

# Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

## RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

### Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

# 100

★ YASAKLI KİTAP ★

HAZIR BİLGİ SERİSİ - 9

*Biral Aktaş*



### **“Hazır Bilgi” serisi nedir, nasıl çalışır ?**

Bilgi, bugün internet marifetiyle büyük bir hızla yayılıyor. Biz okurken güncellenen ansiklopediler, dergiler var. Hangi yazı, ne kadar okunuyor belli. Eskisi gibi şişirme yazarların nesli tükeniyor. Bunun kötü yanları da var muhakkak. Her şeyden önce, insanları “daha kısa okumaya” sevk ediyor. 140 karaktere felsefe sığdırabilen meşhurlar peydah oldu. Bir süre sonra akademik bilgiyle kolay tüketilir, hazır bilgi arasındaki uçurum iyice açılacak.

Ancak insanlığın her durumda kaliteli, güvenilir hazır bilgiye ihtiyacı var. Bugüne kadar memleket sınırlarından içeri sadece çeviri yoluyla giren yahut çeviri kokan hazır bilgi, doğal olarak “buraların” olamadı. Hazır yerli bilgi depoları olarak Google kurcalayıp, Vikipedi, Ekşisözlük diye sayıp bolca tıkladıklarımız da, konuyu kitaplık mertebesine getiremiyor. Uzun lafın kisası bütün yollar “güvenilir, titizlikle hazırlanmış bir kolay<sup>1</sup> ve yerli bilgi deposu” ihtiyacına çıkıyor. Ağaçkakan Yayınları’nın “Hazır Bilgi” serisinin varlığının ana sebebi de bu.

<sup>1</sup> Kolay dediysek, okuması kolay!

# **100 YASAKLI KİTAP**

**HAZIR BİLGİ SERİSİ - 9**

**Birol Aktaş** 1968'de Ankara'da doğdu. Uzun süre Ankara'da yaşadı.

Ansiklopedilerin geniş kitlelerin hayatına girdiği 1980'li yılların başında ansiklopedi sattı. Özel radyoların yeni açıldığı 1990'ların başında Virüs FM'de edebiyat ve kültür-sanat programları yaptı. Ankara ve Mersin'de uzun yıllar sahaflıkla iştiغال etmesi sebebiyle kitaplarla olan ilişkisi okurluğun ötesine geçti. Çeşitli dergi ve gazetelerin kitap eklerinde eleştiriler yazdı, çeşitli yayınlarda editörlük yaptı.

### **100 Yasaklı Kitap**

Birol Aktaş

Hazır Bilgi Serisi - 9

Dizi danışmanı: Tolga Arvas

Son okuma: Fatma Tulum

Dizi tasarımı: Vecdi Özkan

Birinci basım: Mart 2017, İstanbul (1000 adet)

ISBN — 978-605-83163-3-1

Sertifika no: 32278

© 2017, Ağaçkakan Yayınları

Bu kitabın yayın hakları Ağaçkakan Yayınları'na aittir.

Kitabın tamamı veya bir bölümü hiçbir biçimde çoğaltılamaz, dağıtılamaz, yeniden elde edilmek üzere saklanamaz.

### **Ağaçkakan Yayınları**

Yayın yönetmeni: Metin Solmaz

Şahkulu Mahallesi, İstiklal Caddesi,

Hıdıvyal Palas No: 231 K: 1 Oda: 26

34421 Beyoğlu, İstanbul

Tel: (212) 252 74 25 • Faks: (212) 252 74 28

E-posta: biz@agackakan.org • www.agackakan.org

Dağıtım: Punto Kitap

www.puntokitap.com

Baskı: Acar Basım ve Cilt San. Tic. A.Ş.

Sertifika no: 11957

www.acar-group.com

# 100

★ YASAKLI KİTAP ★

HAZIR BİLGİ SERİSİ - 9

*Biröl Aktaş*





# İçindekiler

|                                                            |    |
|------------------------------------------------------------|----|
| Önsöz.....                                                 | 11 |
| Tommiks.....                                               | 13 |
| Cizgilerle Nazım Hikmet / Savaş Dinçel - Müjdat Gezen..... | 16 |
| Travesti Pinokyo / Sibel Torunoğlu .....                   | 18 |
| Türlerin Kökeni / Charles Darwin .....                     | 21 |
| Risale-i Nur / Said Nursî.....                             | 24 |
| Zabit ve Kumandan ile Hasbihal / Mustafa Kemal.....        | 26 |
| Harry Potter / J. K. Rowling .....                         | 29 |
| Karınca Duası .....                                        | 32 |
| 9. İstanbul Bienali Kataloğu / Halil Altıntepe.....        | 35 |
| Şeker Portakalı / Jose Mauro de Vasconcelos.....           | 37 |
| Suç ve Ceza / Dostoyevski.....                             | 40 |
| Darağacında Üç Fidan / Nihat Behram.....                   | 43 |
| Don Kişot / Cervantes .....                                | 46 |
| Amerikan Sapiğı / Bret Easton Ellis.....                   | 50 |
| The Asker / Hasan Kıyafet.....                             | 53 |
| Paradigmanın İflası / Fikret Başkaya.....                  | 55 |
| Kukular Kitabı / Juan Manuel de Prada .....                | 58 |
| The Türkler / Yalçın Pekşen.....                           | 61 |
| Dağın Ardına Bakmak / Bejan Matur.....                     | 64 |
| Bir Avuç Gökyüzü / Çetin Altan.....                        | 67 |
| Tarkan, Yıldız Olgusu / N. Aysun Yüksel.....               | 69 |
| Ulysses / James Joyce.....                                 | 71 |
| Bayır Gülü / Feyhan Güver .....                            | 74 |
| Lilith / Alina Reyes.....                                  | 76 |
| Yeter Tenimi Acıtmayın / Meltem Arıkan .....               | 78 |
| Uygarlık Tarihi / Server Tanilli .....                     | 81 |
| Benden Selam Söyle Anadolu'ya / Dido Sotiriyu.....         | 84 |
| İzmir Büyücüleri / Mara Meimaridi.....                     | 87 |

|                                                             |     |
|-------------------------------------------------------------|-----|
| Pazar Sevişgenleri / Metin Üstündağ.....                    | 90  |
| Azizname / Aziz Nesin .....                                 | 92  |
| Üç Kişilik Dev Kadro: Markopaşa.....                        | 95  |
| İstiklal Harbimizin Esasları / Kazım Karabekir.....         | 99  |
| İmamın Ordusu / Ahmet Şık.....                              | 102 |
| Haliç'te Yaşayan Simonlar / Hanefi Avcı.....                | 106 |
| Allah'ın Kızları / Nedim Gürsel.....                        | 109 |
| Yatak Odasında Felsefeye Bir Selam - Yatak Odasında Terör / |     |
| Serge Bramly .....                                          | 112 |
| Baba Ve Piç / Elif Şafak .....                              | 115 |
| Kızım Olmadan Asla / Betty Mahmudi.....                     | 118 |
| Yel Üfürdü Su Götürdü / Mahir Kaynak .....                  | 120 |
| Toprak Kokusu / Reşat Enis Aygen.....                       | 123 |
| Afrodit / Pierre Louÿs.....                                 | 126 |
| Dönüşüm / Franz Kafka.....                                  | 129 |
| Yalnızlık Kuyusu / Radclyffe Hall.....                      | 132 |
| Umut / André Malroux.....                                   | 136 |
| Sınıf, Kırmızı, Devrim / Rıfat Ilgaz.....                   | 139 |
| Mim Uykusuz Albümleri (Komükatürist).....                   | 142 |
| Insight Guide Turkey (Tel zımbanın yasaklattığı kitap) /    |     |
| Sevan Nişanyan.....                                         | 145 |
| Patty Diphusa Hikayeleri / Pedro Almodovar .....            | 148 |
| Alis Harikalar Diyarında / Lewis Carroll.....               | 151 |
| Trabzonlu Delikanlı / Yaşar Miraç .....                     | 154 |
| Rengâhenk / Can Yücel.....                                  | 157 |
| Hayvan Çiftliği / George Orwell.....                        | 158 |
| İnsan Hakları / Thomas Paine.....                           | 162 |
| Da Vinci Şifresi / Dan Brown.....                           | 165 |
| 666 / Küçük İskender .....                                  | 168 |
| Bülbülü Öldürmek / Harper Lee.....                          | 170 |
| Sırça Köşk / Sabahattin Ali .....                           | 173 |
| Türkiye'nin Gizlenen Yüzü / Neşe Düzel .....                | 176 |

|                                                                                  |     |
|----------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Bizim Köy / Mahmut Makal.....                                                    | 179 |
| Chicago Mezbahaları / Upton Sinclair.....                                        | 182 |
| Dipten Gelen Dalga / İlya Ehrenburg.....                                         | 185 |
| Kızılırmak / Hasan Hüseyin Korkmazgil.....                                       | 187 |
| Amerikan Müdahaleciliği / Noam Chomsky.....                                      | 191 |
| Yaşam ve Yazgı / Vasili Grossman.....                                            | 194 |
| Samizdat mı Tamizdat mı? Kruşçev'in Anıları / Nikita Kruşçev.....                | 197 |
| Doktor Jivago / Boris Pasternak.....                                             | 200 |
| Binbir Gece Masalları.....                                                       | 203 |
| Kadın Argo Sözlüğü / Filiz Bingölçe.....                                         | 206 |
| Yumuşak Makine / William S. Burroughs.....                                       | 209 |
| Cesur Yeni Dünya / Aldous Huxley.....                                            | 213 |
| Mehmedin Kitabı / Nadire Mater.....                                              | 217 |
| Piyanist / Elfride Jelinek.....                                                  | 220 |
| Canterbury Hikâyeleri / Geoffrey Chaucer.....                                    | 223 |
| Sevgili Kitty ya da Anne Frank'ın Hatıra Defteri /<br>Elfride Jelinek.....       | 226 |
| Asılacak Kadın / Pınar Kür.....                                                  | 229 |
| Lysistrata / Aristofanes.....                                                    | 231 |
| Şeytan Ayetleri / Salman Rushdie.....                                            | 234 |
| Minyeli Abdullah / Ömer Okçu, nam-ı diğer Hekimoğlu İsmail.....                  | 237 |
| Vahidüddin Vatan Haini Değil Büyük Vatan Dostu /<br>Necip Fazıl Kısakürek.....   | 239 |
| Bozkurt / H. C. Armstrong.....                                                   | 242 |
| Kavgam / Adolf Hitler.....                                                       | 245 |
| Nâzım Hikmet.....                                                                | 248 |
| Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok / Erich Maria Remarque.....                     | 251 |
| Beyaz Irktan Dul Bir Erkeğin İtirafı Nam-ı Diğer Lolita<br>Vladimir Nabokov..... | 254 |
| Bin Dokuz Yüz Seksen Dört / George Orwell.....                                   | 258 |
| İkinci Cadde'nin Çılgın Yeşili / Erje Ayden.....                                 | 262 |
| Genç Bir Don Juan'ın Maceraları / Guillaume Apollinaire.....                     | 265 |

|                                                   |     |
|---------------------------------------------------|-----|
| Hanene Ay Doğacak / Şebnem İşigüzel.....          | 267 |
| Elma / Enis Batur.....                            | 269 |
| Madame Bovary / Gustave Flaubert.....             | 272 |
| Korku Tapınağı / Celal Başlangıç.....             | 274 |
| Oğlak Dönencesi / Henry Miller .....              | 277 |
| Yürümek / Sevgi Soysal.....                       | 281 |
| Boyalı Kuş / Jerzy Kosinski .....                 | 284 |
| Felsefenin Temel İlkeleri / Georges Politzer..... | 287 |
| Candide / Voltaire.....                           | 289 |
| Gazap Üzümleri / John Steinbeck .....             | 292 |
| Ölüm Pornosu / Chuck Palahniuk.....               | 295 |
| Fikrimin İnce Gülü / Adalet Ağaoğlu.....          | 298 |
| Medar-ı Maişet Motoru / Sait Faik Abasıyanık..... | 301 |
| Kaynakça .....                                    | 305 |

## Önsöz

1900 yılında Taocu bir rahip, Kuzey Çin'in Tunhaung bölgesinde Buda Mağaraları'nda 1300 elyazması belge bulur. Ancak, adı Diamond Sutra olan bir belge diğerlerinden oldukça farklıdır. Yedi sayfası, kapağı ve içindeki illüstrasyonlarıyla Buda'nın, öğrencisi Subhuti'ye öğütlerini içeren ve ahşap baskı tekniğiyle basılmış olan bu belge, tarihte basılmış ilk kitap olarak kabul edilir. Buda ve kadınlı erkekli müridlerinin yanı sıra gülümseyen iki kedinin de resmedildiği bu kitabın sonuna bir not düşülmüştür: *"11 Mayıs 868'de, çok saygıdeğer ebeveynlerinin anılarını yad etmek için ücretsiz olarak dağıtılmak üzere Wang Chieh tarafından basılmıştır."*

Çin Hükümdarı olan Shih Huang Ti'nin Konfüçyüs okulundan gelen düşünürlerin eserlerini yaktırması tarihte bilinen ilk kitap kıyımlarıdır ve tarihi MÖ 259-210'lara kadar uzanır. O tarihten beri de hemen hemen dünyanın her bölgesinde iktidarlar, kitapları çok çeşitli gerekçelerle sürekli yasaklarlar. İskenderiye Kütüphanesi'nin yakılması, engizisyonun Latince kaleme alınmış İncil dışındaki İncilleri yasaklaması, gnostik kurulların kendi anlayışları dışında yazılmış kitapları yok etmesi, Hitler faşizminin toplu kitap kıyımları ve bizde tanzimatla başlayıp 12 Eylül askerî darbesiyle devam eden toplu kitap imhaları ve yasakları tarihte bilinen en büyük felaketlerdir.

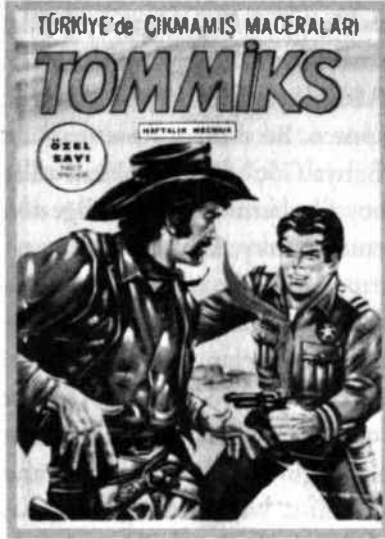
Bu çalışma, gerek Türkiye'de, gerekse dünyanın çeşitli ülkelerinde şu ya da bu sebeple yasaklanmış, okuruyla arasına çeşitli engeller konmuş ve hemen herkesin hayatında, düşünce ve iç dünyasında bir biçimde yer edinmiş kitapların; kimi zaman hazin, kimi zaman trajik, kimi zaman da komik yasaklanma hikâyelerini içeriyor. Bu konuda daha önce de benzer çalışmalar yapıldı. Bülent Habora'nın 1969 yılında yayımladığı *Yasak*

**Kitaplar**, Emin Karaca'nın Tanzimat'tan bu yana Türkiye'de kitabın yasaklanma öyküsünü gözler önüne serdiği *Vaaay Kitabın Başına Gelenler* adlı çalışması ilk akla gelenler.

Kitapların okuyucuya ulaşana kadar başlarından geçen hikâyeleri en az o kitapların içindekiler kadar ilgiyi hak ediyor. Bu kitap da bu sebeple gündeme geldi. Metinlerde kimi zaman kitabın yazarı öne çıktı kitaptan çok, kimi zaman kitabın konusu, kimi zaman da yasaklanma öyküsüyle yargı kararları. Bizimki konuya şöyle inceden bir dokunuş, bir hatırlatma, ayaküstü yapılmış bir sohbet. Seçilen kitapların hemen herkesin tanıyıp bileceği kitaplar ya da yazarlar olmasına çalışıldı. Çok daha marjinal ve ayrıntılı bir çalışma da yapılabilir bu konuda elbette. Derinlemesine yapılmış akademik bir çalışma değil bu kuşkusuz ve sayısız eksiklik ve zafiyet de içeriyor bu anlamıyla. Başka çalışmalara vesile olursa ne mutlu. Bu çalışmanın -istmeden de olsa- dışında kalan yüzlerce, binlerce kitap var yasaklanmış malesef. Bir gün başka çalışmalarla onlara da borcumuzu öderiz umarım. Hepimizin üstünde hakkı var zira kitapların.

★ 1 ★

# TOMMIKS



Sinemaların önünde değış tokuş edilen, ders kitaplarının arasında gizli gizli okunan, hemen her mahallede birkaç kişiye lakap olan çizgi romanların belki de en ünlüsü, hatta türkiyede “çizgi roman” adıyla özdeşleşip çoğu zaman onun yerine kullanılan Texas-Tommiks’in Tommiks’i...

Tommiks çizgi romanı 1951 yılında İtalya’nın Esse Gesse çizim-stüdyosu tarafından geliştirilir ilkin ve Capitan Miki adı altında 16 yıl süreyle çizilmeye devam edilir.

1951-1967 yılları arasında Esse Gesse, Tommiks çizgi romanını 825 fasikül halinde yayınlar. Türkiye’de ise Tommiks ilk

olarak 1955 yılında Erdoğan Egeli'nin sahibi olduğu Ceylan Yayınları tarafından yayımlanmaya başlanır. Kapaklarını Samim Utkun'un çizdiği bu çizgi romana *Tommiks* adını da gene Samim Utkun verir. Daha sonraki yıllarda Tommiks, Tay Yayınları, Ecem ve Aksoy Yayıncılık tarafından siyah-beyaz haliyle 2002 yılına kadar basılmaya devam eder. 2004 yılından beri de Hoz Comics tarafından renkli ve kuşe kâğıtta yayımlanmaya başlanır.

Yüzbaşı Tommiks nam-ı diğer Capitan Miki 1835 ve 1840 yılları arasında ABD'de yaşayan 15 yaşında bir Ranger'dir. Yani bizdeki adıyla korucu. Bu dönem Amerikan tarihinde "Altına Hücum" veya "Batıya Göç" dönemi olarak adlandırılır ve Hollywood'un kovboy filmlerini konu edindiği dönemdir aynı zamanda. O dönemde Kuzey Amerika'nın batısı yerleşime yeni açıldığı için, bazı bölgelerde ciddi yasadışı olaylar olur. İşte Tommiks tam bu dönemde Nevada'nın göbeğindeki Kulver Kalesi civarında düzeni sağlamakla görevlendirilir. İki alkolik karakter, Konyakçı (Doppio) ve Doktor (Salasso), her macerasında ona eşlik ederler. Bu ikili, bir yandan kendilerini sürekli komik olayların göbeğinde bulurken; diğer yandan da arkadaşları Miki'nin yardımına koşmaktan geri kalmazlar. Hepsinin ortak düşmanı da koruculardan intikam alma hevesiyle her seferinde yeniden karşılarına çıkan, kılık değiştirme şampiyonu Binbir Surat'tır.

Türkiye'de yayımlanan çizgi mizah dergisi *Lombak*'ta 2003 yılında soyadını hiç kullanmayan Göksel adlı bir mizahçının Göxel takma adıyla yazıp çizdiği bir Tommiks parodisi bulunur. *Yüzbaşı Tommiks* adını taşıyan ve "Teksas Tommiks hastalarına özel" üst başlığı ile yayımlanan bu çizgi roman İtalyan Esse Gesse'nin ürettiği Tommiks'in Türk kültürü ve yaşam tarzına uyarlanmış bir versiyonudur.

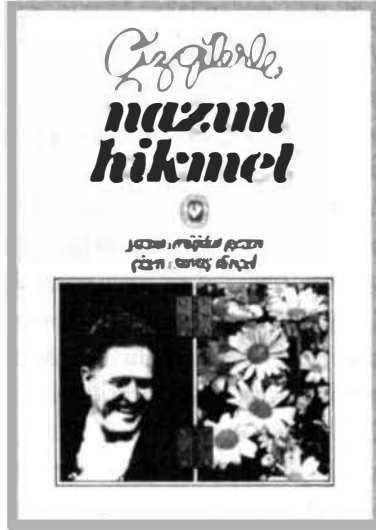
Her dergi sayısında iki sayfayı kaplayan bu siyah beyaz resimli romanın karakterleri de orijinaleri ile aynı adları taşırlar

ve hem karakterler, hem de çevre orijinal Tommiks'in birebir kopyası gibidir. Oldukça uzun bir süre yayımlanan bu çizgi romanda maceralar hep "Kulver Kalesi"nde geçer, ama mizansen ve avam tarzda konuşmalar sanki maceraların Türkiye'de herhangi bir askeri birlikte geçtiği izlenimini vermektedir.

Özgün adı *Capitan Miki* olan ve 1951 yılından beri İtalya'da, 1955'ten beri de Türkiye'de yayımlanmakta olan popüler çizgi roman *Tommiks* hiçbir politik doku ve gönderme içermemesine rağmen, 1961 yılında Türkiye'de yasaklanır. Yasaklanma gerekçesi "çocukların aklını çececeği" gibi ne olduğu belirsiz bir gerekçeye dayandırılır. O tarihten sonra defalarca yeni baskılarının yapılmış olması, hattâ bazı gazeteler tarafından uzunca bir süre promosyon şeklinde dağıtılmış olması bu yasağın çok sıkı bir şekilde takip edilmemiş olduğunu akla getirir. Devlet sanki bu kitaplar yüzünden ders çalışmayan çocuklarından şikâyet eden insanların gönlünü almak için çıkarmıştır bu yasak kararını. Yasağın sadece 1961 tarihli belirli bir sayı için uygulanıp uygulanmamış olduğu da pek açık değildir.

# ÇİZGİLERLE NÂZIM HİKMET

Savaş Dinçel · Müjdat Gezen



Müjdat Gezen bu kitabı hazırlamaya karar verdiğinde, amacının okumayı sevmeyen, okumaya zaman ayıramayan, okumayı bilmeyen insanların, bir şekilde Nâzım Hikmet'le tanışmasını, Nâzım Hikmet'le hasbıhal etmelerini sağlamak olduğundan bahseder. Nâzım Hikmet'i bir başka dile çevirmek ister adeta, bir dünyayı başka bir dünyaya... Bunun için de, kadim dostu Savaş Dinçel'in kapısını çalmak ister, ama hevesi kursağında kalır. Savaş Dinçel'in kapısı her daim açıktır çünkü, kapıyı çalamaz, içeri girer ve başlarlar çalışmaya... Yıl 1978'dir.

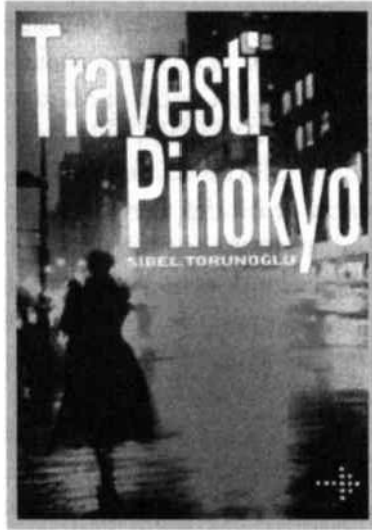
Savaş Dinçel'i salt tiyatrocı sanatların da ilk mahcubiyetidir bu. Bir kuyumcu sabrıyla çalışır Savaş Dinçel çizerken. İşte bir çizgi kadar çıplaktırlar hayata ve Nâzım'a... Tam yedi ay sürmüştür çizimler. Teknolojinin durumu sahiden insanların elinden geleni yaptığı kadardır. Savaş Dinçel de elinden geleni yapmıştır, güzel yapmıştır. Hem o kadar güzel yapmıştır ki tam 5 yıl sonra Sıkıyönetim Komutanlığı'nın dikkatini dahi çeker. Devlet, ünlü 141. ve 159. maddeleri öne sürerek haklarında 21 yıl hapis istemiyle dava açar. Kitabı toplatıp okuyucu yerine SEKA'ya gönderir. Savaş Dinçel ve Müjdat Gezen tutuklu yargılanırlar. Duruşma günü, Nâzım Hikmet'in 20. ölüm yıldönümü olan 3 Haziran 1983'tür. Duruşma salonuna birbirlerine kelepçelenmiş olarak getirilirler. Devlet aralarındaki dostluğu prangalarla perçinlemiştir adeta. İlk duruşmada aklanır ve serbest bırakılırlar. Ancak o dönem Müjdat Gezen'in hafızasına "hırsızlar, uyuşturucu satıcıları ve belki de katillerin arasında; ayaklarında prangalarla Savaş Dinçel'le mahkeme bekledikleri an" olarak kazınır.

İmha edilmiş olan *Çizgilerle Nâzım Hikmet* kitabını yıllar sonra Nâzım Hikmet Vakfı, Savaş Dinçel'in elinde bulunan orijinal çizimlerle yeniden hazırlar. 2007 yılında bu çizimler renklendirilerek yeniden basılır ve okuyucu ile buluşur.

★ 3 ★

## TRAVESTİ PINOKYO

Sibel Torunoğlu



*"Yalan söyledikçe burnu uzayan Pinokyo. Nerden nereye. İnsan olduktan sonra uzayan burnumdan kurtuldum. İyi kalpli peri burnuma yüklenmiş bu ahlakî sorundan beni kurtardı. Siz şimdi nasıl biseksüel oldum onu merak ediyorsunuzdur. Erkek olmak tanrı olmak gibiydi. Ben insan olmayı tercih ettim. Sıkıldım erkekliğimden."*

*Travesti Pinokyo, bir mitos, Pinokyo ve onda temsil edilmiş eril değerlerin mitosunu yıkma üzerine kurulu bir yapıt. Erkeklik de bir mitos sonuçta, üstelik farkında olarak ya da*

olmayarak, kadınların da besleyip büyüttüğü, zaman zaman anlatılarına, olanaklarına sığındığı güvenli, kullanışlı, egemen bir mitos.

Kahramanları hayatın ve gündüzün öte yüzünde yaşayan, görüntüleriyle, cinsel yönelimleriyle, cümleleriyle “ötekilere” benzemeyen insanlar. İçine şizofrenik akıntıların sızdığı bu yapıt eşcinsel ve heteroseksüel ilişkilerin toplumun bir örnek haritasındaki çıkıntılıklarını, derinliklerini anlatıp sorguluyor erotizmin ve küfrün sarhoşluğuyla. Toplumun imgesindeki etin, gövdenin, bedeninin, aşkın anatomisini değiştiriyor kelimelerin neşterisiyle. İnsanın içindeki çirkinliği vaat ediyor yazar okuruna.

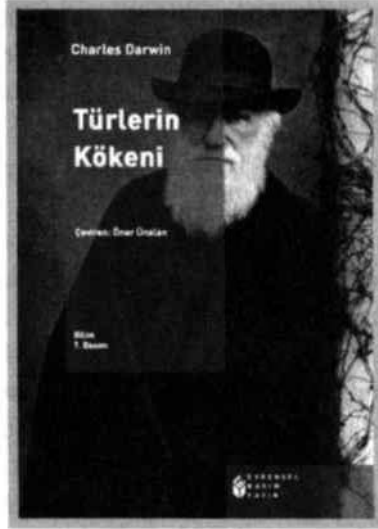
Yazarın metafor olarak Pinokyo’yu seçmesinde Pinokyo’nun kukla olmasının kerameti büyük elbette. Pinokyo, yazgısı onu yaratanların ellerinde ve keyfiyetinde olan bir kahraman ve yaratıldığı günden beri herkes iyi kötü razı Pinokyo’nun bu haline. Yalan söyledikçe uzayan burnuyla toplumun sözde ahlakına göndermede bulunan şirin bir erkek oyuncak o ne de olsa. Dede torun, toplum masumiyeti üçgeninde kurulan bu ittifakı, Pinokyo’yu içdiş ederek bozar yazar ilkin. İçdiş ettiği yalan söyledikçe uzayan burnu değildir elbet bir tek.

Dedesi Gepetto ve toplumdan önce, Türk mahkemeleri sahip çıkar ilkin Pinokyo’nun haysiyetine ve yine Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kurulu’nun hazırladığı rapora istinaden, kitap toplatılarak hakkında dava açılır. İki yıl süren yargılamalar boyunca toplumun haysiyeti gereği Pinokyo’nun erkekliği savunulacak, masumiyeti ve şirinliğine halel gelmesin diye uğraşılacaktır mahkemece. Ne yazık ki(!) yine edebiyatçılardan oluşan bilirkişi kurulunun raporuyla kitabın sanatsal ve edebî değeri olan bir eser olduğu tescillenecek, Pinokyo birileri için asla erkek olamayacaktır bunda sonra.

Yer altı sularının serinliğiyle yazan bir yazarın elinde bambaşka bir kişiliğe bürünen Pinokyo, biraz avangard, biraz postmodern, biraz underground dokunuşlarla örölmüş bu yapıtla aramızda yaşamaya devam edecek kuşkusuz. Ancak yalan söyledikçe burnu uzayan küçük bir çocuktan daha fazlası olarak.

# TÜRLERİN KÖKENİ

Charles Darwin



27 Aralık 1831'de, Devenport limanından denize açılan HMS Beagle adlı bilimsel araştırmalar gemisi, 2 yıl sürmesi öngörülen yolculuğunu tam 5 yılda tamamladığında, içinde bütün dünyayı etkileyecek bir düşünceyle geri dönecek olan Charles Darwin'in kuramından habersizdi henüz.

Darwin özellikle Galapagos adalarında yaptığı araştırmalarla, evrim ve kalıtım alanında bütün dünyanın fikrini değiştirecek bulgulara ulaşacaktı.

Evrin düşüncesi, yani yaşamın doğal süreçler sonucu ortaya çıkıp geliştiği fikri, Eski Yunan'a kadar uzanır aslında. Modern

anlamıyla biyolojik evrim düşüncesinin kökenini ise, Charles Darwin'den yüz yıl öncesine kadar götürmek mümkündür. Doğal olarak bilimsel fikirler birbiri üstüne eklenerek gelişir. Darwin'den önce de benzer konular üstünde çalışan birçok isim bulunmaktaydı. Nitekim Wallace adında genç bir doğa bilimcinin Endonezya'daki bir adadan gönderdiği mektuptan, henüz yakın çevresi dışında kimseye açmadığı kendi kuramının çıkması karşısında Darwin'in yaşadığı şok ve hayal kırıklığını şu sözlerinden öğreniyoruz: "Hayatımda hiç bu kadar şaşırtıcı bir tesadüfle karşılaşmamıştım... Kullandığı terimler bile benim bölümlerimin başlıkları gibi duruyor... Böylece benim tüm öz-günlüğüm kaybolmuş oldu, ne değeri olacaktıysa da artık yok olup gitti."

Ancak daha sonra çok yakın dost olacağı ve çalışmalarını birlikte yürüteceği Wallace'in Darwin'e gönderdiği makaleyle, Darwin'in kendi kuramını anlattığı kısa bir makale birlikte okunur ve doğal seçim yoluyla evrim kuramı, 1858 yılında Linnean Derneği'nin bir toplantısında dünyaya duyurulur, hiçbir şey olmaz. Ta ki bir yıl sonra 24 Kasım 1859'da Darwin Türlerin Kökeni'ni yayımlayınca kadar. 1859'da yayımlanan kitabın orijinal adı, *Doğal Seçilim Yoluyla Türlerin Kökeni* ya da *Hayat Kavgasında Avantajlı Irkların Korunumu Üzerine* idi ve 1872'de *Türlerin Kökeni* olarak değiştirilir.

*Türlerin Kökeni*'nin yayımlanmasının ardından başlayan süreçle, yaratılış düşüncesi bilimsel tartışma alanının dışına itilir. Darwin'in titiz bir biçimde topladığı olgular yığını bilim dünyasını evrimin varlığına ikna eder. Evrimleşmeyi sağlayan sürecin ne olduğu ise, hâlâ bilimsel bir disiplin içinde tartışılmaya devam etmektedir.

Darwin hakkındaki en önemli yanlış ve önyargı, Darwin'in insan kökenini maymunlara dayandırdığına dair iddialardır. Tam aksine Darwin bu konuda uyarıda bulunmaktadır: İnsan,

maymunlarla aynı türden gelmektedir; ama maymunların evrimi sonucu ortaya çıkmamıştır. Ortak atadan, bir ayrılma söz konusudur.

Türlerin Kökeni'ni okumaya başlayan biri bugün hâlâ evrim-karşıtları tarafından kullanılan pek çok argümanın asıl kaynağının bizzat bu kitap olduğunu hayretle görecektir.

Kitap, 1859'da Yugoslavya'da, 1935'te Yunanistan'da yasaklanır. ABD'de 1925'ten 1967'ye kadar evrim teorisini öğretmek yaradılış düşüncesine aykırı bulunduğu için yasaktır.

## RİSALE-İ NUR

Said Nursî



*"Mevlânâ benim zamanımda gelseydi, Risale-i Nur'u yazardı. Ben de Mevlânâ zamanında gelseydim Mesnevî'yi yazardım. O zaman hizmet Mesnevî tarzındaydı, şimdi Risale-i Nur tarzındadır."*

1877'de Bitlis'in Nurs köyünde doğan Said Nursî, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılıp yerine Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla gündeme gelen birçok paradigma değişikliğine denk düşen hayatında, bu paradigma değişimlerine karşı, aldığı medrese eğitimi ışığında kendince çözüm önerileri üretmiş ve kitleler üstünde oldukça etkisi olmuş bir isim.

Ona göre İslam dünyası, Batı'da üretilmiş değerlerin etkisiyle bir yozlaşma ve bozulma içersine sürüklenmiş; hayatın manevî, ilahî ve ahlakî yanı bu olumsuz etkilerden fazlasıyla nasibini almıştır. Bozulan bu değerleri Kur'an ışığı altında yeniden inceleyip İslam dünyasını layık olduğu seviyeye ve derinliğe yeniden kavuşturmak gerekmektedir.

*Risale-i Nur*, Said Nursî'nin Kur'an'ın bir kısım ayetlerini günümüz tefsirlerden farklı olarak, felsefî-teolojik bir bakış açısıyla yorumladığı eserlerdir. *Risale-i Nur*, Kur'an'ın baştan sona tüm ayetlerini değil, özellikle imanî konular, yani İslamî terminolojideki adıyla kelim ile ilgili 300 civarındaki ayetini açıklar. Yazar kendisi tarafından ayetlere getirilen bu yorumlama metodunun, diğer ayetlerin tefsirlerinde de kullanılabilecek bir altyapı oluşturmasını hedefler. Risaleler dinî emir ve yasakların nasıl uygulanacağı konusunda ziyade, niçin yapılması gerektiği ile ilgili sorulara felsefî cevaplar arar.

130 temel konudan oluşan *Risale-i Nur* yazarın tutuklama ve sürgünlerle geçen hayatı boyunca kaleme aldığı oldukça hacimli bir külliyattır ve toplam 23 yılda tamamlanır.

Said Nursî'nin sürgüne gönderildiği Isparta'ya bağlı Barla ve civarı köylerde, kendisine bağlı kişiler tarafından elle yazılarak çoğaltılmaya başlanır. Daha sonra Said Nursî'nin izni ile başta "Asa-yı Musa" ve "Şuarar" Latin harfleri ile sınırlı sayıda basılır. 1957 yılında ise bütün külliyat bizzat Said Nursî tarafından Latin harfleri ile bastırılıp yayımlanır.

Türkiye'de "Nurculuk" 1963 yılına kadar yasak olduğu için, Nur Cemaati'nin lideri olan Said Nursî'nin kitapları da bir dönem yasaklanır ve kendisi de yargılanarak hapis ve sürgün cezalarına çarptırılır. Said Nursî kitapları 2013 yılında bu kez Rusya'da "Dinî nefreti teşvik ettiği ve İslam'a inanmayanların dinî özgürlüklerine zarar verdiği" gerekçesiyle yasaklanır.

## ZÂBİT VE KUMANDAN İLE HASBİHAL

Mustafa Kemal



Nuri Conker, Atatürk'ün mahalle, okul, meslek ve silah arkadaşısıdır. Trablusgarp'ta, Çanakkale'de ve Kurtuluş Savaşı'nda beraberdirler. Conker'in yazdığı tek kitap olan *Zabit ve Kumandan*, Mustafa Kemal'in *Hasbihal*'i kaleme almasına vesile olur.

1914... Osmanlı Devleti, Balkan ve Trablusgarp savaşlarından yeni çıkmıştır. Osmanlı ordusunun iki genç subayı, bu savaşlarda yaşanan başarısızlıklar üzerine kafa yormaktadır. İlk Nuri Conker *Zabit ve Kumandan* kitabında, sorunla-

rı ve çözüm önerilerini gündeme getirir. Dostu ve meslektaşı Mustafa Kemal, bu kitabı okur okumaz, Zabit ve Kumandan ile Hasbihal'i kaleme alır. Birbirini bütünleyen ve pekiştiren bu iki kitabın başlıca temalarından biri iyi yöneticiliktir. Her ikisi de, ordunun yaşadığı başarısızlığın nedeni olarak, komuta kademelerini gösterir. Askerler için hem bilimsel birikimin hem de cesaret ve kendi başına karar alma başta olmak üzere, pek çok bireysel niteliğin önemini ve gereğini savunur. Ancak çok geçmeden Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'na girince, Mustafa Kemal de kitabını bastırmayı ertelemek zorunda kalır. Buna karşılık iki dost, Çanakkale'de Anafartalar ve Conk Bayırı'nda, kitaplarında yazdıklarının sözde kalmadığını kanıtlarlar. Birlikleri zorlu muharebelerden büyük başarılarla çıkar. Mustafa Kemal kitabını ancak mütarekede, döndüğü İstanbul'da, 1918 sonunda yayımlar. Kitabın basımından altı ay kadar sonra da Anadolu'ya geçerek İstanbul ile ilişiğini keser.

Altı bölümden oluşan *Zabit ve Kumandan ile Hasbihal*, Ruşen Eşref Ünaydın tarafından yazılan bir girişle başlar.

Mustafa Kemal bu eseri ile o zamanki ordunun bütün eksikliklerini beş altı maddede toplayıp beş on satırda ortaya koymuş; bu eksiklikler giderilmezse böyle bir ordudan, harp zamanı yurdu koruma vazifesi beklenemeyeceğini felaketten önce sezerek yüksek makamların kulağına haykırma haykırma ulaştırmıştır.

Kitapta, ordu kurmanın iyi subay yetiştirmeye bağlı olduğu inancı belirtilmiş; en iyi ve geniş Harbiye Mektebi öğretiminin bile asıl ordu mektebinde, iyi komutanların gözcülüğü ve yetiştiriciliği sayesinde sırf iş üzerindeki ciddi eğitim çalışmaları ile geliştirilebileceği bildirilmiştir.

Ruşen Eşref Ünaydın'a göre "Bunları yapabilmek bir genç kolağası şöyle dursun, değme yüksek rütbeli ve makamlı yiğidin bile kârı değildir".

Adı mütareke ve işgalle birlikte anılan Damat Ferit hükümeti ise kitabı toplattırarak imha eder. *Zabit ve Kumandan ile Hasbihal* ilk baskısından sonra 1956'da, Hasan Âli Yücel tarafından, İş Bankası Kültür Yayınları'nın ilk kitabı olarak yayımlanır.

★ 7 ★

# HARRY POTTER

J. K. Rowling



Her masalda başka bir masalın hakkı vardır. Zaman ve mekân tanımayan başına buyruk yanıyla hem bütün çağların ulaşı, olan olmayan her şeyi büyük bir hoşgörüyüyle ağırlayacak kadar konuksever, asla yaşlanmayan ve hep ayakta dimdik duruşuyla edebiyatın en kadim çocuğudur masallar. Dil tanımaz, tür tanımaz, ülke tanımaz...

İşte bu masalların en çağdaş, en genç olanlarından biri de Harry Potter'dır. J.K. Rowling'in kaleme aldığı bu külliyat milyonlarca çocuğun kalbine girmeyi başarmakla kalmaz, aynı

zamanda sayısız yetişkinin de gönlünü çelerek başlar bu dünyadaki yolculuğuna...

Manchester-Londra arasında ağır aksak ilerleyen bir tren, kızgın rayların üzerinde ağır ağır homurdanırken hiç farkında değildir bir masalın içinden geçtiğinin. Zira Rowling 4 saat rötar yapan bu tren yolculuğu sırasında kurgular Harry Potter'ı. Tren istasyona vardığında artık maceralarına başlamaya hazır bir karakter vardır olanca heyecanıyla. O sıralarda tek geçim kaynağı devletten aldığı işsizlik maaşı olan Rowling ilk eserini henüz 6 yaşındayken Tavşan adlı kitabıyla vermiş olsa da, onu gerçek bir yazar yapacak ve aile dışında da ünlenmesini sağlayacak eseri *Harry Potter*'ı zor şartlar altında kafelerde garsonlarla göz göze gelmemeye çalışarak tamamlar.

Ailesini kaybetmiş Harry Potter teyzesinin yanında yaşamak zorundadır. Kendisini sürekli hırpalayan eniştesi Vernon, katı tavırlarıyla Harry'e hayatı zindan eden teyzesi Petunia ve şımarık kuzeni Dudley'le oldukça zor günler geçirir. Hayvanlarla konuşabildiğinin ve eşyaları hareket ettirebildiğinin farkına varan Harry 11. yaş gününde Hogwarts Büyücülük Okulu'na davet edilir. Hayatının en büyük macerasına atılan Harry, burada hiç sahip olmadığı ve özlemini çektiği sıcacık bir ortam bulur. Kısa sürede yakın dostlar edinen Harry, ailesini öldüren kötü büyücünün, sonsuz yaşam veren felsefe taşını ele geçirmesini engellemeye çalışarak maceradan maceraya koşar ve en sonunda ailesini öldüren kötü büyücüden intikamını alarak mutlu sona ulaşır.

Toplamda 7 kitaptan oluşan bu fantastik eser daha yayımlandığı ilk günden başlayarak tüm dünyada erişilmesi çok güç satış rekorları kırar. Yazarın J.K. Rowling olarak kullandığı adı, kitabın ilk yayımcısı olan Blommsbury'nin fıkridir. Genç erkek okuyucuların, kitabın yazarının bir kadın olduğunu öğrenmeleri durumunda kitabı almaktan vazgeçebilecekleri endişesiyle Joanne Kathleen Rowling adı kısaltılarak kullanılır.

Serinin sinemaya da uyarlanması ve orada da kazandığı büyük başarılarla Rowling bir anda İngiltere'deki en zengin kadın unvanına da kavuşur.

Serinin ilk kitabı, Türkçe olarak ilk kez 1999 yılında *Harry Potter Büyülü Taş* adıyla Mustafa Bayındır'ın çevirisiyle Dost Kitabevi tarafından yayımlanır. Yeterince ilgi görmeyen bu baskıdan sonra serinin yayın haklarını Yapı Kredi Yayınları satın alır ve ilk kitabı 2001 yılında *Harry Potter ve Felsefe Taşı* ismiyle, Ülkü Tamer'in çevirisiyle yeniden yayımlar. Serinin bundan sonraki kitapları Sevin Okyay ve Kutlukhan Kutlu tarafından Türkçeye kazandırılır. İkinci ve üçüncü kitaplar gecikmeli olarak Türkçeye çevrilmiş olsa da, dördüncü kitaptan itibaren kitaplar dünyayla hemen hemen aynı zamanda Türkiye'de de yayımlanır.

Harry Potter efsanesi tüm dünyayı kasıp kavururken gazetelerde flaş bir haber patlar. Avustralya'daki Medowie Hristiyan Okulu, *Harry Potter* kitaplarının okullarında yasaklandığını ilan eder. Yasaklama kararının duyulmasının ardından gazetecilerin sorularını yanıtlayan okul müdürü Samantha Van de Mortel, *Harry Potter* serisinde anlatılan cadı ve büyücülerin Hristiyanlığın değerleriyle uyumsuz olduğunu söyleyerek, "Bu karakterler bizim yüceltmek istediğimiz değerleri temsil etmiyor, biz Hristiyanlık değerleri çerçevesinde eğitim veriyoruz," şeklinde bir açıklama yapar.

## KARINCA DUASI



Türkiye'de 1960 dönemi, yasaklamaların artık had safhaya vardığı ve gerçekten yasaklamalar konusunda en yaratıcı olunan dönemlerden biridir. Öyle ki komünizmle mücadele adı altında Demokratik Almanya, Arnavutluk, Polonya, Küba, Romanya, Kore, Çekoslovakya, Çin, Rusya ve Macaristan kaynaklı matbuatın yanında, plak ve ses bantları dahi yasaklanır. Ne olur ne olmaz, komünizmin nereden ne şekilde hortlayacağı belli olmaz. Halkı bu beladan her şekilde uzak tutmak lazımdır. Aynmcılık yapıldığı düşünülmesin diye olacak, bırakın kitapları Polonezce, Almanca, Fransızca ve İngilizce basılmış kartpostalların

da ülkeye sokulması sakıncalı bulunur. Türkiye kimin neyine yetmez? Değişik değişik yerler görüp, başka kültürlerle tanışıp kafa karışıklığına yol açmanın anlamı yoktur.

Bütün bunlar bir yere kadar anlaşılır da Osmanlıca (Arap alfabesi harfleriyle) yazılmış mektubun yasaklanmasını nasıl yorumlamalı, neye yormalı? İnsanın aklına *Fahrenheit 451* kitabında anlatılanları getiren bu uygulamalar bu kadarla kalmaz, Kitabın yazarı Ray Brudbery'i kışkandıracak boyutlara ulaşır:

Türkiye toplumu dini geleneksel yöntemlerle öğrenen ve yaşayan bir toplum. Bu gelenek sayısız eser ve ritüel üretmiş. Karınca Duası, Çekirge Duası, Enam-ı Şerif, Mührü Şerif Dua Levhası, Münacatı Şerif, Mevlidi Şerif, Kürtçe Mevlit, Türkçe Mevlit, Tam ve İlaveli Mevlidi Nebevi, Mızraklı İlmihaller bu kitaplardan bazıları. Karınca duası ya da bereket duası diye bilinen ve bu geleneğin ürettiği en yaygın ritüellerden biri olan dua levhaları bereket getirsin diye dükkânlara, işyerlerine asılır; anlamı bilinmese de bu dualardan medet umulur, manevi destek alınır. Örneğin Mızraklı İlmihal 16. yüzyıldan sonra yazılmış bir kitap. Yazma nüshaya göre kitapta abdest, gusül, teyemmüm, namaz, oruç, hac, peygamberlerin sıfatları, imanla ilgili hususlar, meleklerle ve kitaplara iman, Allah'ın sıfatları, elli dört farz, ahkâm-ı şer'iyye, küfür ve şirk konularına yer verilmiş. Eserin pek çok baskısının kenarında namaz, dua ve ahlâka dair küçük risaleler bulunmakta. Osmanlı ve Türkiye toplumunda en çok okunan ve ezberlenen eserler arasında yer almış. Kitap listelerine girmese dahi bu dua kitapları en çok basılan ve satılan kitaplardan olmuş hep. Sıbyan mekteplerinde din bilgisine başlangıç kitabı olması; ayrıca camilerde, köy odalarında ve evlerde yaygın biçimde okunması sebebiyle halkın din anlayışını etkilemiş.

05.06.1961 tarihinde 5705 sayılı tebliğ ile bu dua kitaplarının neredeyse tamamı yasaklanır. Anlaşılan devletin kafasında ve hayalinde bundan bambaşka bir din anlayışı vardır. Dua

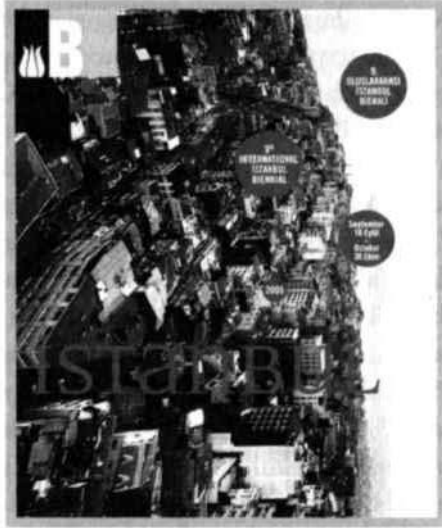
kitaplarıyla da yetinilmeyip Hayber Kalesi Cengi, Hz. Ali ile Melik Ejder Cengi, Hz Ali Mihri Süleyman Peşinde gibi sözlü edebiyat geleneği içinde değerlendirilebilecek eserler de dahil edilir bu yasaklara... Şifa hakkında ayet ve resimler, fal kitabı gibi daha marjinal kitaplar da ihmal edilmez.

1960 darbesini Hürriyet ve Anayasa Bayramı adı altında meşrulaştıran bir zihniyetin ve buna ikna olmuş bir toplumun neye hürriyet neye anayasa dediklerini merak etmemek elde değil. Süreçten anlaşıldığına göre tek hürriyet yasaklama hürriyeti.

★ 9 ★

## 9. İSTANBUL BİENALİ KATALOĞU

Halil Altıntepe



Uluslararası İstanbul Sanat Bienali, İstanbul Kültür Sanat Vakfı'nın 1987'den beri düzenlediği ve uluslararası alanda da her geçen gün adını daha çok duyuran bir etkinlik.

1950 sonrası ortaya çıkan ve her geçen gün daha da değişip gelişen çağdaş sanat akımlarının bir ürünü olan bienaller, geleneksel sanat ve sergi anlayışının dışında olanaklar ve açılımlar sunan etkinliklerdir. Küreselleşen ve teknolojik gelişmelerle birlikte değişen hayatın ancak değişen sanat anlayışlarıyla kavranabileceğinin mümkün olacağı iddiasını taşırlar. Türkiye'de

de böyle bir girişimin ürünü olan İstanbul Uluslararası Sanat Bienali'ne ilgi hayli yüksek.

Uluslararası sanat çevrelerinin ilgi gösterdiği 9. Uluslararası İstanbul Bienali'ne de TCK'nin 301. maddesinin gölgesi düşer. Bienal kapsamında açılan bir serginin kataloğu, "TSK'yı aşağıladığı" gerekçesiyle toplatılır.

Küratör Halil Altındere teklif üzerine, 30 Ekim'e kadar sürece olan bienal kapsamında, Antrepo 5'te açılan "misafirperverlik" alanında 34 sanatçıyı buluşturan bir fotoğraf sergisi düzenler. Her sergide olduğu gibi bir de katalog hazırlanır. Katalog, sergi kapsamında ücretsiz dağıtılır ve kısa sürede tükenir. Sergi sürerken Beyoğlu 2. Sulh Ceza Mahkemesi, "kimliği belirsiz" bir ihbar sonucu ve savcılığın talebi üzerine 13 Ekim'de katalogla ilgili olarak Basın Kanunu gereğince toplatma kararı verir. Kararda, katalogda asker, rütbe ve üniforma temalı üç resimde TSK'nın aşağılandığı belirtilir ve "...Türk askerine hangi şart ve vaziyette olursa olsun saldırılması lazım bir hedefmiş gibi kötü niyetlerini göstererek TSK'yı alenen aşağılar mahiyette resim yayımladıkları anlaşılmaktadır," denir. Beyoğlu 3. Asliye Ceza Mahkemesi ise "Yürürlükte bulunan iç hukuk kurallarından önce dikkate alınması gereken AİHS'nin 9/10 maddesine" dikkat çekerek toplatma kararını kaldırır. Kararda şöyle denir: "Toplatma kararına neden gösterilen fotoğrafların hiçbirisi, bu maddelerde belirtilen kısıtlama nedenlerini ihlal etmemiştir. Fotoğrafların sanatsal değeri tartışılrsa da, kuvvet kullanımını çağrışırsa da ve toplumun büyük çoğunluğunca hoş karşılanmayacak nitelikte olsa da içeriği AİHS normlarına uygun olduğu sürece, demokrasinin bütün bu uygulamalara katlanmak olduğu unutulmamalıdır." Bu arada sergiyi düzenleyen Halil Altındere hakkında Beyoğlu Cumhuriyet Savcılığı'nca TCK'nin 301. maddesi uyarınca "TSK'yı alenen aşağılamak" suçundan altı aydan iki yıla kadar hapis cezası istemiyle ceza soruşturması açılır.

## ŞEKER PORTAKALI

Jose Mauro de Vasconcelos



Brezilyalı yazar Vasconcelos'un "20 yıl yüreğimde taşıyıp 12 günde yazdım," dediği bu muhteşem kitap, çocuk edebiyatı gibi sığ bir tanıma hapsolamayacak kadar büyümlü bir dünya sunar bize. İstrati'nin *Kodin*'i, Exupery'nin *Küçük Prens*'i, Ende'nin *Momo*'su ve daha yüzlercesini sayabileceğimiz sayısız kitap ve kahraman vardır böyle edebiyat tarihinde... Bu kitapların ve karakterlerin bu denli etkileyici olmaları, hayatlarımızda sonsuza dek sürecek izlerinin ve anılarının bulunması, onların birer şirin çocuk kahraman olmaları, bazı şeyleri yetişkinlerden daha

iyi kavramaları, afacanlıkları safıkları değildir... Has edebiyatın özgün kalemiyle hücre hücre yaratılmış olmalarıdır onları birer deve dönüştüren.

Çıplak ayaklarıyla sokaklarda dolaşıp ona buna laf yetiştiren Sokrates ne kadar filozofsa, o kadar filozoftur Küçük Prens de. Herman Hesse'nin Knulp'u ne denli yalnız ve yollara yazgılıysa, en az onun kadar yalnız ve yollara yazgılıdır Momo da. Kazan-cakis'in *Zorba'sı* kadar yalın, onun kadar yaşamaya ve ölmeye iştahlı, onun kadar muzip ve en az onun kadar fedakârdır Zeze de...

Evet, çocukluk ortak vatanımızdır, yitirilmiş cennetimizdir. Liberal ezberci eğitimin didaktik, sığ, içi boş ve şekilci anlayışın argümanlarına terk edilemeyecek kadar değerlidir. Kuş, çiçek, böcek metaforuna sığmayacak kadar derindir. Çocuk edebiyatı tanımı çocukların zekasına ve duygularına yetişkinler tarafından yapılan bir hakarettir.

Yalnızca iyi edebiyat vardır ve *Şeker Portakalı* bunun en güzel örneklerinden biridir.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın "100 Temel Eser" olarak okullarda çocuklara önerdiği kitaplar arasında bulunan *Şeker Portakalı*'nı bir öğretmen öğrencilerine performans ödevi olarak vermesi üzerine, bir veli kitapta küfürler ve argo sözcükler bulunduğu gerekçesiyle bakanlıktan kitabın yasaklanması için harekete geçmesini ister. Bakanlık da kitabı inceleyerek kitabın "Türk örf ve âdetlerine uymadığı ve çocukların gelişimini olumsuz yönde etkileyecek unsurlar içerdiği" gerekçesiyle öğretmen hakkında soruşturma başlatarak kitabın sakıncalı olduğunu tesciller. Devlet millet el ele bir bela daha böylece savuşturulur ve çocuklar büyük bir tehlikeden korunmuş, buna yol açanlara gerekli gözdağı verilmiş olur.

Zeze birilerinin anladığı gibi "müstehcen" bir karakter değil, aksine; boyamadığı ayakkabıya ödenen parayı almayan, okula

yiyecek bir şey getiremediği için üzülen, öğretmeninin verdiği böreği kendinden daha aç olduğu düşüncesiyle bir başka arkadaşıyla paylaşan, onurlu ve gururlu bir çocuktur oysa. Asıl yasaklanan şey de budur aslında. Paylaşmak, fedakârlıkta bulunmak, hak etmediği şeyi almamak kadar çocuğa zarar verecek daha kötü bir şey yoktur anlaşılan birilerine göre. Çocuk bencil olmalı, yalnızca kendini düşünmeli, bir şeyi hak etmemiş de olsa onu alacak kadar gözü açık olmalı, bir şekilde yolunu bulmalı, işini görmelidir anlaşılan.

## SUÇ VE CEZA

Dostoyevski



"Suç ve Ceza, baştan sonuna kadar okuduğum, büyük bir kısmını çevirdiğim, daha doğrusu çevirdiğimi sandığım ilk yabancı kitap. Bu bir keşifti. Kristof Kolomb'un önüne Amerika'yı çıkararak kader, benim karşıma da Dosto'yu çıkarmıştı, Dosto'yu yani sonsuzu. Bu girdaplar ve zirveler dünyasında, tek başıma dolaşacak yaşta değildim. Kıyıda seyrettim ummanı. Aylarca Raskolnikov'u yaşadım. Sonya'yı sayıkladım aylarca... Bir ölüyü öldürmüştü Raskolnikov, bir abesi yok etmişti... Anlayamazdım Dosto'yu. İnsanın kendi kendisi ile kavgasını anlayamıyordum..."

Cemil Meriç böyle ifade eder bir yazısında Dostoyevski ile olan tanışıklığını...

Cemil Meriç kadar etkileyici bir biçimde ifade edemesek de, hepimizde benzer duygulara, izlenimlere, kaynağını ele geçiremediğimiz düşüncelere yol açmıştır Dostoyevski...

Dostoyevski *Suç ve Ceza*'da belki de insanın en arkaik hikâyesini işlemiştir de ondan bu denli etkileyici ve ilgi çekicidir yazdıkları. Suç ve cezadır sahiden de en eski duygumuz söylenmelere, mitlere bakılırsa. Yasak meyve ile başlayan ve karşılığında cennetten kovulan insanın dünyada başlayan yazgısının kaynağı. Dünya bir cezadır, var olmak bir cezadır.

Elbette sosyolojik tahlilini yapabiliriz eserin. Raskolnikov'un zengin ama anlamsız bir yaşamı olan kocakarıyı öldürmesindeki sosyolojik mantığı dönebiliriz ortaya. Başta Raskolnikov da böyle düşünmüş, hattâ bu düşüncelerle öldürmüştür zaten kocakarıyı. Neredeyse hiçbir söze gerek kalmayacak denli yapıldı ve yapılacak da bu yönde yorumlar. Sosyalizmden Freud'a, Freud'dan Hristiyanlığa kadar farklı referanslar kullanılarak didik didik edildi kitabın her sözcüğü, her satırı. Hattâ o denli ki yazmadıkları hakkında bile yorumlar yapıldı. Tüm yorumlar doğruluk payı içerdiği kadar içinde büyük yanılgılar da barındırıyor. İşte Dostoyevski ve *Suç ve Ceza*'nın görkemi ve derinliği de tam buradan kaynaklanıyor zaten.

Dostoyevski insanı varoluşsal bir çaresizliğin eşiğinde bırakan bir yazar. Tanrının dahi bu anlamın/anlamsızlığın bir parçası olmaya yetmeyeceği bir çaresizlik. O denli ki Tanrıyı dahi kirli bulan bir kavrayışın çaresizliği. Saldırgan değildir Dostoyevski. Hemen hiçbir değere saldırmaz bildik anlamda. Değerlerin anlamsızlığıyla insanın anlamsızlığının yan yana seyreden trajedisini serer yalnızca göz önüne. İnsanın anlamsızlığıyla Tanrının anlamsızlığını...

Kitabın Polonya'da yasaklanması boşa değildir bu anlamda. Tanrıdan bu denli umudu kesmiş ve uzaklaşmış, bu denli kötümser olan bir eser elbette yasaklanmalıdır. 1866 yılında basılan kitap Rusya'da ise, gerici bulunduğu ve insanı umutsuzluğa sürüklediği gerekçesiyle yasaklı kitaplar arasındaki yerini alır.

★ 12 ★

## DARAĞACINDA ÜÇ FIDAN

Nihat Behram



*"En uzun koşuysa elbet Türkiye'de de devrim  
O, onun en güzel yüzmetresini koştu  
En sekmez lüverin namlusundan fırlayarak  
En hızlıydı hepimizin  
En önce göğüsledi i pi  
Actıyorsam sana anam avradım olsun /  
Ama aşk olsun sana çocuk, aşk olsun..."*

Can Yücel böyle sesleniyordu kelimelerin anayurdundan  
Deniz Gezmiş'in anısına...

Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan, Hüseyin İnan...

Bu üç ismi anlatmaya gerek yok. Siyasî görüşü ne olursa olsun, Türkiye’de yaşayıp da bu üç isimden bihaber olan var mıdır acaba? Sanmıyorum. Devlet tarafından Türkiye’deki devrimci mücadelenin arketipleri olarak seçilmişler ve devrimci mücadeleye, gençliğe, topluma gözdağı vermek, sözüm ona devletin gücünü ve kudretini göstermek için yasal yollarla düpedüz katledilmişlerdi bütün dünyanın gözleri önünde.

İşte *Darağacında Üç Fidan* bu üç devrimci gencin buruk destanıdır. 6 Mayıs 1972 şafağında boyunlarında inancın ve kararlılığın ilmeğiyle, taburelerini kendi ayaklarıyla devirerek ölüme giden bu üç cesur ve yiğit insanın destanı.

Nihat Behram’ın hazırladığı ve *Vatan* gazetesinde 18 günlük bir yazı dizisi olarak yayımlanan bu belgesel anlatının, yayımlandığı her gün için gazete hakkında toplatılma kararı çıkarılır ve uzun süren mahkeme süreçleri yaşanır. Anlatı, Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan’ın 12 Mart 1971 darbesinden sonra yakalanma, yargılanma ve idam edilmelerini içeren süreci, belgeler ve fotoğraflarla ortaya koyar. Yer yer lirik bir anlatım ve şiirlerin de kullanıldığı bu yazı dizisi 1976 yılında kitaplaştırıldığında asıl kıyamet kopar. Kitabı May Yayınları basar ve insanlar yayınevi önünde, kitap toplatılmadan ona ulaşmak için uzun kuyruklar oluşturur.

Zaman içinde kitap yasaklanmakla kalmaz, ilk 6 baskıdan geriye kalanlar da raflardan toplatılır ve daha ileri gidilerek kitap yeniden basılmasın diye matbaalar basılır, dizgilere ve kalıplara el konulur.

12 Eylül’ün hemen öncesinde Nihat Behram hakkındaki ağır ceza davaları sıkıyönetim mahkemelerine devredilince, yazar 1980’de yurtdışına kaçır ve 17 yıl politik sürgün hayatı yaşar.

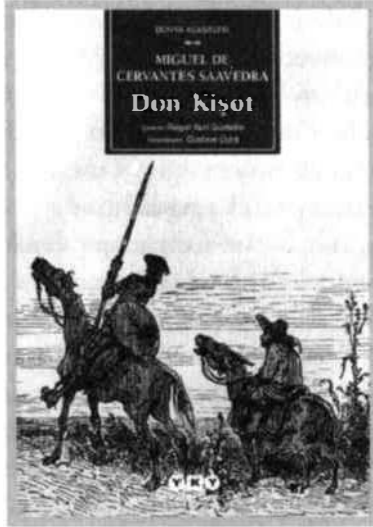
*Darağacında Üç Fidan*, 1988 yılında *Yüreklere Şafakta Kıvılcımlar* adıyla Yurt Yayınları tarafından yeniden basılır ama

daha dağıtılmadan matbaada el konulur kitaplara. Uzun süren hukuki mücadeleler sonrasında kitap için beraat kararı çıkar. Yazar Nihat Behram da 1996 yılında Türkiye'ye geri döner. Havaalanında tutuklanır, fakat kitabın beraat kararını kanıtlayınca serbest bırakılır.

★ 13 ★

## DON KIŞOT

Cervantes



"Aylak okur: Bu kitabın, zihnın, düşünölebilecek en güzel, en zarif, en akıllıca ürünü olmasını isterdim; buna yeminsiz inana-bilirsin. Ancak, tabiat kanununa karşı çıkamadım; tabiatıta her şey, benzerini doğurur. Benim kısır, gelişmemiş zekam da, her türlü rahatsızlığın hâkim olduğu, her türlü hazine sesin duyulduğu bir hapishanede doğmuşçasına kuru, kırılgan, merymun istablı ve çok çeşitli, kimsenin aklına gelmeyecek düşüncelere boğulmuş bir evlattan başka ne doğurabilir!.. Ama Don Quijote'nin babası gibi görünsem de, üvey babası olan ben, âdetlere uyup, başkala-

*rının yaptığı gibi, neredeyse gözlerimde yaşlarla, oğlumda göreceğin kusurları affetmen ve ya görmezden gelmen için sana yalvara-cağım ey okur.”*

Kafasında bir tas, elinde bir sopa, üzerinde paslı bir zırhla yüce değerler için yollara düştüğünde, tarihte neye yol açacağını bilmiyordu Don Kişot büyük olasılıkla... Cervantes içinde durum hepten kişiseldi.

Sadık dostu Sanço Panço ve fedakâr atı Rosinante ile maceradan maceraya koşarlarken, kimilerine göre Ortaçağ'ın en yaygın mesleği olan “deliliğin” yorulmak bilmez işçileri ve hayatını bir hiç uğruna harcayan bir meczubun komiklikleri; kimilerine göre ise, Ortaçağ şövalyeliğinin sonunu ve trajedisini haber veren ve inandığı değerler uğruna savaşıp bu uğurda bir kolunu dahi kaybeden ancak, fedakârlığının karşılığını alamayan Cervantes'in kendi düş kırıklıklarının bir simgesi yalnızca...

Tarihçiler Ortaçağ'ın bitip Yeniçağ'ın başlamasını çok farklı olaylara atfederler. Ortaçağ, Avrupa tarihinin geleneksel ve şematik olarak üç bölüme ayrılışında, ortada kalan çağa verilen isimdir. Kavimler Göçü ile başlayıp İstanbul'un Fatih Sultan Mehmet tarafından fethine kadar geçen dönemdir. Bu üç çağ: Antikitenin klasik uygarlıkları yani Antikçağ, Ortaçağ ve Modern Zamanlar'dır. Batı Avrupa'nın Ortaçağ'ı, genellikle Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşü ile ulusal monarşilerin yükselişi, Avrupalılarca denizasıra keşiflerin başlaması, hümanist canlanma ve 1517'de başlayan Protestan reformasyonun arasındaki zaman dilimi olarak tanımlanmıştır.

Oysa işte düpedüz Don Kişot'tur Ortaçağ'ı bitirip Yeniçağ'ı başlatan hadise. Çağdaş romanın miladıdır o. Romanstan, romana geçiştir. Geleneksel yapıların ve kalıpların paramparça edilmesiyle, önümüzde bitmez tükenmez bir yazınsal okyanusun açılmasıdır. Kurgusallığın ve metinlerarasılığın kökleri de Don Kişot'tadır. Romanını yazarken, kendi dönemindeki

bütün yazım türlerini dener Cervantes. Epik parodi, pastoral romans, geleneksel öyküleme, soneler, hükümdar tartışmaları, pikaresk ve Doğu öykü anlatım tekniklerini bir araya getirir ve modern romanın omurgasını çatar sözcüklerle bir bir. Bölümler arasına serpiştirilmiş ek öyküler ve hayalî Arap tarihçisi Cid Hemata Benegeli'ye dayandırılan arka plan ise, postmodern edebiyatın, büyülu gerçekçilik diye tabir edilen bir anlatım tarzının atasıdır.

Cervantes ne yazacağını düşünürken, yanına gelen çok esprili ve bilgili dostu, bin sayfayı bulan romanının amacını belirler ve anlatımsal sınırlarını şöyle çizer. "Önemli olan tek şey, yazılanlarda taklitten yararlanmaktır; taklit ne kadar mükemmel olursa, yazılan da o kadar iyi olacaktır. Sizin bu kitabınızın amacı, şövalyelik kitaplarının dünyadaki ve halk üzerindeki otoritesini, etkisini kırmak olduğuna göre, filozoflardan cümleler, Kutsal Kitap'tan nasihatler, şairlerden efsaneler, retorikçilerden söylevler, azizlerden mucizeler dilenmenize gerek yok; aksine, cümlelerinizin, paragraflarınızın, sade bir şekilde, anlamlı, açık, yerinde kelimelerle, fikrinizi mümkün olduğunca canlandırması, düzgün ve renkli olması için uğraşın; kavramlarınızı karmaşık, karanlık hale getirmeden anlatın. Ayrıca, hikâyenizle hüznü kimseleri neşelendirmeye, neşelilerin neşesini artırmaya çalışın; saf kimseleri kızdırmayın, zeki kimseleri yeniliğe hayran bırakın, ciddi kimseler küçümsemesin, ihtiyatlı kimseler de övmeyi ihmal etmesin. Kısacası, amacınız, birçok kişinin nefret ettiği, daha da fazla kişinin övdüğü bu şövalyelik kitaplarının temelsiz sanat yapısını yıkmak olsun; bunu başarırırsanız, az şey başarmış olmazsınız."

*Don Kişot* hakkında ne söylene eksik kalır. Çünkü *Don Kişot* hakkında konuşmak çok şeyden konuşmak demektir. Çağlardan, felsefelerden, inançlardan, bilimden ve daha sayısız şeyden konuşmak demektir.

Usta şair Nâzım Hikmet de seslenir şiirin derin ülkesinden  
Don Kişot'a:

### *DON KIşOT*

...

*Bilirim,  
hele bir düşmeye gör hasretin halisine,  
hele bir de tam okka dört yüz dirhemse yürek,  
yolu yok, Don Kişot'um benim, yolu yok,  
yel değirmenleriyle dövüşülecek.*

17. yüzyılın başında İspanya'da yazılan bu roman, İspanyol engizisyonu tarafından "Hayırseverliğin değersiz kılınması" gerekçesiyle yasaklanır. Daha sonra bazı bölümleri sansürlenerek basılan kitap, İspanya'da ancak 19. yüzyılda eksiksiz olarak yayımlanabilir.

## AMERİKAN SAPIĞI

Bret Easton Ellis



Patrick Bateman'ın Wall Street'in gündüzleri normal, sıradan ve herhangi biri gibi; gece hayatında ise sapkın, beklenmedik ve ürpertici yaşam tarzıdır kitapta anlatılan.

Patrick Bateman 80'li yılların Amerika'sında New York'ta yaşayan bir borsacıdır. Yakışıklı, iyi eğitilmiş, zengin ve oldukça gençtir. İyi giyinmeyi, pahalı, iyi kulüplere gitmeyi ve güzel kadınlarla birlikte olmayı sevmektedir. Kadınları öldürmeyi sevmektedir. Çocukları, köpekleri, dilencileri öldürmeyi sevmektedir. Tüketmeyi, yok etmeyi sevmektedir. Asla doymayan.

yaşadıkça açlığı iyice artan bir haz duygusuyla yaşamaktadır hemen her şeyi...

Piyasa ve tüketim ekonomisi ile sınırları kesin bir biçimde çizilmiş hayatın alegorisini yapar yazar bıkmadan usanmadan. Onca marka ve tasarımcı adıyla bezenmiş pasajlar, ayrıntılarıyla betimlenen kıyafet ve aksesuarlar, mekânlar hep bu alegoriye hizmet eder. Böylesine çevrelenmiş bir dünyada insanın kendisi bir aksesuara dönüşür adeta. Psikolojik olarak varlık içinde yokluk çeken, maddi olarak her şeye sahip ama gerçekte hiçbir şeye sahip olmayan, sahip olmanın anlamının olmadığı bir değerler dünyasını vurgular Patrick Bateman'ın şahsında.

Tam da Baudrillard'ın bahsettiği gerçek olanla olmayan arasındaki ayrımın ortadan kalktığı, her şeyin hiçbir şeye dönüşüğü bir dünyadır bu. Anlaman anlamsızlık tarafından hızla soğurulduğu bir dünya.

Beden hazzın hem kahramanı hem kurbanıdır bu dünyada. Kitapta bolca kan ve şiddet olması, bedenın başka bir dünyaya açılan bir kapı, bir eşik olarak algılandığına delalet eder. Bedenden içeri girildiğinde sonu gelmeyen bir anlam-anlamsızlık sarmalına da girilmiş olunur.

Elbette bu esere, oldukça düz, alt metinlerin varlığı dışlanarak da yaklaşılabilir. İşte o zaman popüler anlamıyla bir sapıkla karşılaşırız. Yaptıklarını yapması için görünürde hiçbir sebebi olmayan, ruhun karanlık dehlizlerinden gelen itkilerle, şuarsuz cinayetlerin, eziyetlerin tutkusunda yaşayan bir sapık. Hayat için son derece tehdit edici, gündüzün aydınlık yaşamının rutinlerinden uzak ve bütün mitolojik ve bilinçaltı çağrışımlarıyla gecenin ve karanlığın sisinde gezinen bir katil ve sapık.

*“... Kötülük olunan bir şey midir? Yoksa yapılan bir şey mi? Dünyaya lanetler yağdırıyorum ve de bana öğretilen her şeye; ilkelere, seçkinliklere, seçimlere, ahlak derslerine, uzlaşmalara, bilgiye, birlik olmaya, dua etmeye -hepsi yanlıştı, hiçbirinin kendi*

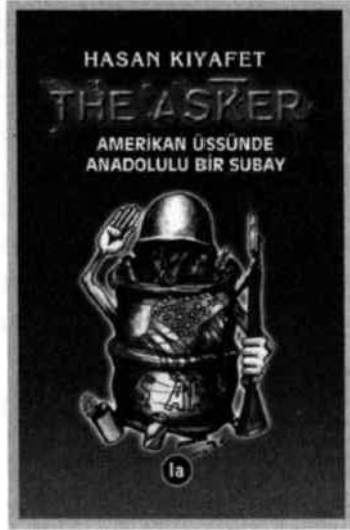
*başına bir amacı yoktu. Hepsinin dönüp geldiği şu: Öl ya da uy. Kendi bomboş suratımı gözümün önüne getiriyorum, bedeninden ayrılmış sesi, ağzından çıkan: Bunlar korkunç zamanlar.”*

1991’de basılan *Amerikan Sapiğı*, hem işlenen seri cinayetler hem de kan ve şiddet içeren bölümlerinden dolayı, Avustralya’nın Queensland eyaletinde yasaklanır. Diğer eyaletlerde satışlara yaş sınırlaması konur. Filmi de çekilen eser, bu sayede büyük kitlelerle kavuşur ve kült bir esere dönüşür.

★ 15 ★

## THE ASKER

Hasan Kıyafet



12 Mart döneminde kitabı ilk yasaklanan, cezaevine en çok giren yazarlardan biridir Hasan Kıyafet. The Asker dışında yasaklanan bir dolu kitabı vardır.

*"Evet Teğmenim, hiç de yanlış anlamamışsınız, tastamam doğru anlamışsınız. Yangın kovalarıyla birlikte tam on tane Mehmetçik istiyorlar. Lağım yine tıkanmış, kâğıt kullandıklarından lavaboları, lağımları tez tıkanır keferelerin, tıkanır ve biz de açar, temizleriz? Niye heyecanlanıyorsunuz? Elbette temizleyeceksiniz. İkili anlaşmaların altına imza basmışsınız. Onların 250 tane eri sırtüstü yatacak ve sen onların bokuunu temizleyeceksin... Evet*

*teğmenim, hiç de yanlış anlamamışsınız. Ne bir eksik ne bir fazla, tastamam anlamışsınız. Yangın kovalarıyla birlikte tam on asker istiyorlar. Hemen yollayacağız. Okey.”*

Çorlu Havaalanı'nda askerliğini yedek subay olarak yapar yazar. Görevi bir Amerikan birliği ile Türk birliği arasında tercümanlık yapmaktır. Sadece sol düşünceli birisi olarak değil bir insan olarak da gördükleri ağırlığa gider. Yediremez gururuna. Çünkü ABD'lilerin tuvaletlerinin temizliği dahi Türk askerleri tarafından yapılır. Astsubay Mehmet Saral'la birlikte karşı koyup direnmeye çalışırlar kendilerince bu duruma. Ancak direnmeleri hoş karşılanmaz üstlerince “...İki dost devletin arasını açarak komünizme hizmet etmek ve orduyu isyana teşvik etmek” suçlamalarıyla askerî mahkemede yargılanırlar. Çorlu'da tam beş avukat fahri olarak savunur Kıyafet ve arkadaşını. “... Hepimizin onurunu savunan bu insanları savunmak bizim de boynumuzun borcudur,” derler. İşin ilginç yanı, onları savunan beş avukattan biri, kendilerini yargılayan askerî savcı Metin Yurdabak'ın eşidir. Yapılan yargılama sonucunda beraat ederler.

Terhis olduktan sonra yazar olayı sineye çekmek istemez. Yaşadıklarını başkaları yaşamamasın, yaşananlar kamoyunca bilinsin ister ve başlar tanıklıklarını olduğu gibi yazmaya. O sıralar Bakırköy'de çıkan *Çağdaş* adlı bir gazete vardır. İlgilenir yazarın anlattıklarıyla ve kitap gazetede tefrika edilmeye başlanır. Devlet hoşlanmaz ve el koyar duruma. “Suç sayılan şey basın yoluyla tekrarlandığı” için Bakırköy 2. Ağır Ceza Mahkemesi'nde yeniden dava açılır kendisi ve gazete hakkında. Bu kez bedava avukatı yazar arkadaşşı İ. Kemal Karadayı'dır. İddianame okunur, gerekli savunmalar yapılır. Karar özetle şöyledir: “...Ağır tahrik karşısında Amerikalıya sövmek suç değildir...”

İ. Kemal Karadayı güler: “Oh oh Hasan senin bu emsal karar sayesinde artık bol bol Amerikalıya, bilmem kime istediğimiz gibi söveriz!”

# PARADİGMANIN İFLASI

Fikret Başkaya



"...Sömürü ve baskının bir aracı olan bilim ve teknoloji, hem emperyalist Batı'ya dünyanın zenginliğine el koyma olanağı verdiği için, Batılılarca itiraz edilmiyor, hem de az gelişmiş ülkelerdeki işbirlikçi oligarşiler ve onların çevresi sömürüden pay alabiliyor. Aldıkları bu pay karşılığında kendi halklarına zulmederek, baskıyı ve devlet terörünü sürekli gündemde tutarak eski sömürgeciyi yöneticilerin uyguladığı baskı bile geride bırakıyor. Üstelik bunu 'ulusallık', 'ulusal çıkarlar', 'ulusal güvenlik', 'birlik beraberlik' gibi kavramların gerisine gizlenerek yapıyorlar. Halkların

*kendi kaderlerini tayin hakkı, bu ülkeleri yöneten oligarşilerin kendi halklarını boğazlama hakkına dönüşmüş bulunuyor...”*

Cumhuriyet’in modernleşme tezlerini ve bu tezlerin üretildiği paradigmayı sorgulayan bu eleştirel kitap, resmî tarih tezlerini ve anlatılarını karşısına alarak toplumda pek alışılmadık ve kolay sindirilemez bir söylem koyar ortaya. Batı’nın aydınlanmacı ve ilerlemeci toplumsal modellerinin, bilim ve teknoloji mottosunun altını deşerek bunun ayrıcalıklı sınıflar lehine nasıl kullanıldığını, bütün bu argümanların nasıl bir baskı ve sömürü aracı haline getirildiğini serer gözler önüne. İlk baskısı Nisan 1991’de yapılan bu eleştirel kitap ve yazarı hakkında 23 Ağustos 1991’de İstanbul 2 no’lu DGM’de TMK’nin 8. maddesinin 1. bendinden dava açılır. Yapılan yargılama sonucunda 14 Ekim 1992’de mahkeme beraat kararı verir. 4 Şubat 1993’te Yargıtay 9. Ceza Dairesi, İstanbul DGM Başsavcılığının aleythe temyizi nedeniyle mahkeme kararını bozar.

5 Ağustos 1993’te İstanbul 2 No’lu DGM bozma kararına uyarak 2 yıl ağır hapis, elli milyon TL ağır para cezası verir. Yargıtay 9. Ceza Dairesi cezayı onar ve Başkaya cezaevine girer. Cezaevinden çıktıktan sonra AİHM’e dava açan Başkaya bu davayı kazanır ve AİHM Türkiye’yi mahkûm eder.

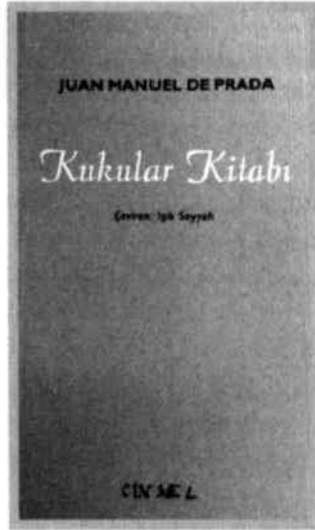
“Resmî ideolojilerin eleştirisine giriş, Batılılaşma, çağdaşlaşma, kalkınma” alt başlığıyla basılan *Paradigmanın İflası* kitabı 8. baskıya gelene kadar emin adımlarla ve artan bir ilgiyle yolculuğuna devam ederken 8. baskısıyla birlikte kitap ve yazarı hakkında yeniden dava açılır. Ancak Başkaya bu davadan beraat eder.

*“...artık insanlığın geleceğini temsil etme ‘ayrıcalığının’ Batı’nın elinden alınması gerekiyor... Eğer homo sapiens gerçekten adına layık olduğunu kanıtlamaya niyetliyse; öncelikle insanlığı hızla felakete sürükleyen bilim ve teknolojiyi ‘ayrıcalıklıların’ elinden alarak, yeniden biçimlendirmesi ve yönlendirmesi gereki-*

*yor. Bilim ve teknoloji düşmanlığı kadar, aşırı bilim ve teknoloji hayranlığının ve fetişizminin de tehlikeli olabileceğinin bilincine varmak ve bu yönde harekete geçmek gerekiyor. Herhangi bir yere termik santral mi kurulması, yoksa fidanlık mı yapılmasına göre halkı değil de 'uzmanlar' ve 'bilim adamları' karar verdiği sürece, bilim ve teknolojinin bir baskı ve sömürü aracı olarak kullanılmasının önüne geçilemez. Ne ki sanayileşmiş ülkelerde liberal, azgelişmiş ülkelerde de işbirlikçi oligarşilerin iktidarına son verilmedikçe çözümsüzlük devam etmek durumundadır..."*

## KUKULAR KİTABI

Juan Manuel de Prada



Leonard Cohen *Görkemli Kaybedenler* adıyla Türkçeye çevrilen kitabında “Genital emperyalizme son, vücudun her noktası boşalabilir,” diyordu. *Kukular Kitabı* bir anlamıyla libidonun tek organda, vajinada birikmiş temsiline dayalı bir kitap.

Nihayetinde bir erkek tarafından yazılmış bir kitap *Kukular Kitabı*. Parçalara bölünüp estetize edilmiş kadın bedenine erkek söylemiyle yapılmış bir güzelleme. Bu anlamıyla edebiyattan devşirilmiş bir erkek iştahıyla erkeklere seslenen bir kitap. Fark-

lı farklı kadınların vajinada temsil edilen tekliğini sağlamlaştıran, sıkılaştıran, bütün insanî, sosyal, sınıfsal farkların tek bir organda birleşerek yok edildiği bir söylemin de temsilcisi aynı zamanda.

Kitaba feminist çevrelerden de çok farklı tepkiler gelir doğal olarak. Örneğin Hande Ögüt “Vajinalar öykülerde kesilip yarılr, parçalanıp konuşurken sürrealizmin kadınısı çocuk, çocuksu kadın miti de, femme fatale formu da, bu formun aşırı uzantısı vampir ve vahşi kadın arketipi de biteviye üretilerek kutsanır. Prada, kaba erkek argosunu kullanarak kadın cinsel organlarından ‘yarık’, ‘çizik’, ‘kuyu’, ‘delik’ şeklinde söz ederken eğlenir ama dişil organların yaraya benzer görünüşü, aslen kitonyen doğanın ıslah edilmezliğinin bir simgesidir. Kadın cinsel organının tanımı, çocuksulaştırılarak kukuya indirgenirken cinsiyet körü, oryantalist, cinsiyetçi, ırkçı, sınıfsal, etnik ayrımcı, hegemonik eril bakış da parodi, mizah ve fantastik türün imkânlarının ardına saklanır kitapta!” şeklinde yorumda bulunur.

Taşıyıcı annelerin, lezbiyenlerin, dulların, ölülerin, uyurgezerlerin, meleklerin, menopozluların, nemfomanların, kız çocuklarının, oyuncakların, fahişelerin, bakirelerin, travestilerin, Çingenelerin, Tutsilerin, Hintlilerin, Kübalıların, Filipinlilerin, Comanche yerlilerinin; velhasıl pek çok farklı kadının “kuku”larını öykülerinin konusu haline getirirken Juan Manuel de Prada, kadın bedenini çeşitli unsurları (organlar, işlevler, imgeler, roller vb.) birbirine eklemleyen birim olarak sergileyip keşfeder.

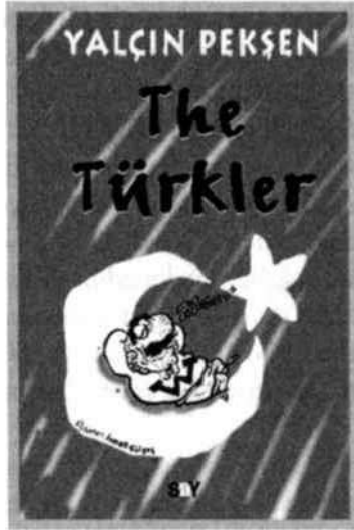
Kitap Türkçede yayımlandığında entelektüel çevrelerde kitap üstünden yapılan yeni feminist tartışmalar alevlenir. Devlet de tartışmaya katılmaktan geri durmaz ve kitap hakkında çok farklı bir eleştiride bulunarak kitaba “ahlaka aykırı olarak işlenen suçlar” kapsamında dava açar. Kitabın yayımcısı ve çevirmeni hakkında hapis istemiyle açılan davayla birlikte kitap

toplatılır. Mahkemece oluşturulan bilirkişi kurulunun raporu kitabın sanatsal değeri olan edebî bir eser olduğu yönünde olunca kitap yayımcısı ve çevirmeni beraat eder ve *Kukular Kitabı* Türkiye'deki yolculuğuna ve cinsiyet tartışmalarındaki hayli yer kaplayan coğrafyasına yeniden kavuşur.

★ 18 ★

## THE TÜAKLEA

Yalçın Pekşen



"Yaratılış söylencesine göre Tanrı 7. günün sonunda insanları yaratırken The Türkler'i unutmuştu. Ancak dalgınlığını anlayınca (...) Türk adı verilecek bu gruba yaptığı haksızlığı gidermek için fazladan bazı özellikler de eklemek istemiş, işleri düzeltmekten çok bozmaya yarayan değişik bir zeka türü, kara kaş, karagöz ve bıyıklarına Tanrısal bir gürlük ihsan etti. Büyük olasılıkla bazı eksiklikler olduğunu fark edip, 'Bunlar da böyle idare etsinler' dedi."

“Çılgın Türkleri” kızdıran kitabın bazı bölümlerinde böyle cümleleri var Yalçın Pekşen’in.

Türk mizahının büyük ustası Aziz Nesin, Taksim’deki otelin adının “The Marmara” oluşuna takar bir ara. Bunu, kültürel işgalin onur kırıcı bir belirtisi olarak görür. Yalçın Pekşen’e “Bir gün gidip sahibinden otelinin adının değiştirilmesini isteyelim,” der. Birlikte denk gelmezler ama Pekşen sonunda tek başına da olsa otelin sahibiyle bu konuda görüşmeyi başarır. Otel sahibi, rakip yabancı otellerle “onların silahlarıyla” mücadele edebilmek için “the” kullandığını belirtip, bu ön takının başka işlevleri de olabileceğini anlatır: “Diyelim, iki arkadaş sohbet ederken biri diğerine ‘Yalçın’ı gördün mü?’ diye soruyor. Diğeri ‘Hangi Yalçın’ı?’ diyor. ‘Canım hangi Yalçın olacak... ‘The Yalçın.’ Yani ‘malum’ Yalçın...” O da dönüşünde Aziz Nesin’e şunları söyler: “Aziz ağabey, otelin adını değiştirmeyi unutun. Ayrıca sakın Taksim’e gidip uğraşmaya kalkmayın. Yoksa beni yaptıkları gibi sizi de ‘The Aziz’ yapabilirler.” Kitabın adındaki The kelimesinin macerasını böyle anlatır Yalçın Pekşen kitabın girişinde.

Günlük hayattan Orta Asya’ya, Osmanlı’dan Türk felsefesine dek pek çok konuda Türkler’e has davranış biçimlerinin espi konusu yapılması nedeniyle eleştiri oklarına hedef olan kitaba bazı dağıtımcı firmalar ve yayınevleri ambargo koyar. MHP İstanbul İl Başkanı İhsan Barutçu “Haçlı zihniyetini hortlatan Danimarka’daki zihniyet neyse, bu zihniyet aynısıdır,” der. Peşinden Tüketiciler Birliği Derneği Genel Başkanı Bülent Deniz, “İnsanlığın ortak kutsal Allah’a hakaret ettiği” gerekçesiyle kitap hakkında suç duyurusunda bulunur. Kitap, milliyetçi değerlere karşı çıkan üslubu nedeniyle de eleştirilir. İstanbul Cumhuriyet Savcılığı’na yapılan suç duyurusunda kitapta kutsal dinler olan İslam, Hristiyanlık ve Yahudiliğin yaratılışla ilgili inanç esasları ve Allah kavramı ile alay edildiği iddia edilir.

Yalçın Pekşen bunun bir mizah kitabı olduğunu ve edebiyattaki hiciv geleneğine dayandığını, kitabın sanki tarih konusunda belgelere dayanılarak yazılmış bir inceleme kitabı gibi değerlendirilmemesi gerektiği yolunda beyanlarda bulunur.

## DAĞIN ARDINA BAKMAK

Bejan Matur



*Dağın Ardına Bakmak*, Bejan Matur'un *Zaman Gazetesi*'nde aynı adla yayımlanmış yazı dizisinden oluşan bir derleme kitap. Yazarın 5 yıl boyunca Kürt meselesinin bizzat içinde olmuş insanlarla yaptığı görüşmelerin gazetede yayımlanmamış kısımları da eklenmiş kitaba. Uzunca bir önsözle başlayan kitap, okuru meseleye daha çok politik ve ideolojik argümanlardan arınarak, vicdani bir mesele olarak bakmaya davet ediyor.

*"...Yani bir insanı, önyargılardan arınıp dinlemek, onun kendini ifade ederken yaşadığı klişelere tenezzül etmeyip,*

*propaganda dilinden uzaklaşıp derindeki hikâyesine bakmak; yuvadan anladığına bakmak kökleriyle memleketiyle bağına bakmak, annesinin nasıl yaşadığına bakmak, tüm bunlar bir hakikat çerçevesi oluşturmaya yetmese de önemli bir anahtar oluşturuyor insan ruhu için. Çünkü gerçeği aramanın anahtarı vicdandır...”*

Yazarın kendi deyişiyle bu “psikoanalitik” bir yaklaşım biçimi ve görüşlüğü insanlara da daha çok kişisel hayatlarının altında yatan trajedilere ilişkin sorular sormuş.

*“...Benim anlamak ve eğer anlayabilirsem okura aktarmak istediğim, insanın derin bilinçaltını biçimleyen erken yaşantıların hangi kırılmalardan geçtikten sonra nelere dönüştüğünü yansıtmaktı...”*

Yaklaşık kırk yıldır Türkiye’nin en büyük ve en yakıcı sorunu olarak hayatlarımızın orta yerinde olanca haşmetiyle duran ve ülkedeki bütün politik ve sosyal dinamikleri soğuran, oraya uğranılmadan hiçbir yere gidilemeyen bir kavşak olarak bütün yol haritalarını belirleyen bu meseleye okurun da ilgisi büyük olur haliyle. Kitap kısa zamanda gündeme yerleşerek hakkında olumlu olumsuz birçok yorum yapılır.

Yazarın “dağ”dan kastı Kandil Dağı. Yani politik olarak kabul edilmek istenmese ve “Kürt Meselesi”nden ayrı düşünülmesi gerektiği her fırsatta pek çok kesim tarafından telkin edilse de o meselenin baş aktörü olan PKK’nin yerleşkesi olan dağ. Yazar masallardaki Kaf Dağı ile de analogi kuruyor zaman zaman anlatısının kimi yerlerinde ve okura bu dağın o kadar da uzak olmadığını, istenildiği takdirde kolayca ulaşılabileceğini telkin ediyor.

Kimilerine göre meselenin en can alıcı noktalarına değinen, kimilerine göre politik ve ideolojik içeriğinden soyutlanarak tamamen psikolojizmin sınırlarına terk edilerek solipsist bir bakışla yazılmış bu kitap TBMM’de de gündeme gelir.

MHP Balıkesir Milletvekili Ahmet Duran Bulut, TBMM Başkanlığı'na verdiği soru önergesinde, Dilovası'nda Matur'un yazdığı kitabın dağıtılmasında Milli Eğitim Bakanlığı'nın onayı olup olmadığını, sorumlulara ceza verilip verilmediğini sorar. Avcı ise TBMM'ye gönderdiği yazıda, Kocaeli Valiliği'nden konuya ilişkin bilgi aldığını belirterek, "Akademi Dilovası/ Dilovası'nın 125 Üstün Yeteneği 25 Sanatçı ile Buluşuyor' projesi kaymakamlığın oluru doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Valiliğin verdiği bilgide, dağıtılan kitapların henüz inceleme komisyonundan geçmediğinin fark edilmesi üzerine öğrenciler okuldan ayrılmadan kitaplardan 63 tanesi aynı tarihte, geriye kalan 12'si ise pazartesi öğrencilerden geri alındığı, aynı gün kitap inceleme komisyonu oluşturularak söz konusu eserlerin incelendiği, komisyonun aldığı karara göre bahsi geçen kitabın öğrencilere dağıtılmasının uygun bulunmadığı belirtilmektedir," der.

Milli Eğitim Bakanlığı'na göre Bejan Matur'un *Dağın Ardına Bakmak* kitabı öğrencilere okutulması sakıncalı kitaplar arasındadır. Ancak ne bakan ne de soruyu soran ilgili milletvekili bu sakıncanın gerekçeleri hakkında hiçbir şey söylemezler.

★ 20 ★

## BİR AVUÇ GÖKYÜZÜ

Çetin Altan



*"Müstehcen bir kitap sadece kötü yazılmış bir kitaptır. Sanat yetisi hiçbir zaman müstehcen olamaz. Hele ahlak dışı hiç olamaz."*

Raymond Poincare yıllar öncesinden böyle seslenir müstehcenlik tartışması yapanlara. Çetin Altan'ın mahkemedeki savunması da bir bu kadar nettir *Bir Avuç Gökyüzü* adlı kitabından dolayı yargılanırken.

*"Müstehcenlik kavramı dünyanın her yerinde bütünüyle değişiktir, Ortaçağ'daki müstehcenlik anlayışıyla, 20. yüzyılın müs-*

*tehcenlik anlayışı arasında büyük farklar vardır. Benim anladığım müstehcenliğin tarifi, kişilerin bilinçaltında kalan cinsel bas-kılarını tahrik ederek, duygularını ticari amaçla istismar edişin her çeşididir.”*

Yıllarca cezaevinde kaldıktan sonra kesinleşmiş bir hapis cezasından dolayı yeniden cezaevine girecek olan bir düşünce suçlusunun dışarda geçen son bir haftasını anlatır Çetin Altan bu romanında... Dönemin toplumsal ve siyasî ortamının ustaca betimlendiği kitap Çetin Altan'ın hayatından da izler taşır. Çetin Altan kitabı hapisanede kaldığı dönem kurgular ve kahramanın psikolojisini kendisi de bu endişeleri yaşamış biri olarak oldukça gerçekçi ve etkileyici şekilde sunar okura.

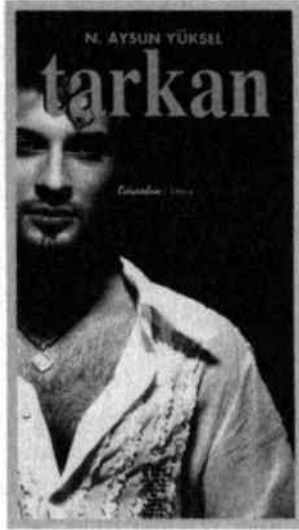
Kahramanın hapisane hayatıyla ilgili yaşadığı çağrışım an-larından birkaçının kendi cinsel yaşantısıyla ilgili olması devlet gözünde kitabın siyasî dokusunun önüne geçer ve kitap 22 Haziran 1974'te toplatılır. Dönemin Adalet Bakanı Şevket Ka-zan, *Bir Avuç Gökyüzü*'nün toplatılma kararından bahsederken “müstehcen yayınlar konusunda kanunların verdiği yetkilerin eksiksiz kullanıldığından” övünçle söz eder. Bu sözlerden kısa süre sonra, 9 Ekim 1974'te mahkeme oy birliğiyle kitabın ser-best bırakılmasına karar verir. Yapılan savunmalar ve bilirkişi raporlarının eserin edebî niteliği olduğu yönünde rapor sunma-sı sonucunda Çetin Altan aklanır ve kitabın toplatılma kararı kalkar.

Hayatı siyasî soruşturma ve yargılamalarla geçmiş olan Çe-tin Altan *“Bir Avuç Gökyüzü”* romanım yasaklandığında Tür-kiye'deki sanat anlayışındaki kısırlıkla roman edebiyatındaki bağınazlığın ne kadar oksijenden yoksun olduğunu düşündüm. Çünkü Venezuela'dan İsveç'e, İsveç'ten Romanya'ya dokuz dile çevrilmiş ve hiçbirinde kendi memleketinde gördüğü muame-leyi görmemişti,” der.

Kitap 1987 yılında aynı adla Ümit Elçi tarafından sinemaya da uyarlanır.

## TARKAN, YILDIZ OLGUSU

N. Aysun Yüksel



*"... Gözleri sürmeli mi... Eşcinsel mi... Eğer video klipte kadınsı bir cinsellik aranacaksa bu Tarkan'ın animasında gizlidir, bir diğer pozunda bacaklarını olabildiğince açar ve yarıya kadar öne eğilir. Üzerinde yalnızca çizgili bir pantolon vardır. Cinsel organıyla aynı hizada, yerde bir köpek yavrusu durmaktadır. Pantolonunun kıvrımları da, köpeğin konumu da penisini vurgular."*

"Tarkan - Yıldız Olgusu" isimli doktora tezinden yola çıkılarak 2001 yılında basılan kitabın ilk bölümünde Tarkan'ın bir yıldız olarak ortaya çıkışı, ikinci bölümdeyse şarkıcının hayatı

anlatılır. Konu basında çıkmış Tarkan'la ilgili 31 fotoğrafla da görsel olarak desteklenir. Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. N. Aysun Yüksel, Türkiye'nin popüler ses sanatçılarından Tarkan'ı bir yıldız olgusu bağlamında değerlendiren çalışmasında yıldız olgusunun ortaya çıkıp gelişmesini, ekonomik ve toplumsal dinamikleriyle irdeleyerek tüketim toplumunda yıldızların işlevini tespit eder.

Pop kültürü ve pop tarihi ile ilgili yapılan ilk çalışma değil bu kuşkusuz. Daha önceleri de pop kültürü, pop yıldızı v.s üstüne sayısız çalışmalar yapıldı. Sayısız kitap, makale yazıldı; belgesel ve filmler çekildi. Bu kitabı ilginç kılan ise Tarkan diye bilinen Tarkan Tevetoglu adlı pop şarkıcısının, kitapta kişilik haklarına saldırıldığı iddiası ile kitabın toplatılması istemiyle mahkemeye başvurusu.

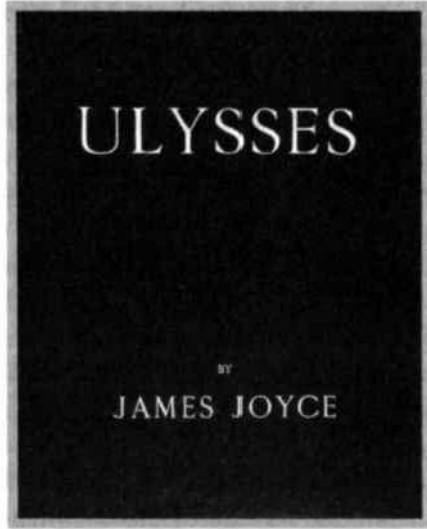
Tarkan'ın başvurusu sonucu 11. Asliye Hukuk Mahkemesi sanatçının kitapta kişilik haklarına saldırıda bulunduğu iddiasına hak vererek kitabın toplatılmasına karar verir. Tarkan bununla da yetinmez ve kitabın yayımcısı hakkında bir de tazminat davası açar. Kitabın yayımcısı İrfan Sapan, mahkemenin verdiği karara itiraz eder, ancak itirazı mahkemece reddedilir.

Kitabın toplatılması ve mahkemenin karara yapılan itirazı reddetmesinin ardından yayımcı İrfan Sapan davayı AİHM'e taşır. AİHM, yerel mahkemenin kitabın yasaklanmasıyla ilgili hukuki gerekçelerini ortaya koymadığını, yasaklama kararından sonra Sapan lehine ortaya konan bilirkişi raporlarının dikkate alınmadığını belirterek, söz konusu çalışmanın "sansasyonel" bir nitelik taşımadığını, bilimsel bir incelemenin ürünü olduğunu söyler, yetersiz gerekçelerle yasağa hükmedildiğini ve kitabın 2 yıl 8 ay süreyle yasaklı kaldığını ifade ederek Türkiye Cumhuriyeti'ni suçlu bulur ve 3000 Euro tazminat ödemeye mahkûm eder. Böylece yasak kalkar, kitap raflardaki yerini yeniden alır.

★ 22 ★

## ULYSSES

James Joyce



İlhan Berk'in "Dublin'in, bu kentin görüntüsü bir gün yeryüzünden silindiğinde, bir rehber kitap gibi, *Ulysses*'e bakarak, yeniden, eksiksiz bir biçimde kurulsun istiyorum," diyerek onurlandırdığı ve Türkiye'de yayımlanmasının ardından, *Ulysses*'i okuyanlar, *Ulysses*'i okumayanlar ve *Ulysses*'e başlayıp bir türlü bitiremeyenler gibi cemaatlerin oluşmasına kaynaklık eden kük bir kitaptır *Ulysses*...

Konusu temelde son derece yalın ve basittir. Stephen "sanatsal" doğanın, Bloom ise "bilimsel" doğanın temsilcileri olarak

simgeleştirilir. Öte yandan, bu iki dışlanmış kişilik, hem Joyce'un kendisi, hem de birbirleri için de özel bir öneme sahiptirler: Stephen, Joyce'un gençliğinin, Bloom ise olgunluğunun yansımasıdır.

Ancak bu dev yapıtın edebiyat açısından asıl önemi, omurgasının Homeros'un destanı *Odysseia* ile simgesel koşutluğundan ve Joyce'un kullandığı değişik teknik ve biçemlerden, özellikle de 18. ve son bölümde Bloom'un karısı Molly'nin düşüncelerinin yansıtıldığı "bilinç akışı" tekniğinden gelir.

*Ulysses* 16 Haziran 1904'te geçer. 1904, James Joyce'un eşi Nora ile tanıştığı ve 1912'deki kısa bir ziyaret dışında, bir daha ayak basmadığı İrlanda'yı terk ettiği yıldır. Yapıt ilk kez 1922 senesinde Paris'teki Shakespeare and Company yayınevi tarafından tam metin olarak yayınlanır.

1918 senesinde, *Ulysses*'in ilk bölümleri Amerika'da *The Little Review* adlı dergide tefrika edilir. Leopold Bloom'un havai fişek gösterisi izleyen genç bir kadının eteğinin altına bakıp mastürbasyon yaptığı kısımları nedeniyle New York'taki bazı sivil toplum kuruluşlarınca kitap hakkında dava açılır. Peşinden Muzır Neşriyat Kurulu da mevzuya müdahil olur. Mahkeme, sivil toplumdan yana karar vererek 1920'de *Ulysses*'in Amerika'da yayınlanmasını yasaklar. Random House'un yıllarca süren adli mücadelesinden sonra mahkeme yasağı kaldırır ve Amerika'da *Ulysses* tam metin halinde ancak 1934 yılında yayımlanır.

İngiltere'de ise, 1919'da, *The Egoist* dergisi kitaptan bölümler yayımlar. Müstehcen/muzır/pornografik yayın olduğu gerekçesiyle o sene aldığı yayın yasağı 1936'ya değin sürer. 1936'da ilk defa, tam metin *Ulysses* Birleşik Krallık'ta yayımlanır.

İrlanda'da ise *Ulysses* hiç yasaklanmaz. Joyce severler 16 Haziran'ı Bloom Günü olarak anar ve özellikle Dublin'de birçok etkinlik gerçekleştirirler.

*Ulysses*, postmodern edebiyat kuramcılarının en çok sahip çıktığı metinlerden biridir hiç kuşkusuz. Nihayetinde, biçim ve

içerik olarak farklı bir çalışma olduğu açıktır. T. S. Eliot, *Ulysses*'i "kargaşaya davet, sapık ve yanlı duyguların ifadesi ve gerçekliğin çarpıtılmış şekli" olarak tanımlar ve yerden yere vurur. *Ulysses* için "Bir roman değil," der. Ama aynı zamanda "çağdaş romana etkisinin büyük olacağını, öncü ve postmodern bir yapıt" olduğunu belirterek övmekten de geri durmaz.

*Ulysses* geleneksel romanın estetiğini, üslubunu ve içeriğini kökten değiştirir. Joyce kendi yaratıcılığını ve dehasını Homeros'un *Odysseia*'sı ile harmanlar. Mitler ve antik unsurları kullanarak, güncel ve geçmiş deneyimleri okura göstererek ayrılıkları ve benzerlikleri koyar ortaya bu destansı yapıt. Hemen herkesin kendine anlam çıkarabileceği, hayata olumlu bir beklenti ve ümitle bakabileceği bir yaşamı gösterir sayfalar boyunca.

James Joyce'un etkisiyle sonraki pek çok romancı, hikâye etme yerine, mit kullanma yoluna gider. Mit kullanma antik uygarlıklar, rüya yorumları, efsaneler, dinler, arketipler-kolektif bilinçaltı materyalleri gibi malzemelerden oluşur. Böylece, yeni ve köklü bir edebî üslup oluşturma yolunda, hem sıradan malzemeler, hem de tinsel malzemeler tüm zenginliğiyle yazınsal kullanıma sunulur.

*Ulysses*'in baskısı Joyce'un okunaksız el yazısı ve düzelti aşamasında yaptığı ekleme ve çıkarmalar nedeniyle sayısız düzelti hatası içerir ve her baskıda bu hatalar giderilmeye çalışılır. *Ulysses*'in aslına uygun, hatasız baskısının ancak 1984'te yapılabildiği söylenir ama eleştirmenler henüz tek bir metin üzerinde uzlaşabilmiş değildir. Anadilinde kolayca çözümlenemeyen ve her sözcüğün birçok anlam taşıması ve sayısız göndermede bulunmasına, söz sanatları, ses oyunları, ritim ve en önemlisi anlatımdaki müzikaliteye rağmen, Avrupa dillerinden başlayarak, Çince dahil birçok dilde çevirisi olan eser, Türkçede ise ancak 1996 yılında Nevzat Erkmen'in büyük emeği ile okuyucuya ulaşır.

★ 23 ★

## BAYIA GÜLÜ

Feyhan Güver



Çizmeye ilk Kırklareli'nde köyde yaşarken başlayan Feyhan Güver, zamanın *Limon* dergisine gönderir bu karikatürlerini ve amatör sayfada yayımlanmaya başlar karikatürler. Bir süre sonra bir köşesi de olur çizerin bu dergide. Ancak fazla yürütemez bu köşeyi Güver, zira o dönemler karikatürle şimdiki denli senli benli değildir. Daha sonra *Leman*'da başlar çizmeye ve karikatür yaşam biçimi olur çizerin.

Yarattığı *Bayia Gülü* tiplemesi ile kırsal kesimdeki kadınlık hallerini anlatan Feyhan Güver bir ara *Yenibinyıl* gazetesinde şehirli kızlar ve kadınlar çizmeyi denerse de, sonunda yine dö-

ğup büyüdüğü kırsalın, köyün, Bayırın Gülü'nde karar kılar. Çiçekli güllü şalvarları, örgülü saçları, elma elma yanakları, kendilerine özgü bakış açısı ve varoluş halleriyle görüp tanık olduğu; dilini, kodlarını, saiklerini çok iyi bildiği kırsaldan sokulur sanatın çizgiden dünyasına.

Karikatür dünyasında fazla kadın çizerin olmaması adını "kadın çizere" çıkarmış olsa da o, kadının toplumca tanımlanmış alanına hapsolmaz. Karikatürlerinde hayatın doğal akışı içerisinde söz konusu ettiği cinsellik bütün doğal halleriyle yansır çizgilerine. Kırsalın kadınına da hapsedmez klişelere. Cinselliğin, hayatı ve varoluşu sorgulamanın yalnızca okumuş şehirli kadınlara has bir şey olduğu önyargısını paramparça eder tiplerleriyle. Karikatür dünyasının erkek egemen diline ve erkeklerin dünyasından oluşan konularına, kadınlığın bilgece ve cesurca halleriyle karşı koyar.

Dergilerde yayımladığı bu karikatürleri kitaplaştıran Feyhan Güver'in *Bayır Gülü* 3 albümüne devlet biz okurlar kadar sempati ve hoşgörüyle yaklaşmaz. Kitabın 10., 18. ve 62. sayfalarında yer alan karikatürlerin "Halkın ar ve haya duygularını inciten nitelikte genel ahlaka aykırı olduğu" iddiasıyla Beyoğlu 1. Sulh Ceza Mahkemesi'ne başvuran Beyoğlu Cumhuriyet Savcılığı, bu mahkemeden 1 Mart 2001 tarihinde kitap hakkında toplatma kararı çıkartır. Savcılık daha sonra, kitabın çizeri Güver ve Parantez Yayıncılık'ın sorumlusu Zeynioğlu'na, "Müstehcen kitap yayımlamak" suçundan zamanın parasıyla 1 milyar 865'er milyon liralık para cezası ödemesi tebligatı gönderir. Güver ve Zeynioğlu, para cezasını 10 gün içinde ödemezlerse, haklarında kamu davası açılacaktır.

Oysa kitapta yer alan söz konusu karikatürler daha önce *Leman* dergisinde yayımlanmış ve benzer bir kovuşturmaya uğramamıştır. Devletin kitaptan ayrıca bir korkusu, kitaba ayrıca bir gıcığı olmalı ki dergideyken sakıncasız bulunan karikatürler kitaplaşınca sakıncalı hale gelir.

★ 24 ★

LILITH

Alina Reyes



Alina Reyes Fransız bir yazar. Asıl adı Aline Patricia Nardone. Alina Reyes adını Cortazar'ın bir öyküsünden aldığı söylenir.

Lilith adı birçok din ve kültürde bir temsiliyet simgesi olarak yer alır ve tarih içinde çeşitli dönüşümlere uğrar. Arkaik bir prototipe dönüşen Lilith adı çağdaş politika ve alekültür anlatılarında da temsil ettiği düşünülen değerlerden dolayı kullanışlı bir simge olmayı sürdürür. Kutsal kitapların hemen hepsinden tutun, bir dolu mitolojik anlatı, söylence ve masaldan, antiototicer politikalar üreten kuramlardan, en yeni feminist anlatılara

varıncaya dek, bir Lilith efsanesidir gider. En popüler ve yaygın olanı cennetteki ilk kadın oluşudur. Adem'in Havva'dan önceki eşinin adıdır Lilith ve Adem'e boyun eğmeyerek cennetten gider. İlk kadın ve ilk feminist eylemcidir. Dişil bedenini, varoluşun erkek hallerine direnen ilk savaşçısı.

Aline Reyes'de Lilith adının ve temsil ettiği anlamlar yığını-  
nın olanaklarıyla bu adla bir roman yazar. Kadın ve kadın be-  
deninin, dünyanın teniyle olan macerasına edebiyatın gözüyle  
bakar. Kadın bedenini yine kadın bedeninin gizil anlamlarıyla  
aşmaya, erkek egemen topluma ve varoluşa, kısıtlanmış, gelenek-  
le pekiştirilmiş anlamsızlıklara ve temsiliyet sistemlerine saldırır  
*Lilith*'le. Et, kan haz ve acı... Bunların parçalanması ve yeniden  
inşa edilmesi gerekir. İktidar bunlarla içkinleşir zira. Çıplaklığı  
ve içgüdüyü yüceltir. Paranın ve teknolojinin egemenliğine kar-  
şı savaşır ve cinsel organın üçüncü bir göz gibi olduğu mutlulu-  
ğu arar Lilith romanda ve "Duyarlı olun, farklı olun, şair olun,  
soylu olun, zevk düşkününü olun!" diye buyurur.

Roman Türkiye'de 2001 yılında Nermin Acar çevirisiy-  
le Güncel Yayınları tarafından yayımlanır. İstanbul 2. Asliye  
Ceza Mahkemesi kitabın yayımcısına ve çevirmene "genel  
ahlaka aykırı yayın yapmak" ve "halkın ar ve haya duygularını  
incitmek"ten dava açarak kitap hakkında toplatma kararı verir.  
Dört yıl süren duruşmalar sonucunda Prof. Dr. Aslı Tekinay,  
Doç. Dr. Işıl Baş ve Yrd. Doç. Dr. Özlem Ögüt tarafından ha-  
zırlanan bilirkişi raporunda, "Reyes'in romanları kimi çevreler-  
ce erotik bulunmakla birlikte, yazarın sıklıkla kullandığı ana  
tema kadın bedeninin ve cinselliğinin toplumsal yapılandırıl-  
ması olduğu için, yazarın eserlerinde yer yer bazı cinsel simge  
ve ifadelerle başvurması sanatsal bir gerekliliktir. Sonuç olarak  
bilirkişi heyetimiz söz konusu romanın edebî bir sanat çalışma-  
sı olduğu konusunda hemfikirdir," diye belirtir. Dava beraatle  
sonuçlanır ve kitap hakkındaki, toplatma kararı da kalkar.

## YETER TENİMİ ACITMAYIN

Meltem Arıkan



"Kitapta toplumumuzda yaygın olmayan, nefret ve infiale karşılanan ahlaki ensest ilişkiler kurmaca birtakım olaylar ve Türkçe isimleri olan hayali kahramanlarla bir mizansen içinde, sanki Türk aile yapısını sarmalamış olağan ilişkiler şeklinde genelleştirilerek okuyucuya sunulmaktadır... Kitapta feminist bir anlayışla, kadınlarda var olan travmanın rehabilitasyonuna yönelme amacından ziyade toplumumuzun çekirdeğini oluşturan aile yapısının hedef alındığı..."

Bu sözler Meltem Arıkan'ın *Yeter Tenimi Acıtmayın* adlı kitabına Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kurulu'nun hazırladığı rapordan.

Meltem Arıkan, Neşriyat Kurulu'na göre Türk toplumuna iftira etmekte, kendi kötücül emellerini Türk toplum ve aile yapısını kullanarak edebiyat adı altında masum okurlara yutturmaya çalışmaktadır. Romanında kader kurbanı kadınların rehabilitasyonuna hiç yönelmeyip bu da yetmezmiş gibi bir de toplumumuzun çekirdeği olan aile yapısına saldırmıştır.

*Yeter Tenimi Acıtmayın*, kadının varoluş hallerinden örülü bir kitap. Birbirini hiç tanımayan dört kadının "kadın olmak"ta kesişen ve sonra da iç içe geçen hayatlarından bir toplum haritası çıkarmanın çabası. Bedenin keşfiyle başlayan özgürleşme isteminin etrafında örülmüş duvarları sert kelimeleriyle döven yazar, toplumun tene yüklediği metaforlarla savaşı kitap boyunca. Kutsalı değer edebiyatın arkeolojisiyle. Aşkı sorgular tenin ve toplumun parçalanmış aynasında. Tenin, aşkın, ve ilişkilerin travmasını.

“..

*Değişim bu kadar hızlı olabiliyorsa, diğer yaşamlara çok yazık değil miydi? Bir sürü kadın korkularıyla boğuşarak yok olup giderken 'hayat bu zaten' kandırması cinayetlerin en büyüğü değil miydi? Gerçekten kadın olan kadınların yapabilme yetenekleri böylesine artabilirken, yazık değil miydi tüketilen onca yaşama?*

...

*Farklı çevrelerden, farklı kültürlerden, farklı şehirlerden gelen, farklı hikâyeleri olan bu kadınların farklılığı 'kadın olabilmek' noktasında tüm önemini yitiriyordu. Yaşam koşulları birbirlerinden ne kadar başka olursa olsun, kendilerini kimsenin anlayamayacağından ne kadar emin olurlarsa olsunlar, acılarını ne kadar büyütürlerse büyütünler, kendilerini ne kadar gizlerlerse*

*gizlesinler, hepsinin başka nedenleri ve düşünce sistemleri de olsa tek organ onları tek noktada buluşmaya zorluyordu: İsteseler de istemeseler de, anlasalar da anlamasalar da, temelde hepsi aynı var olamama acısını yaşıyorlardı.*

...

*Kadın olarak var olabilmek ne kadar önemliyse, erkek olarak var olabilmek de o kadar önemli. Ancak erkeğin değişimi, kadının değişimiyle mümkündür. Süregiden düzeni değiştirmek istiyorsan, doğru olan ilk adım kadınların değişimini sağlamaktır.*

...

*Erkek egemen kültür, kadınları kadınlıklarından uzaklaştırırken, aslında erkekleri de erkekliklerinden uzaklaştırdığını bir türlü anlayamadı. Kadınlar zavallı olursa, erkeklerin zavallı olmaması mümkün değil."*

Muzır Kurulu'nun raporu doğrultusunda kitabın toplatılmasına karar veren mahkeme kitaba ve yazara dava açarak, Türk toplumundaki ahlakî çürümenin önüne geçer ve aile yapısını bu hunharca saldırıdan korur. Yapılan duruşmalar sonucunda edebiyatçılardan oluşan bilirkişi kurulunun kitabın edebî ve sanatsal bir eser olduğu yönündeki raporu ile kitap ve yazarı beraat eder ve Türk aile yapısı ve toplumsal ahlakımız yeniden saldırılara ve iftiralara açık hale gelir.

## UYGARLIK TARİHİ

Server Tanilli



Server Tanilli'nin *Uygurluk Tarihi* kitabının hemen her yeni baskısına yazdığı önsözler, onun bu kitabı yazmasıyla başına gelen soruşturmaların da bir tarihini verir adeta.

İlkçağ'dan başlayıp, modern zamanlara kadar uzanan içeriğiyle yıllarca üniversitelerde okutulan, tarih ve toplumsal araştırmalar yapan araştırmacılara kaynaklık eden alanındaki en kapsamlı yerli eserlerden olan kitabın öyküsü de 1972-73 yıllarında başlar.

Doç. Dr. Server Tanilli'nin *Uygurluk Tarihi* isimli ders kitabı, İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Şişli İktisadi ve Ti-

carî İlimler Yüksek Okulu öğretim üyeleri tarafından “Son yıllarda liselerimizden gelen öğrencilerin sosyal bilimler dallarında yapacakları öğrenimlerini hakkile takip edebilmekte maruz kaldıkları güçlükler göz önünde bulundurularak bu noksanı bir dereceye kadar telafi etmek maksadile birinci sınıfta ‘Medeniyet Tarihi’ ismi altında hazırlayacağı bir dersin okutulması zarurî görülmüş...” şeklinde açıklanır. Server Tanilli bunun üzerine derste okutmak amacıyla bu kitabı yazmaya koyulur.

“Server Tanilli tarafından, ders kitabı olarak yazılan eserin tamamı ile konuyu kapsayan bilgileri ihtiva etmekte olduğu, bilimsel gerçeklerin dışına çıkılmadığı ve herhangi bir ideoloji propagandası yapılmadığı görülmüştür” şeklinde bir rapor hazırlarlar. Raporun altında Prof. Dr. Reşat Kaynar, Prof. Dr. Süleyman Barda ve Prof. Dr. Vakur Versan’ın imzaları vardır. Tarih 22 Mayıs 1973’tür.

Bundan tam iki yıl sonra, iki öğrencisinin Tanilli’nin derste komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle şikâyetle bulunmaları üzerine üniversite yönetimi, Nurullah Kunter’i soruşturma yapmakla görevlendirir. Kunter “...Ceza Kanunu’nun 142. maddesinde öngörülen bir suç hür demokratik düzen aleyhine işlenmesi ve Devlet Güvenliğini doğrudan doğruya ilgilendirmesi sebebiyle (...) gereği yapılmak üzere ‘dosyanın İstanbul DGM’ye gönderilmesine” şeklinde bir rapor düzenler. Devlet Güvenlik Mahkemesi de, iddianamesini büyük oranda Nurullah Kunter’in tuttuğu rapora dayandırarak Tanilli hakkında komünizm propagandası yaptığı iddiası ile dava açar.

Tanilli 1976 yılında görülen duruşmada kendini savunur.

*“Şimdi iddianamesinde, beni tarafsızlığa hiçbir şekilde riayet etmemek, bir ilim adamından çok bir görüşün insanı olarak öğrencilere tek yönlü bir öğretim yapmakla (iddianame, s.4) itham eden Sayın Savcıya, yukarıdaki açıklamalarım ışığında hemen cevabımı vereyim: Kitabımı yazarken, içinde yaşadığımız çağa*

*ve topluma, bir bilim adamı gözüyle, yani objektif olarak baktım. Öyle olduğu için de tarafsız kalmadım, kalamazdım. Evet, bir görüşün insanıyım. Bir bilim adamı olarak zaten böyle bir görüşün sahibi olmam gerekir. (...)*

*Doğrudur veya yanlıştır, taraftar olunur veya olunmaz, bir bilim adamı olarak kabul ettiğim metot, görüş ve düşüncelerimden dolayı kime karşı sorumluyum, yaşadığım çağa ve topluma karşı. Ya mahkemelere? Asla.”*

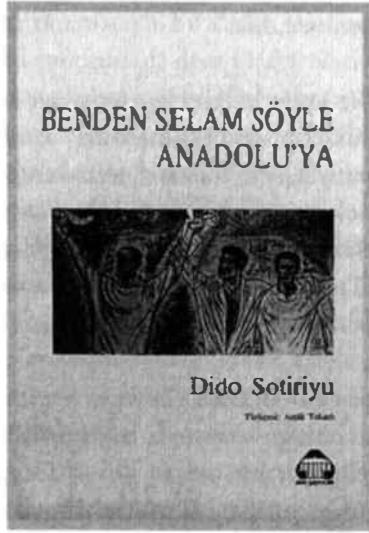
Bu arada; “Biz aşağıda imzaları bulunan kişiler, demokrasinin ve özgürlüklerin savunulmasında ortak sorumluluğumuz olduğu inancıyla... bu bilimsel eseri kendi eserimizcesine imzalamayı demokrasinin düşün ve bilim özgürlüklerinin ve akademik özgürlüklerin savunulması adına görev biliriz” diyen 774 aydın Tanilli'nin yargılanmasını kınayan ve 21 Mart 1976 tarihinde Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan bir bildiri imzalarlar.

Duruşma sonunda *Uygarlık Tarihi* ve Server Tanilli aklanır.

Uygarlığın ne olduğu sorusuyla başlayıp, ilk, orta ve yakın çağın önemli gelişmelerini ortaya koyan kitap, kapitalizmin doğuşuyla bambaşka şekillere bürünen dünyadaki sosyalist ve Marksist gelişmelerle, bütün bunların üçüncü dünya ülkelerinde yarattığı köklü değişimleri ortaya koyarak, üretilmiş kültürel ve sanatsal yaratıların insanlık tarihindeki seyrini serer gözler önüne. Devlet de bir türlü bırakmaz kitabın peşini hal böyle olunca ve 12 Eylül darbesi birçok yapıta uzattığı elini bir türlü çekmez bu kitaptan da ve 12 Eylül kurumları, mahkemece aklanmış olsa da, göz hapsinde tutar kitabı hep.

## BENDEN SELAM SÖYLE ANADOLU'YA

Dido Sotiriyu



*"Beş ikler vermişim Nuh'a  
salıncaklar, hamaklar  
Havva anan dünkü çocuk sayılır  
Anadoluyum ben  
Tanıyor musun..."*

Ahmet Arif böyle anlatır bir şiirinde Anadolu'yu... Cahit Külebi bir başka anlatmıştır, Nâzım Hikmet bir başka. Bir başka anlatır Dido Sotiriyu da Anadolu'yu..

*Benden Selam Söyle Anadolu'ya* yerlerinden, yurtlarından sürülmüş, doğup büyüdükları topraklara hasret bırakılmış, kardeş sevgisiyle el ele, omuz omuza yeşertilmiş Anadolu topraklarına, kin tohumlarının nasıl ekildiğinin ve iki halkın birbirine nasıl düşman edildiğinin gerçekçi ve destansı hikâyesidir.

*"...Ve sen Kör Mehmet'in damadı! Hele sen! Niye öyle tiksinererek bakıyorsun yüzüme? Öldürdüm evet seni, ne olmuş? Ve işte ağlıyorum. Sen de öldürdün! Kardeşler, dostlar, hemşeriler! Koskoca bir kuşak, durup dururken katletti kendini! Anayurdu ma selam söyle benden, Kör Mehmet'in damadı! Benden selam söyle Anadolu'ya! Toprağını kanla suladık diye bize garezlenmesin! Ve kardeşi kardeşe kırdıran cellatların Allah bin belasını versin!..."*

Asıl adı *Matomena Homata-Kanlı Topraklar* olan kitap, Türkçeye *Benden Selam Söyle Anadolu'ya* adıyla, Attila Tokatlı tarafından Fransızcadan çevrilir ve 1970 yılında Alan Yayıncılık tarafından basılır. 1982 yılında Abdi İpekçi Türk Yunan Dostluğu Ödülü'ne de layık görülen kitap 12 Eylül Darbesi'nden nasibini almakta gecikmez ve kitap hakkında toplatma kararı verilerek çevirmeni Attila Tokatlı askerî mahkemede yargılanır. Gerekçe "Türklüğü ve Devletin Askerî Muhafaza Kuvvetleri tahkir ve tezyif edilmek suretiyle TCK'nın 159. maddesinin ihlal edilmiş olması"dır. O zamana kadar üç baskısı yapılmış ve hakkında bir dava açılmamış olan kitap 12 Eylül darbesiyle birlikte binlerce başka kitap gibi suçlanır birden. Birilerinin dostluk ödülüne layık gördüğü bir kitap birilerince bir suç unsuru olur. Bir kitabı yorumlama biçimi sonsuzdur görüldüğü üzere. Edebiyat çevreleriyle devletin yorumu bir kere daha taban tabana zıt çıkar.

1982 yılında açılan dava 1983'te tamamlanır ve kitabın çevirmeni, yayınevi ve kitap aklanır. Daha sonraları da Türkiye'de

etnik kimliklerin tartışıldığı uzun sũreler boyunca kitap çeşitli vesilelerle hep gũndeme gelir. Kitabın konusunun geçtiği bugũnkũ adı şirince olan ve eskiden Kırkınca ya da irkince diye bilinen bũlge olan Selçuk'ta belediye kũltũr hizmeti kapsamında bu kitabı halka dağıtır ve kitap yeniden ũlke gũndemine oturur. Belediye hakkında çeşitli dava açma girişimleri olur "vatan-sever" vatandaşlar tarafından.

★ 28 ★

## İZMİR BÜYÜCÜLERİ

Mara Meimaridi



Yazarın ilk romanı olan *İzmir Büyücüleri* adlı kitap 19. yüzyıl sonlarının kozmopolit İzmir’inde yaşamış Katina adlı bir Rum kızının bir Türk kadınından öğrendiği büyü yöntemlerini kullanarak art arda erkekleri ağına nasıl düşürdüğünü ve bu sayede nasıl zenginleştiğini anlatır. Ülkesi Yunanistan’da best seller olan ve televizyona uyarlanarak dizi olarak da yayınlanmaya başlar ve geniş kitlelerin ilgi ve beğenisini kazanır. 2004 yılında Türkçeye çevrilerek Literatur Yayınları’ndan yayımlanan kitap Türkiye’de de benzer bir ilgiyle karşılaşır. İzmir’in çok uluslu

tarihî dokusunda geçen roman İzmir’de yaşayan çok çeşitli kültürlerin hayatlarından da kesitler sunar bol bol.

TC hükümeti de tam burada devreye girer. O da okurun kitaba gösterdiği ilgiyi, kitaptan esirgemez ve İzmir Cumhuriyet Başsavcılığı’nın Beyoğlu Cumhuriyet Başsavcılığı’na intikal ettirdiği dosya dolayısıyla, Beyoğlu Cumhuriyet Başsavcılığı kitap ve yayımcısı hakkında TCK’nın 301. maddesi gereğince dava açar. Beyoğlu Cumhuriyet Başsavcılığı’nın mütalasında, Mara Meimaridi’nin yazdığı kitapta Türklüğü aşağılayan ifadeler kullanıldığı ve hakaret sayılabilecek yönler olduğu ifade edilerek şöyle denir. “Kitapta Türklerin ‘Her zaman hazır olandan, insanın emeğinden yemek için fırsat kullanan bir yılan gibi orada oldukları’ şeklinde eleştiri sınırlarını aşan ifadeler kullanıldığı, Türklüğü aşağılamak suçuna açıkça vücut verdiği bilirkşi raporu ve suç ihbarıyla anlaşılmıştır.” Ayrıca roman boyunca Türkler hakkında edilmiş laflar sıralanarak bu metinler, ilgili davaya gerekçe gösterilir.

Sayfa 36- “... Bütün sokak sıcak yüzünden deve ve eşek pisliği kokuyordu. Baharda, sanki Türk mahallelerinin pisliğini örtmek istercesine, bu gübrelerin beslediği tohumlardan kocaman yeşillikler fışkırıyordu. Ah şu Türk mahalleleri!, Ne pis yerlerdi. Buradaki hanımlar her şeyi gözetleyen bir çift gözden başka bir şey değillerdi. Türk kadınları bakılmak için değillerdi. Onları diğer kadınlar gibi hayran hayran seyredemezdin. Zaten bir şey de göremezdin çarşıdan...”

Sayfa 38- “... Ermeni Mahallesi’nden geçebilmenin imkânı yoktu. Bütün kiremit atölyeleri oradaydı ve yağmurdan her yer kiremit kırmızısı olur ve ayağın bileğine kadar çamura batardı. Türk Mahallesi’nden geçmeyi aklına bile getiremezdin. Oradaki pislikleri hiçbir şey temizleyemezdi. Çarşının sokakları ise sardalyeleri yıkayan yağmur suyuyla kayganlaşmıştı ve pis kokuyordu. Maalesef bu kaygan balık suları yüzünden kaydım ve düştüm...”

Sayfa 270- *"..Müzikle tek bağlantısı minareden ıglıklar atan müezzin olan bir halkla bir arada yaşamaya mecbur edildiğimiz için çok mutsuz dedi..."*

Ancak genel yayın yönetmeni olan Abdullah Yılmaz'a kanunlar gereğı yargılama yapılamayacağı için beraat kararı verilir ve aynı suçtan yayınevi sahibinin yargılanması söz konusu olur.

# PAZAR SEVİŞGENLERİ

Metin Üstündağ



Gırgır dergisinden başlayarak toplumsal hayatımıza damgasını vuran hemen tüm karikatür dergilerinin değişmez ismi olan Metin Üstündağ nam-ı diğer Metüst.

Zemheri, Tentürdiyot, M'öyküler, Kalk Gidelim Defteri, Mavra Zamanı, İmza: Bir Dost, Langadank, Pazar Sevişgenleri Karikatür Albümü, Orhan Velilemeler, Pablo Neruda'ya Cevaplar Kitabı, Pazar Sevişgenleri, Pazar Sevişgenleri 2, Pazar Sevişgenleri 3, Görüşmeyeli Uzun Zaman Oldu, Yankı Vâdisi, Kabusa Uyanış, Hasar Tespit Çalışmaları, Denemeyenler, Şiyir

*Sevişgenleri ve Apartman Haikuları* adlı sayısız kitaba imza atan karikatürist daha önce *Penguen* dergisinde yayımladığı karikatürlerden yaptığı derlemelerle oluşturduğu ve Sel Yayıncılık tarafından basılan *Pazar Sevişgenleri* adlı kitabıyla, tıpkı Feyhan Güver'in *Bayır Gülü* ile yaptığı gibi, ar ve haya duygularımızı zedelemeye çalışmışsa da devletimiz bunu fark etmiş ve böyle ahlaksız bir davranışın önüne geçerek kitap hakkında hemen toplatma kararı vererek çizeri ve yayımcısına bu yaptıklarının bedelini ödetmek üzere dava açmıştır.

Israrla halkın ar ve haya duygularını incitmek isteyen Me-tüst 4. Sulh Ceza Mahkemesi'nin verdiği karara itiraz ederek kitabın üstündeki yasağı kaldırmak ister ve bir üst mahkemeye başvurur. 2. Asliye Ceza Mahkemesi'nde görülen duruşmada mahkeme heyeti, suç unsuru olmadığına karar verir ve kitap üstündeki yasak kalkar. "Genel ahlaka aykırılık ile halkın ar ve haya duygularını rencide etmek" suçundan hakkında ceza davası açılan kitapla ilgili savcı mütaalasında "erkek egemen cins anlayışını, kadını ikinci plana atan davranışları eleştiren bir kitap olduğu ve suç unsuru içermediği" yönünde hüküm verir. Mü-talaada kitabın toplumun olumsuz davranışlarını göstererek, olumlu bir eleştiri de getirdiği vurgulanır.

★ 30 ★

## AZIZNAME

Aziz Nesin



...

- Efendim, ben Nesin Vakfı'ndan Ali Nesin, konuyu biliyorsunuz sanıyorum, Azizname'nin yurtdışına çıkmasına izin vermemişsiniz...

- Evet Ali Bey, Azizname 1948'de hükümet kararıyla yasaklanmış...

- Ama efendim, 1948'den bu yana tam 53 yıl geçti, yarım asırdan fazla... O gün bugün Türkiye üç küsur darbe gördü, kaç kez anayasa değişti, kaç kez af oldu, Sovyetler dağıldı, Avrupa Bir-

*liğı kuruldu, aya gidildi, bilgisayarlar, cep telefonları, uydular... Dünya tersyüz oldu... Hattâ ve hattâ o günden beri Azizname en az on basım yapmıştır...*

*- On değil, on iki basım yapmış...*

*Pes doğrusu!*

*- Efendim, dedim, belli ki bu işte bir yanlışlık var. Sizden istirham etsem acaba yanlış düzeltmeniz mümkün müdür?*

*- Bizim kayıtlarımızda 1948 yılında hükümet kararıyla kitabın yasaklandığı yazıyor...*

*1948... İnönü'nün Milli Şeflik dönemi... O dönemde sayıları üçü beşi aşmayan solculara yapılan baskı, sanırım ancak 12 Eylül'de aşılabilmiştir. 1946-1950 dönemi Aziz Nesin'in en çok polis baskısı altında olduğu dönemdir. Hani şu meşhur Markopaşa, Malumpaşa, Merhumpaşa, Bizimpaşa dönemleri...*

*En sakın ve en uzlaşmacı sesimle,*

*- Beyefendi, dedim, kitabın 1948'de yasaklandığını biliyorum, ama daha sonra izin çıkmış olmalı. Lütfen bunu araştırır mısınız?*

*- Bizim kayıtlarımızda sadece yasaklandığı yazılı. İzin çıktığı yazmıyor...*

*- Ama belli ki izin çıkmış...*

*- Arşivimizde böyle bir kayıt yok...*

*- Elinizde kitabın yasaklandığına dair bir kayıt var da, izin çıktığına dair bir kayıt yok mu?*

*...*

Ali Nesin böyle bahsediyor bir anısından yazdığı bir mektupta. Üstelik mektubun üstünden de hayli zaman geçmiş durumda. Evet, 1948 yılında basılır ilk *Azizname*. Kitap dönemin siyasî atmosferinin bir parodisidir ve taşlama türündedir. Böyle olunca ucu birçok kurum ve insana dokunur elbette. Bir dolu kişi ve kurum da durumdan nem kapar ve kitabın uzun süren

yasaklanma ve yurtdışına çıkma yasağı macerası da başlamış olur böylece.

Aziz Nesin hani tabir yerindeyse boyundan büyük işler yapmış bir isim. Üst üste konuştuğunda sahiden de boyunu aşacak sayıda kitap yazmış biri. O kıvrak zekasına ve olup bitenleri kavrayış biçimindeki mizahın iktidar çevrelerini rahatsız etmesine şaşmamalı.

## ÜÇ KİŞİLİK DEV KADRO: MARKOPAŞA



Marko Paşa ılımlı davranışlar sergileyen, zarif, nazik, zeki bir insandır. Geniş bir fes giyer, yakasını açık bırakır, daima belinde kılıç, elinde şemsiye ile gezer. Alâyişi (gösterişi) sevmez. Zamanına göre çok kuvvetli cerrahi bilgisi olan ve tıbbi bitkiler konusunda da eğitilmiş ve deneyimli bir hekimdir. Hürriyetperver gençliğin kaynağı olarak bilinen Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin idareciliğini üstlendiğinde, bu gençliğin tepki almaması için çoğu kez onları saraya karşı korumak durumunda kalır. Marko Paşa hem hekim, hem de okul yöneticisi olunca karşılaştığı çoğu kişinin derdini dinlemek zorunda kalır ve çoğu za-

man dinlediği dertlere çözüm getirememenin sıkıntısını çeker. Öncelikle kendisine geleni büyük bir dikkatle dinler, dertli konuşmasını bitirince sanki konuşmasını anlamamış gibi kendine özgü Rum şivesiyle hemen sorar: “Anladık, ama ne?” Şikâyetçi bir kez daha uzun uzun konuyu anlattıktan sonra Marko Paşa yine sorar: “Anladık, ama ne?” Bu cevap karşısında dertli kişi büsbütün dertlenerek devasını bulamamanın sıkıntısı içerisinde Paşa’nın yanını terk eder. Eğer ziyaretçi Marko Paşa’dan daha baskın çıkarsa, o zaman da Marko Paşa sağ kolu demek olan Başkatip Muhtar Efendi’yi çağırarak, şikâyetçinin duymayacağı bir tarzda, “Zanım (Canım) Efendi, yaz buna bir sudan kala-fat!” diyerek bir ev sahibi maharetiyle dertliyi atlatır. Marko Paşa’ya dert anlatmanın imkân ve ihtimali yokmuş diye bilinir. İşte, bu huyu halk arasında yayılınca, bir türlü çaresini bulmada başarılı olunamayan dertler için “Git derdini Marko Paşa’ya anlat,” diye bir tabir çıkar.

İşte yıllar sonra Aziz Nesin *Gerçek* gazetesinde yazdığı bir köşe yazısının başlığını buradan esinlenerek “Marko Paşa’ya Şikâyet” koyar. Gerçek gazetesi kapatılınca da gazetelerde iş bulamaz ve üyesi olduğu Türkiye Sosyalist Partisi’nin maddi desteğiyle bir mizah dergisi çıkarmak ister ve adını da buradan esinlenerek *Markopaşa* olarak önerir. Gerekli paranın parti tarafından sağlanamaması ve Aziz Nesin’in partiyle ters düşmesi nedeniyle bu düşüncesi hayata geçmez.

Sabahattin Ali de tam burada devreye girer. Aziz Nesin’in bir mizah gazetesi çıkaracağını duymuştur ve Nesin’e dergiyi birlikte çıkarmayı önerir. Derginin sermayesini kendisi sağlayacaktır. Öyle de yapar. Gerekli başvurular yapılır. Sabahattin Ali hem sahibi hem de sorumlu müdürü olur *Markopaşa*’nın. Dergiye bir de karikatürist gereklidir şimdi.

Aziz Nesin arkadaşı olan Faris Erkman’dan rica eder bu işi. Faris Erkman “Yaparım,” der ancak çok iş olduğunu ekleyerek,

o sırada bir harita üzerinde geçici olarak ve çok az parayla çalışan Mustafa Uykusuz'un çalışmasının daha doğru olacağını söyleyerek Uykusuz'u önerir. Aziz Nesin kabul eder ve Uykusuz da kadroya katılır. Aziz Nesin ilk sayının 3 bin satılacağını hesabederek fazladan bir üç bin daha bastırır *Markopaşa*'yı. Ancak işler düşündüğü gibi gitmez. Hiçbir dağıtımçı ve bayi dergiyi kabul etmez. Çaresizce dergi ofisinde bekleyen Nesin, Sabahattin Ali ile bir burukluk yaşar o an. Sonra Aziz Nesin, yapar Aziz Nesin'liğini. Bir Arşimet edasıyla ofisten dergileri sırtlanarak çıkar ve başlar sokaklarda bağırıma "Markopaşaaa, Markopaşaaaa," diye. Birkaç saat içinde tükenir Markopaşa sokaklarda...

İkinci Dünya Savaşı zamanıdır. "Thruman Doktrini" günleri. Amaç bağımsız ülkelerin belini bükme, giderek halkları teslim almaktır. İktisadî, askerî, kültürel destek için ABD Türkiye'den en büyük bedeli ister: "Köy Enstitüleri ve Halkevleri kapatılsın!" Hemen "Hay hay," denir. *Markopaşa* bu emperyalist saldırıya direnir. Herkes susar, onlar yazar!

Kısa sürede baskılar artar. Soruşturmalar, gözaltılar, tutuklamalar ve en sonunda kapatma kararları gelir. Önce süreli kapatmalarla sindirilmeye çalışılır *Markopaşa*! Sonuç alınamayınca temelli kilit vurulur kapısına. Siyasal baskıya, bir de iktisadî sıkıntılar eklenir. Kapatma kararlarına karşı önlem hazırdır. Devlet kapatır, *Markopaşa* yeni adlarla raflarda yerini alır. *Merhumpaşa, Malumpaş, Hürmarkopaşa, Medet, Yedi Sekiz Hasan Paşa*... Baskılar o denli keskinleşir ki daha matbaadan çıkmayı başaramadan tutuklanır!

"Ne yazsak *Markopaşa*'yı toplatıyorlar. On beş sayı çıkabilen gazetemizin yedi sayısını toplattılar. Biz de zülfyâre dokunmayın, güneşe karşı desturun su döküp de çarpılmıyalım, evliya'yı umuru incitip sincancı katırlarını ürkütmiyelim diye, suya sabuna dokunmadan, havadan sudan yazılar yazmaya karar verdik. Bun-

*dan sonra gazetemizin her sayısını, meyve ve sebzelerin methine tahsis edeceğiz. Şimdiye kadar gazetemizi İçişleri Bakanlığı ve Adalet Bakanlığı toplattırdı. Bakalım bu sefer de Tarım Bakanlığı toplatacak mı? Gazetemizin bu sayısı hıyar sayısıdır. Baştan aşağıya kadar hıyarın ve hıyarların methiyesini bulacaksınız.*

*Hattâ memleketimizin hıyarlarını rencide etmemek için, onların aleyhinde bile bulunmıyacağız. Gelecek sayımız da muşmula sayısı olacaktır?”*

Dönemin bütün muhalefetini o küçük cüssesiyle sırtlanmış bu dev ruh, bugün birçok yayına ilham kaynağı olmaya devam ediyor ve memleketin haline bakılırsa daha çok devam edeceğe de benziyor.

# İSTİKLAL HARBİMİZİN ESASLARI

Kazım Karabekir



Kurtuluş Savaşı'nda omuz omuza çarpışan iki dostun, Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte ayrılan yolları bizleri çok farklı ufuklara taşır.

Cumhuriyet'in ilanının ardından Kazım Karabekir'in Atatürk'e karşı ilk örgütlü ve parti düzeyinde kurduğu muhalefet cephesi olan Trakki Perver Cumhuriyet Fırkası ile açılan yarık, 1936 yılında Karabekir'in "Gaziye suikast girişimi" suçlamasıyla tutuklanmasıyla bir uçuruma dönüşür.

Kazım Karabekir'in "tek adam"lıkla suçladığı Kemal Atatürk, Kazım Karabekir'i Cumhuriyet rejiminin ve rejimin devrimlerinin önündeki en büyük engellerden biri olarak görmektedir. Yıllardır içten içe politik görüş farklılıkları, küskünlük ve kızgınlıkla bilenen bıçaklar 1933 yılında çekilir. Atatürk'ün yakın çevresinin kaleme aldığı sanılan ve Kazım Karabekir'i birçok yönden eleştiren ve suçlayan bir yazı yayımlanır zamanın *Milliyet* gazetesinde, "Millici" imzasıyla. Kazım Karabekir suskun kalmaz ve anında bu yazıya sert bir üslupla cevap verir. "Millici"den de bu yazıya bir cevap gelir anında ve tam 6 gün boyunca devam eden bu yazınsal düello, Kazım Karabekir'in cevabının yayımlanmasına gazetenin yayın yasağı getirmesiyle son bulur. Gazete bu yayın yasağına "bazı cevapların uluslararası ilişkilerimizi ifşa edeceği ve ülkeye zarar vereceği"ni gerekçe gösterir.

Bunun üzerine çaresiz kalan ve iyice hırslanan Kazım Karabekir uzun süreden beri kaleme aldığı ve oldukça ayrıntılı bir biçimde yazdığı "İstiklal Harbimizin Esasları" adlı çalışmasını koltuğunun altına yerleştirip Çağaloğlu'nun yolunu tutar. Kitabı bastırmanın zamanı gelmiştir artık ona göre. Remzi Yayınevi'nin kapısını çalar ilkin ve bu işin ucunda çok para da, idam da olabileceğini hatırlatarak Remzi Yayınları sahibi Remzi Bey'e kitabı basıp basmayacağını sorar. Remzi Bey'den olumsuz yanıt alan Kazım Karabekir bu sefer de Sinan Ömür'ün kapısını çalar. Sinan Ömür, yıllarca Said Nursî'nin talebeliğini yapmış, onun ilim ve irfan yolunu benimsemiş bir isimdir ve yıllar sonra da 1960 darbesiyle kapatılana dek *Hür Adam* gazetesini çıkarır Nur talebeleriyle birlikte...

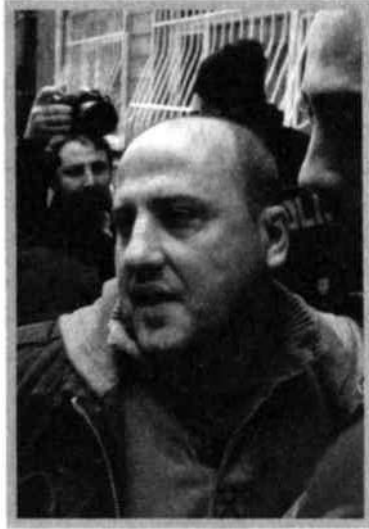
Sinan Ömür'ün yine kendi adını taşıyan matbaası Kazım Karabekir'in kitap formlarını basmaya başladığı gece polis tarafından baskına uğrar, kitabın basılan bölümleri kireç kuyularında yakılır, dizgi kalıpları kırılarak imha edilir. Ne var ki Si-

nan Ömür basılan 5 formayı kontrol etmesi için çoktan Kazım Karabekir'e göndermiştir bile. Bunun üzerine polisler Kazım Karabekir'in evine giderek o 80 sayfayı da imha etmek ister ama aradıklarını bir türlü bulamazlar. Yayımcı Sinan Ömür İstiklal Mahkemesi üyesi olan Kılıç Ali'nin huzuruna çıkarılır ve gözaltına alınır.

Ancak basılamayan bu kitabın da serüveni burda bitmez. 1933'te yasaklanan kitap, 1961'de İsmet Paşa'nın iktidardan çekilmesinin ardından yayımlanır.

## İMAMIN ORDUSU

Ahmet Şık



1961 yılında Sovyet Rusya'da KGB, Vasili Grossman'ın des-tansı yapıtı *Yaşam ve Yazgı*'nın kendisinde ve arkadaşlarında bulunan bütün kopyalarına el koyup, daktilo şeritlerine varın-caya kadar imha ettiğinde, henüz basılmamış kitabı sahiden yok ettiğini sanmıştı. Kitap 80'li yıllarda tüm dünyada büyük ses ge-tirerek yayımlandığında KGB'nin ve Sovyet yönetiminin yasak-lar konusundaki tavrı değişmiş midir bilinmez. Ama ülkemizde hâlâ yasaklardan medet uman bir kesimin olduğu su götürmez ki taa 1960'lı yıllarda dahi mikrofilmlere kaydedilip iktidarın

elinden kurtulmayı başaran bir kitap varken, böylesine teknolojik donanımlara sahip günümüzde bu tür yöntemlerle yasaklanmaya kalkışılan bir kitabın trajikomik öyküsü girdi hayatımıza. Kitap olmamış bir kitabın öyküsü...

3 Mart 2011 tarihinde “Özel Yetkili” Savcı Zekeriya Öz’ün talimatı ve İstanbul Nöbetçi 10. Ağır Ceza Mahkemesi’nin gözetimi ve arama kararıyla Ergenekon Operasyonu kapsamında İstanbul ve Ankara’da polis tarafından on bir kişinin ev ve işyerlerine baskın yapılır. Prof. Dr. Yalçın Küçük, gazeteci Nedim Şener, gazeteci Ahmet Şık, Oda TV koordinatörü Doğan Yurdakul, Oda TV yazarı İklim Bayraktar, Oda TV yazarı Müyesser Uğur Yıldız, gazeteci Sait Çakır, Oda TV Ankara temsilcisi Mümtaz İdil, Aydın Bıyıklı, eski MİT mensubu Kaşif Kozinoğlu bu isimler arasındadır. Bu isimlerin Ergenekon Terör Örgütü adına medya faaliyetleri yürüttükleri iddia edilir.

Ahmet Şık’ın evinde arama yapan polisler evde buldukları bütün CD’lere el koyarlar. Ahmet Şık basına, hazırladığı ve *İmamın Ordusu* ismini vermeyi düşündüğü Fetullah Gülen’in devlet içindeki yapılanması ve özellikle de emniyetteki örgütlenmesini anlatan kitabı nedeniyle gözetimine alındığına ilişkin bir açıklamada bulunur. Ergenekon soruşturması kapsamında daha önce baskın yapılan Oda TV’nin internet sitesinde de Şık’ın taslak halindeki bu kitabının kopyaları bulunmuştur.

İstanbul 12. Ağır Ceza Mahkemesi, gazeteci Ahmet Şık’tan elde edilen kitap taslağının doküman ve tüm nüshalarına “Ergenekon silahlı terör örgütünün amacına hizmet etmek ve adil yargılamayı etkileme” gerekçesiyle el konulmasına karar verir. Ardından emniyet, kitabı basması muhtemel yayınevlerine ve kitabın nüshasının bulunduğu düşünülen yerlere baskın yapar. 23 Mart’ta İthaki Yayınevi’nin Kadıköy’deki bürosu basılır. Orada bulunan kopyalara da el konularak imha edilir. Bununla yetinmeyen polis yayınevini ertesi gün yeniden basar ve kitap

taslağının bulunduğu bilgisayarın harddiskine de el koyar. Aynı gün, *Radikal* gazetesinde de, kitabın bir kopyasının gazetede çalışan gazeteci Ertuğrul Mavioğlu'nda olduğu gerekçesiyle arama yapılır ve orada bulunan taslak da silinerek imha edilir.

Türkiye'de kitapların yasaklanmasına alışık olan, ancak bir kitap taslağına karşı şimdiye dek hiç böyle muamele yapıldığını bilmeyen insanlar, duruma tepki göstermek için sosyal medyada kitabın taslağını yayımlarlar birbiri peşi sıra... Daha sonra İmam'ın Ordusu adlı bir site kurulur ve bu siteden "Türkiye'de yer yerinden oynayacak", "Kitabı yayımlamamıza çok az zaman kaldı", "11 Nisan 2011'i bekleyin", "Gazeteci Ahmet Şık'ın yazdığı ancak henüz basılmayan emniyet içindeki cemaat ilişkilerini konu alan *İmam'ın Ordusu* adlı kitabın her yerde aranan taslağına ulaştık ve çok yakında sayfamızda yayınlıyacağız," şeklinde duyurular yapılır. Yasaklanmadan yayınlansa birçok insanın aslında ilgisini çekmeyecek olan bu taslak, başına gelenler yüzünden oldukça ün kazanır ve uzunca bir süre gündemde kalır.

Taslak daha sonra Ahmet Şık'ın gözaltına alınırken söylediği "Dokunan Yanar" başlığıyla internet üzerinden yayımlanır ancak devlet kitabın peşini bırakmaz ve savcılık internette yayımlanan bu kitap hakkında da inceleme başlatır.

Ahmet Şık, cezaevinden çıktıktan sonra sert açıklamalarda bulunur. "Çok fazla bir şey söylemek istemiyorum. Eksik kalmış adalet, hukuk ve demokrasi getirmeyecek. Sadece benim davamda 5 tutuklu var, 100 civarında gazeteci hâlâ içeride. İfade özgürlüğü meselesi sadece gazetecilerin sorunu değil. 600 civarında öğrenci var. Bunun mücadelesine devam edeceğiz. Bu komployu kuran, yürüten polisler, savcılar ve hakimler bu cezaevine girecek. Onlar buraya girdiğinde adalet gelecek. O cemaat bağlantılı, o çete bağlantılı adamlar buraya girecek. Bunlara sesini çıkarmadığı için siyaseten sorumlu AKP hükümetidir."

Henüz kitap olamadan sayısız okura ulaşan ve gündemi oldukça işgal eden bu kitap taslağı popüler kültürde de yankısını bulur ve Türk rock grubu Redd, yayımlandığı Masal adlı video klibinde *İmamın Ordusu*'na gönderme yapar. Klipte, yazdıkları polisler tarafından elinden alınarak yakılan bir adamın öyküsü işlenir. Bir TV kanalında yayınlanan Behzat Ç. adlı dizide de kitaba gönderme yapılır.

## HALİÇTE YAŞAYAN SİMONLAR

Hanefi Avcı



*“Bir gün bir kitap okudum ve bütün hayatım değişti.”*

Bu cümleyle başlar Orhan Pamuk’un *Yeni Hayat* romanı. Orhan Pamuk’un kahramanı için durum böyledir belki ama Hanefi Avcı için durum “Bir gün bir kitap yazdım ve bütün hayatım değişti.” şeklindedir.

*Haliçte Yaşayan Simonlar: Dün Devlet, Bugün Cemaat* kitabı 10 Ağustos 2010 tarihinde yayımlandığında durum tam olarak böyledir. Kitap bir fenomen olur ve 2 hafta içinde 700 binlere ulaşan baskısıyla şimdiye dek benzerine pek rastlanma-

yan bir satış başarısı yakalar. Kitabın etkisi bu kadarla kalmayacak Hanefi Avcı'nın bütün yaşamını değiştirecektir sahiden de.

Kitap yayımlandığı sırada Hanefi Avcı Eskişehir Emniyet Müdürü'dür. Kitabın önsözünde kitabı neden yazdığını şu sözlerle anlatır:

*"...Sonunda tapacak kadar bağlandığım, yaratılması uğruna bu kadar gayret gösterdiğim, her şeyimi verdiğim değerlerin yıkılması için gayret gösterdim, yıkılmasını istedim. Bu kadar büyük bir değişim, bu kadar büyük bir dönüşüm mümkün müydü? Yaşamın gayesi vatan, millet, bayrak, ülke, Allah, din, ahlak, kanunlar değil miydi? Bunlar o kadar önemliydi ki uğrunda binlerce insan ölmüştü, gerekirse daha binlercesi ölmeliydi. Asla bu kutsal değerler ihlal edilmemeli, hiç kimse bu değerleri kirletmemeli, bunlara karşı gelenler bertaraf edilmeliydi. ... Yıllar, yıllar sonra şu sonuca vardım: İnsanların eylemlerini kafalarındaki fikirleri; fikirlerini ise inanç ve düşünce sistemleri, dolayısıyla dogmatik olarak kutsal kabul ettikleri ve hayatlarının anlamı olan ve uğrunda ölümü göz aldıkları yüce değerler belirliyorsa; bu ülkede bunca olumsuzluk varsa ve yıllardan beri devam ediyorsa, her şey kötü ve yanlış ise, bunun sebebi ufak tefek şeyler ve kişilerin hatası olamazdı. Hata, tüm eylemlerimizi yönlendiren, anlamlandıran fikir ve düşünce sistemimizin kaynağını başta fark edemesem de yaşadığım her olaydan bir emare alarak 32 yılın sonunda; çok samimi olarak inandığım, hiçbir karşılık baklemeksizin uğruna gece gündüz çalıştığım, varlık sebebi gördüğüm değerlerin, ihtiyaca cevap vermediğini, hattâ tüm sorunlarımızın kaynağı olduğunu anladım. Bu gerçeği kabullenememenin, kendime bile itiraf edememenin, öldürücü tesirini yaşadım. Yanlışlı ayıklayıp doğruyu bulmak istiyorum. Hiçbir önyargı taşımadan, neyin yanlış neyin doğru olduğunu söylemeden; yanlışla doğruyu bulmanın yöntemini, bunu anlamamanın şeklini sunmak istiyorum. Bir ölçü, bir terazi olacak; yanlışla doğruyu anlamaya yarayacak mikyaslar, değerler, fikri*

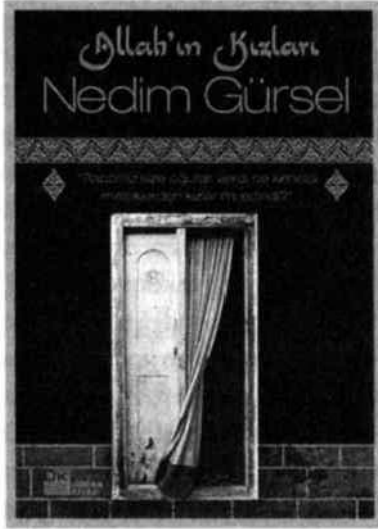
*teraziler yaratmak istiyorum. 32 yıllık meslek hayatımın her olayı, her konusu bir kitaba, bir filme konu olacakken, tüm yaşadıklarımı ve hayatımı bir kitaba sığdırmam mümkün değil. Bu nedenle iddialarımın ispatı, vardığım neticelerin anlaşılması ve düz fikirlerin hazmedilebilir kaplarda sunulması için sadece beni etkileyen, fikir dünyamı değiştiren, yukarıdaki çerçeveye ile sınırlı konularda yaşadıklarımı kısaca anlatıp vardığım neticeleri özetleyeceğim...”*

Avcı, iki bölümden oluşan kitabının “Devlet” başlıklı ilk bölümünde, 34 yıl hizmet verdiği bürokraside başından geçen ve tanıklık ettiği olayları anlatıp analiz eder. “Cemaat” başlıklı ikinci bölümde ise devletin kurumlarına nüfuz eden bir yapının Ergenekon gibi Türkiye gündemine damgasını vuran soruşturmalardaki rolünü sorgular.

İstihbaratın ve emniyetin çeşitli kademelerinde üst düzey görev yapmış bir insanın anlattıkları ülke gündemiyle de çakışınca kitaba olan ilgi kat be kat artar. Gündemin en tepesine yerleşen kitap, içinde bulunan birçok konu ve olayla devletin de ilgisine mazhar olur ve Avcı hakkında Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı’nca dava açılır. Hazırlanan iddianamede, söz konusu kitabın 129., 130. ve 131. sayfalarında yer alan “Cezaevinde tünel bulunması ve eğitimin önemi” başlıklı bölümde, “terör örgütü propagandası yapıldığı” öne sürülerek, yedi yıl altı aya kadar hapsi istenir. Uzun süren yargılamalar sonucu mahkeme heyeti, Avcı hakkındaki kamu davasının, yeni yargı paketi kapsamında kalması nedeniyle ertelenmesine karar verir. Mahkeme, üç yıl içinde benzer suçun işlenmesi durumunda dosyanın tekrar açılmasını kararlaştırır. Kitapta yer alan ifadelerin suç sayılamayacağını, dolayısıyla beraat etmesi gerektiğini iddia eden Avcı’nın bu talebi reddedilir. Kitabın üstündeki devlet baskısı kalkmaz. Hani deyim yerindeyse devlet alttan alır. Devrimci Karargâh Davası’ndan tutuklu olarak yargılanmaya devam eden Avcı bir daha kitap yazar mı bilinmez.

## ALLAH'IN KIZLARI

Nedim Gürsel



Salman Rushdie'nin *Şeytan Ayetleri* kitabının dünyadaki etkileri henüz geçmişken, yaşamını Paris'te sürdüren yazar Nedim Gürsel'in, Salman Rushdie'nin kitabı kadar olmasa da, belirli İslamî çevrelerde benzer bir sansasyona yol açan *Allah'ın Kızları* kitabı, dini öğelerin, mitlerin, halk hikâyelerinin iç içe geçmesiyle oluşturulmuş bir kurgu.

Yazar çocukluk anılarıyla iç içe geçirdiği mit, inanç ve özelde de İslam dünyası arasındaki ilişkileri birbiriyle harmanlayarak varoluşsal bir sorgulamaya girişir. Hz. Muhammed'in özel ya-

şamından yola çıkarak ele aldığı bazı ayetleri ve İslam öncesi “cahiliye dönemi” diye adlandırılan süreçteki inanç sistemlerini kıyaslayarak ürettiği paradigmlar kimi çevrelerde Peygambere ve İslam’a hakaret olarak yorumlanır ve yazar toplumun belli kesimleri tarafından kıyasıya suçlanır.

“Öyle ayetler var ki Muhammed’in özel hayatıyla ilgili. İlahiyatçılar bunu benden daha iyi bilir. Orada işte insan Muhammed’e olan inancını yitirebilir. Bir örnek vereyim. Hatice’nin ona hediye ettiği ve azat ettiği kölesi Zeyd’in karısı Zeynep. Peygamber Zeynep’e âşık oluyor, çok insanî bir durum bu. Ama evlatlıklarınızın eşleriyle evlenemezsiniz diye bir kural var. Onun için Muhammed aylarca bir melankolinin içinde yaşıyor ve bir ayet geliyor. Yaklaşık olarak, ‘Senin gönlündeki sıkıntıyı biz biliyorduk,’ deniyor. Bunun üzerine Zeyd karısını boşuyor ve Muhammed alıyor. Böyle anekdotlar var. 13 nikahlı eşi var ve ‘Bana yalnızca Ayşe ileyken hadis geliyor,’ diyor. Romanımın ağırlık konusu bu değil ama Muhammed Allah’la öylesine içli dışlı ki Allah onun özel hayatına da, kimi polemiklerine de karışabiliyor. Örneğin hepimizin bildiği Kevser Suresi. Ayet ‘Sana ebter diyen ebterdir,’ diye bitiyor. Ebter erkek çocuğu olmayan anlamına geliyor ve Muhammed erkek çocuğu olmadığı için Kureyş’in nezdinde muteber değil. Ona ebter diyorlar, bu bir küfür. Çok inciniyor, üzülüyor ve ayet iniyor bunu diyenlere cevap olarak.”

Ali Emre Bukağılı adlı bir kişinin şikâyetiyle tutuksuz sanık olarak hapis istemiyle yargılanmaya başlayan yazar, romanının ikinci baskısı sonrası aynı kişinin 19 Kasım 2008’de yaptığı girişimle ikinci davayla da karşı karşıya kalır.

Hakim Hakkı Yalçınkaya başkanlığındaki mahkeme, şikâyetçinin dilekçesinde suçladığı ifadelerin kitapta yer almadığını belirterek, “Çırılçıplak uzanmış Allah’ın kızları” ifadesinin ne kitabın 120. sayfasında ne de başka bölümlerinde yer aldığını,

“Allah’ın sevgili kulları” ifadesi 120. sayfada yer aldığı halde “Allah’ın sevgilileri” olarak suçlama yöneltildiğini açıklar.

Mahkeme, İstanbul Emniyeti’nden gelen yazıda kitabın yayımlanması sonucu kamu düzenini bozucu eylemin resmî kayıtlara yansımadağı, kitabın genel olarak bir roman havası içerisinde yazıldığı, Hz. Muhammed döneminde yaşanmış kimi olayların kopyalanmaya çalışıldığı, daha sonraki 1. Dünya Savaşı sırasında yaşanan olaylara kadar kısmi olayların roman tarzında anlatılmaya çalışıldığına kanaat getirir.

“Peygamber Efendimizin pek çok kez haksızlıklara maruz bırakıldığı gerçeğı karşısında hukuksal olarak Türk Ceza Kanunu’nun 216. madde gerekçelerinde dine salt yüz çevirme, soyut red veya saygısızlık ifade eden bir davranışta bulunma veya bu yönde sözler sarf etme suçunun gerçekleşmesi bakımından yeterli olmadığı, fiilin suç teşkil etmesi için bunların ötesinde ağır ve yoğun bir tarzda kin ve düşmanlığa tahrikin varolması gerektiğı, kamu güvenliğinin bozulması tehlikesinin somut olgulara dayalı olarak varlığı gereklidir,” gerekçesiyle yazar hakkında be-  
raat kararı verilir ve böylece hem yazar hem kitap aklanmış olur.

# YATAK ODASINDA FELSEFEYE BİR SELAM YATAK ODASINDA TERÖR

Serge Bramly



Şu ünlü sadizmi kavramını duymuşsunuzdur. Hani karşı-  
sındaki kişiye acı vermek veya eziyet etmekten seksüel bir haz  
duymanın adı olan sadizmi. İşte Marquis De Sade'in adından  
kavramsallaştırılmıştır bu isim.

Marquis De Sade bununla da kalmamış aynı zamanda "sa-  
disdik öyküler" denen bir türe de isim babalığı yapmıştır aynı  
zamanda edebiyatta. Kimilerince ciddiye alınamayacak denli  
sapık, ahlaksız ve sıradan bir akıl hastası olan Sade, kimilerince

de kültüre karşı insanın doğası ve içgüdülerinin esas alınmasının gerekliliğini ortaya koymuş bir filozof olarak yorumlanır. Örneğin, William E. Connolly'nin 1988 yılında yayımladığı *Siyasi Teori ve Modernleşme* adlı eserinde Sade'nin "Yatak Odası Felsefesini" önceki siyasi filozoflara, özellikle Rousseau ve Hobbes'e ve onların doğa, erdem ve neden kavramlarını toplumla bağdaştırma çabalarına karşı bir tartışma olarak görür.

Sayırsız makale oyun, roman yazmış olan Sade'a karşı kayıtsız kalınması düşünülemez elbette.

*"Her yaştan ve cinsiyetten şehvet düşkünleri, bu eseri sadece sizlere armağan ediyorum: Verilen kurallarla kendinizi geliştiriniz, bu kurallar tutkularınıza destek olacaktır... Bu tatlı tutkuların başkasına kulak asmayınız. Sizi mutluluğa taşıyacak olan tek şey bu tutkuların sesidir."*

*Yatak Odasında Felsefe* adlı kitabında böyle seslenir okuyucularına Marquis De Sade.

İşte Marquis de Sade'tan yüzyıllar sonra Serge Bramly'nin kaleme aldığı *Yatak Odasında Terör* adlı kitabı Sade'in bu eserine başka bir çağdan gönderilmiş bir selamdır.

Bramly, sinemacı bir arkadaşının siparişiyle senaryo olarak başlamıştır *Yatak Odasında Terör*'e. Ne var ki senaryoyu yazma aşamasında, öykünün roman potansiyeli taşıması aklını çeler yazarın. Okurun Sade'dan nefret edeceği, hattâ deyim yerindeyse tiksineceği bölümleri vardır kitabın genelinde. Ama Bramly onu yumuşatmaya, çağımız okuyucusuna uygun hale getirmeye kalkmaz asla. Zaten öyle yapmanın Sade'ı anlamsız hale getirmekle aynı şey olacağını düşünerek soğukkanlılığını korur. Bu nedenle de ortaya cesur ve sansasyonel bir eser çıkar.

Kitabın 2001 yılında Everest Yayınları tarafından Türkçe'de yayımlanana kadar "huzurlu" bir geçmişi vardır. Ancak Bramly'nin romanı İstanbul 2. Sulh Ceza Mahkemesi'nin 8.10.2001 gün ve 2001/323 sayılı müteferrik kararı ile toplatı-

lır. Gerekçesi bellidir: “Halkın ar ve haya duygularını incitmek, cinsi arzuları tahrik ve istismar etmek, genel ahlaka aykırı ve müstehcen olmak.” Böylece Marquis de Sade, yaşadığı dönemden 200 yıl sonra bir daha cezalandırılmış olur.

*Yatak Odasında Terör*, 2000 yılında Benoit Jacquot tarafından sinemaya uyarlanır.

★ 37 ★

## BABA VE PİÇ

Elif Şafak



*"Diaspora Ermenileri fızlasıyla hafıza, Türkiye'deki kimi çevreler de fızlasıyla anımezi odaklı. Bu ikisini karşılaştıran, yer yer tartışılan, aına açıkçası yüzde yüz de taraftutmayan bir kitap yazdım."*

Elif Şafak 1996 yılında yayımlanan romanı *Baba ve Piç* için söyler bunları.

Yazar romanın başına "*Bir Türk masalına mukaddime... ve bir Ermeni masalına*" ibaresi düşmüştür. Bu ibareden de anlaşılabacağı üzere bu roman iki milliyet ekseninde şekillenir. Roma-

nın merkezinde iki aile vardır. Bu ailelerden birisi Türk “Kazancılar” diğeri ise Ermeni ailesi olan “Çakmakçıyan”lardır. Roman, kökeni oldukça tartışmalı olan tarihsel bir meseleye, Türk ve Ermeni meselesine dayandığı için, kitap yayımlandığı andan itibaren ilgi odağı olmayı kolayca başarır ve çok farklı çevrelerden çok farklı eleştiriler alır. Ancak bu eleştiriler edebî değil oldukça politik ve siyasî eleştirilerdir. Hattâ durum eleştiriyle kalmayıp siyasî gösterilere kadar varır. Bu sefer yasaklama ve yargılama isteği doğrudan devletten değil, Büyük Hukukçular Birliği adlı kuruluştan, bu kuruluşun sözcülüğünü yapan Kemal Kerişsiz adlı şahıstan gelir. Büyük Hukukçular Birliği üyeleri davanın açılmasıyla yetinmez e-posta zinciriyle taraftarlarını mahkeme önüne çağırır.

Büyük Hukukçular Birliği mesajında “Türk düşmanlarına meşru zeminde dur deme zamanı gelmiştir. Türk milletine küfür etmenin ve aşağılamanın bedelini hukuk alanında Türk düşmanlarına ödetmek için herkesi ‘millî göreve çağrı’ sloganıyla Beyoğlu Adliyesi’ne çağırıyoruz,” der. İnternet sitelerinden yaydığı bildiride de şu ifadelerle de yer verilir:

“Küresel güçler tarafından uzun yıllardır kültürel ve iktisadî işgal altında tutulan ülkemiz, bugün Büyük Ortadoğu Projesi çerçevesinde askerî işgal ve parçalanma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Batı emperyalizmi, Türk Milleti’ne karşı yapmış olduğu Sevr’in yeniden dayatma mücadelesinde idol olarak Orhan Pamuk’ları, Hrant Dink’leri, Perihan Mağden’leri, Murat Belge’leri, Hasan Cemal’leri kullanma yoluna gitmiştir. Etnik azınlıkların, bölücülerin, AB ve ABD muhiplerinin, mütareke aydınlarının, neoliberallerin yeni seçtikleri prensesleri Elif Şafak olmuştur.”

Elif Şafak’la birlikte sorgulanan kitabın yayımcısı Semih Sökmen ve çevirmen Aslı Biçen okurları, aydınları bu siyasî linç kampanyasına karşı çıkmaya çağırır. Soruşturmayı yürü-

ten Beyoğlu Cumhuriyet Savcılığı kovuşturmaya yer olmadığına karar verir. Kemal Keriñsiz'in itirazı üzerine dava bir üst mahkemeye taşınır. Savcılık bu sefer Semih Sökmen ve Aslı Biçen hakkındaki takipsizlik kararında ısrar eder ama Elif Şafak hakkında 301. maddeden dava açar. Ancak dava "suçun yasal unsurlarının oluşmadığı ve delil bulunmadığı" gerekçesi ile be-  
raat ile sonuçlanır. Elif Şafak savunmasında bu kitabı yazmak-  
taki amacının Türklüğü aşağılamak değil tam tersine Türkler ve  
Ermeniler arasında insancıl ve barışçıl ortamın yaratılmasına  
katkıda bulunmak olduğunu, romanın edebî bir eser niteliğın-  
de tamamen kurgusal ve hayal ürünü olduğunu söyler.

## KIZIM OLMAZAN ASLA

Betty Mahmudi



Kitap, İranlı bir doktorla evlenen Amerikalı bir kadının küçük kızıyla birlikte, İran'dan kaçıp ülkesine dönme çabalarını anlatan bir özyaşam öyküsü.

Çeşitli dillere de çevrilip oldukça yaygın bir satış başarısı yakalayan kitabın bu denli ilgi görmesinin sebebi kitabın edebi değeri değil elbette. Bertolt Brecht'in *Kafka's Tebeşir Dairesi* adlı oyunundaki denli sanatsal öğelerle bezenmemiş olsa dahi, kitabın çaresiz bir anneyle küçük çocuğunun varoluş mücadelesini anlatıyor olmasından aldığı arkaik güç, kitabın hemen her

yerde ilgi görmesini sağlayan en büyük yan. Oryantalist öğelerle de bol bol desteklenmiş ve zamanın İran'ından çarpıcı kesitler ve sosyal yaşamından betimlemeler ve tespitlerle donatılmış sayısız durum kitabın özellikle Avrupa'da ilgi görmesini sağlayan bir başka özelliği.

Ülkemizde de fazlasıyla ilgi gören kitabın bir bölümünün Türkiye'de de geçmesi Türkiyeli okurun kitaba ayrıca ilgi göstermiş olmasının bir başka sebebi.

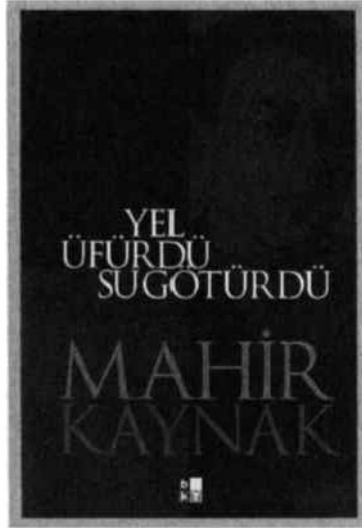
Kitapta anlatıldığı gibi sonunda Amerika'ya dönmeyi başaran Betty Mahmudi, yazdığı bu kitap ve sinema uyarlamalarından elde ettiği gelirlerle bir vakıf kurar ve ülkesinde kültür çatışmasının kurbanı olan, kendi durmuna benzer durumlara düşen insanlara yardım etmeye çalışır. O dönem İran'da yaşamaya devam eden kocası Bozorg Mahmoody ise olayın birçok ülkenin gündemine oturması nedeniyle hem kendisinin hem de ülkesinin imajını düzeltmek adına atağa geçer ve Aleks Kouros adında bir yapımcı ile görüşerek *Kızım Olmadan Asla* karşıtı *Kızım Olmadan* adlı bir belgesel film hazırlatır. Belgesel 2001 yılında yayınlanır. Bozorg Mahmoody, 23 Ağustos 2009 yılında böbrek rahatsızlığı nedeniyle hayatını kaybeder.

Hem kitap hem de kitaptan sinemaya uyarlanan *Kızım Olmadan Asla*, İran'da ülkeyi dünyaya kötü gösterdiği gerekçesiyle yasaklanır.

★ 39 ★

## YEL ÜFÜRDÜ SU GÖTÜRDÜ

Mahir Kaynak



Mahir Kaynak 12 Eylül darbesinden sonra çeşitli vesilelerle hep gündemde olan bir isim. Siyaset arenasında olanların birbirinden oldukça farklı içeriklerle bahsettiği bir isim hem de. Milli İstihbarat Teşkilatı'nın -tarihinde pek rastlanılmayan bir biçimde- deşifre etmesiyle açığa çıkan kimliğiyle siyasetteki rolü hep tartışılmış, merak edilmiş eski bir MİT elemanı. Ayrıca devletin en önemli kurumlarının birinde uzun yıllar yer almış olması ve tarihe 9 Mart Darbe Girişimi olarak geçen ve 13 subayın tasviye edildiği olayları ortaya çıkarmasıyla ünlen-

miş ve akademisyen kimliğiyle de kimi çevrelerin fikirlerine hep başvurduğu bir isim.

Kaleme aldığı otobiyografik anılarından oluşan *Yel Üfürdü Su Götürdü* yayımlandığında kitaba ilgi büyük olur. Babıali Kültür Yayıncılığı A.Ş. tarafından yayımlanan kitapta Mahir Kaynak, üniversite, MİT ve siyaset kurumu hakkında tecrübeli bir istihbaratçı olarak önemli açıklamalarda bulunur. 1971’de Madanoğlu cuntasının nasıl çökertildiği, MİT’in yanlışları ve iç çekişmeleri, daha 70’li yıllarda Türkiye üzerinde ABD-Avrupa rekabetini nasıl fark ettiği, Hiram Abas’la birlikte MİT’teki köstebeği nasıl ortaya çıkardıkları, müsteşarlığa oynayan Hiram Abas’ı niçin desteklemediği, Aydın Menderes’in kurduğu Büyük Değişim Partisi Genel Başkan Yardımcılığı’ndan neden ayrıldığı ve üniversitenin bilimi kalkan yapan siyasî bir kurum kimliğine nasıl büründüğü gibi konular hakkında bilgi verir.

6 Nisan 2001 tarihinde, İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı Basın Bürosu’nun *Yel Üfürdü Su Götürdü*’nün, “Millî İstihbarat Teşkilatı’na ait gizli bilgileri ifşa ettiği” gerekçesiyle toplatılmasına dair talebi, İstanbul 2. Asliye Ceza Mahkemesi’nin 09.04.2001 tarihli kararıyla kabul edilir ve kitap toplatılarak yazarı ve yayımcısı hakkında dava açılır. “Mitçi kimliğim” ve “Teşkilattaki günlerim” başlıklı bölümlerde yer alan bilgilerin, MİT’in görev ve faaliyetlerine ilişkin olduğunun öne sürüldüğü iddianamede, MİT’in aynı suç duyurusuyla birlikte Kaynak’ın 16 Aralık 1971 tarihinde imzaladığı “Ant İçme Belgesi” ve 2 Aralık 1980 tarihli “Ayrılış Andı”nın da savcılığa gönderildiği belirtilir.

Kaynak savcılıkça alınan ifadesinde, kitapta yer alan bilgilerin daha önceden basın organlarında yayımlanan ve kamuoyunca bilinen hususlar olduğunu, gizliliğe riayet ettiğini ve kamuoyunca bilinen bilgilerin “Gizli bilgileri ifşa etmek” olarak yorumlanamayacağını söyler ve çeşitli gazetelerde yer alan

yazıların fotokopilerini de örnek olarak sunar. Kitaptaki bilgilerle Kaynak tarafından verilen dokümanların karşılaştırıldığı anlatılan iddianamede, bir kısım bilgilerin daha önceden basın organlarında yayımlandığının görüldüğü, ancak kitap ile bu dokümanlarda yer alan bilgilerin tam olarak örtüşmediği ve kamuoyunca bilinmeyen bazı olaylara da bu kitapta yer verildiği öne sürülür.

İddianamede, bu nedenle Kaynak ve Er'in, 2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu'nun 27. maddesi uyarınca "MİT'in görev ve faaliyetlerine ilişkin olup gizli kalması gereken malumatları ifşa etmek" suçundan 7,5'ar yıldan az olmamak üzere ağır hapis cezalarına çarptırılmaları talep edilir. Yapılan yargılamalar sonucunda Mahir Kaynak ve kitabın yayımcısı 21.12.2001 tarihinde İstanbul 2. Ağır Ceza Mahkemesi'nde beraat ederler.

★ 40 ★

## TOPRAK KOKUSU

Reşat Enis Aygen



Yaşar Kemal gazetesinin önünden her geçişinde Reşat Enis'i camın önünde oturur vaziyette görür. Yazarın *Toprak Kokusu* adlı eseri çıktığında ise oldukça şaşırır ve "Bu adam oturduğu yerden Çukurova'yı nasıl yazdı, bize gelseydi onu görürür gezdirirdik, birileriyle tanıştırdık," der. Peşinden Reşat Enis'in hakkını vermekten de geri durmaz ama.

*"Reşat Enis, romanımızın temel taşlarından birisidir. Getirdikleri, götürdükleri tartışılabilir, ama onun bir yönü tartışılmaz, sonsuz namusu ve halk sevgisi. Bu sessiz, karınca gibi çalış-*

*kan adam gerçekçi romanımızın babalarından oldu. Toprak Kokusu'nda belki evrenin, insanın, doğanın büyük şiirini bulamayız ama insanın katı gerçeğine başımızı küt diye vurur irkiliriz. O, hep irkiltten bir yazardı. Onun için ilk Çukurova romanını o yazdı. Bu kaynaşan, Anadolu'nun yüreğinin attığı yeri ilk o dile getirdi ve ondan sonra gelenlere bir çığır da olsa, yolu o çizdi. İlk işçi romanını da yazarlardan birisi, belki de birincisi odur. Bizim romanımız, toplumumuz tartışılırken, sağlıklı bir dönemde, Reşat Enis adı en çok anılan adlar arasında olacaktır."*

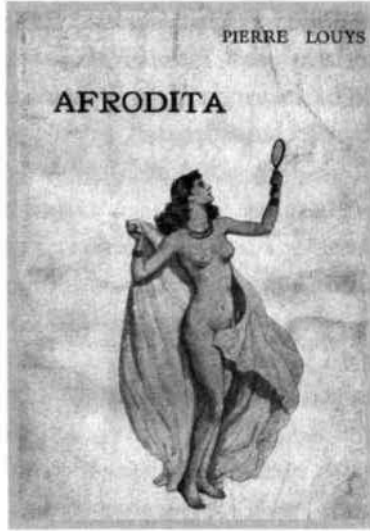
Yazarın daha önce yazdığı ve müstehcenlik suçlamasıyla toplatılan kitabı, *Afrodite Buhurdanında Bir Kadın* adlı eserin den sonra kaleme aldığı *Toprak Kokusu* Emil Zola'dan esintiler içerse de, Reşat Enis'in gazetecilikten gelen soğuk üslubu nedeniyle edebî tat vermez okuyucuya. 1. Dünya Savaşı'nın, özellikle Fransız işgalinin bölgede yarattığı sorunları ve Çukurova yöresindeki toprak ağalarıyla, ırgatların yaşamını anlattığı kitap, toplumsal sorunları kendine dert edinmiş bir yazarın bütün iştahını taşır. Roman örgüsü içinde çok iyi bağlanamamış olsa da sayısız toplumsal olgu girer kitaba. Tahir Alangu "*Adana köylüsü ve toprak işçisinin, topraksız insanların yaşayışlarını anlatan Toprak Kokusu, onun romancılığının ikinci devresinin ilk eseridir. O, bu romanı ile Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Kemal Tahir'lerin bir habercisidir. Sanat hayatına İstanbul'da başlamış, kendisini bu çevrenin tesirlerinden bir dereceye kadar sıyrabilmiş romancıların bir örneğidir. Bundan dolayıdır ki onu yeni hikâye ve romanımızın yol açıcıları arasında görmek yerinde olacaktır. Topraksız köylülerin yaşayışları üzerinde toplumcu gerçekçiliğe yönelen bir eser yazmanın çok aşırı şüpheler uyandırdığı bir devirde bu romanı yazmıştı,"* yorumunda bulunur.

Savaşa girmemesine rağmen 2. Dünya Savaşı'ndan daha da yoksullaşarak çıkan Anadolu köylüsü için toprak reformunu bir umut olarak gören Reşat Enis, romanını, "Çukurova'nın,

ağa elinden alınarak devletleştirilmesi teşebbüsü bu ayaklanmadan sonra başlar. Boyalisakal'ın kızı Elif, cezaevinde, 'Toprak Kanunu'nun çıkarılmasını bekliyor," cümleleriyle bitirir. Zamanına göre hayli cesurca bir üslupla kaleme alınan kitap Bakanlar Kurulu kararıyla çok geçmeden yasaklanır. Ancak 1945'te romandaki talep gerçekleşir ve zorlukla da olsa cılız bir toprak reformu yasalaşır. İşin peşini bırakmayan Reşat Enis'in büyük uğraşları sonucu, dönemin içişleri bakanı Saraçoğlu'nun izni – ve hattâ yazarı kutlamasıyla– *Toprak Kokusu* özgürlüğüne kavuşur. Daha sonraki baskılarında *Kara Toprak* adıyla yayımlanan kitabın kimi bölümleri sansürlenir.

## AFRODİT

Pierre Louÿs



Yakın tarihimize "Afrodit Davası" olarak geçmiş ve 1940'lı yılların kamoyunu ve basınını hayli meşgul etmiş olayların başrolündeki kitaptır Pierre Louÿs'in *Afrodit* kitabı.

Kitap, eski İskenderiye'de saray gözdeleri arasındaki entrikalar üzerine kuruludur. Kraliçe Berenice'in âşığı olan ve saraydaki hemen bütün kadınların gönül düşürdüğü yakışıklı heykeltıraş Demetrios, fahişe Chrysis'i elde edebilmek için, onun koştugu şartı yerine getirir ve üç cinayet işler. Bu işe başlarda yalnızca oyun olsun diye girişen Chrysis, zamanla heykeltıraşa çılgınca

tutulur ve onun her arzusuna boyun eğer. Fakat, karşılık olarak, Demetrios'tan sadece ilgisizlik görür. Buna dayanamayan ve bu ilgisizlik karşısında onuru zedelenen Chrysis, baldıran zehiri içerek yaşamına son verir.

Roman Türkiye'de, zamanın Malatya milletvekili Nasuhi Baydar'ın çevirisiyle 1939'da yayımlanır ve yayımlanır yayımlanmaz da kızılca kıyamet kopar. Kitap toplattırılarak hakkında "müstehcenlikten" dava açılır. 10 Ocak 1940'ta yapılan duruşmada, romanı yayımlayan Semih Lütfi ile romanı basan Kenan Dinçman'ı, avukat sıfatıyla ünlü romancı Esat Mahmut Karakurt savunur. İbrahim Hakkı Konyalı ise davanın bilirkişisidir. Savcı, *Afrodite*'nin bazı bölümleri için "Huzuru adalette zikrinden teeddüp duydum," deyince, Esat Mahmut Karakurt, "Edebiyatın yeri kitaptır, kitaplıktır; kitap olarak neşredilmeyecekse, edebî yazıları mahkeme duvarlarına mı yapıştırılalım? Bu gibi eserlerin yeri kitapçı dükkânlarıdır," diye karşılık verir. Sonunda mahkeme, romanın bir de İstanbul Üniversitesi öğretim üyelerinden oluşan bir bilirkişi kurulunca incelenmesine karar verir.

5 Şubat'ta yapılan ikinci duruşmada Mustafa Şekip Tunç, Ali Nihat Tarlan ve Sadrettin Celal Antel'den oluşan bilirkişi kurulu, *Afrodite*'nin müstehcen değil, özgün bir sanat yapıtı olduğu yönünde bir rapor verir.

Dönemin savcısı kanaatini şöyle ifade eder. "Her milletin kendine has bir ahlak anlayışı vardır. Fransa'da suç sayılmayan bir sanat eseri, Türkiye'de ahlaka aykırı sayılabilir."

Bunun üzerine duruşma salonunu dolduran ve davaya fazlasıyla ilgi gösteren halk, "Afrodite, afrodite," diye tempo tutup bağırmaya başlar. Kalabalığı susturmaya gücü yetmeyen mahkeme heyeti polisten yardım ister. Polis mahkemede bulunanlara müdahale etmeye kalkışınca kalabalık bu sefer de hep bir ağızdan İstiklal Marşı'nı okumaya başlar, polis de donup kalır

mahkeme salonunda. Ortam bu sayede biraz yumuşar ve polis salona müdahale etmekten vazgeçer.

Bu arada davaya ilişkin yazılarından dolayı, polemiğe giren ve gazetelerde yazılar yazan; Necip Fazıl, Vela Nurettin, Şevket Rado, Halil Lütü Dördüncü, Sabiha-Zekeriya Sertel, Ethem İzzet Benice gibi yazarlar da mahkemeye çıkarlar. 1 Mart'ta yapılan son duruşmada ise dava beraatla sonuçlanır.

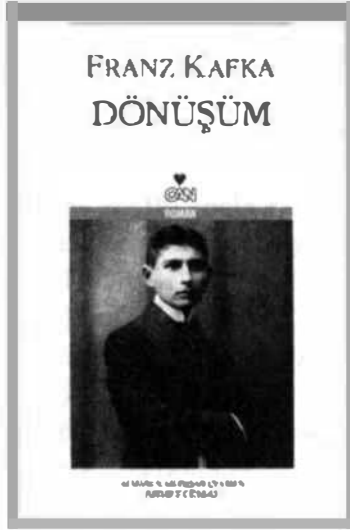
O dönem kamoyunu epey meşgul eden olaydaki en ilginç yanlardan biri de, bütün bu olaylar sırasında, Pierre Louis'in *Afrodite*'ine karşı, davanın ilk bilirkişisi olan İbrahim Hakkı Konyalı'nın, *Afrodite* adıyla bir kitap çıkarması ve kitabın, zamanın şartlarına göre satış rekorları kırması olur.

Bütün bu olaylar olup biterken, kitabı Türkçeye çeviren Nasuhi Baydar'ın adı milletvekili olması sebebiyle davada da polemiklerde de neredeyse hiç geçmez.

★ 42 ★

## DÖNÜŞÜM

Franz Kafka



O anavatani yalnızca sözcükler olan gerçek bir Heimatlos. Sosyal hayat denen cangılda hep tiksiniş, son derece güvensiz ve yabancı biri... -Eserlerini sayesinde okuduğumuz Max Brod dışında- ilişki kurduğu insanlar yalnızca yarattığı karakterler neredeyse. O kendi oyuncaklarını sözcüklerden hep kendisi yapmak zorunda kalmış küskün bir çocuk.

Yazdığı onca kitabın arasında en otobiyografik olanıdır belki de *Dönüşüm*. Kitabın özgün adı *Metamorphoz*. Eleştirmenleri ve çevirmenleri hep zora sokmuş bir kavram metamorfoz. Hak-

kında sayısız makale yazılmış, sayısız tartışmalar yapılmış edebiyat çevrelerinde. Yazarı Kafka olmasaydı kolayca üstesinden gelinecek bir kavram aslına bakılırsa. Ancak bunu dile getiren Kafka gibi kapalı, teraziye pek gelemeyen, tam yakaladım dediğinizde parmaklarınızın arasından kayıp giden, hep birkaç adım kıyıda duran biri olunca durum sahiden zor... Aynı zorluk, uyandığında bir “böceğe” dönüştüğünü fark eden kitabın ana karakteri Gregor Samsa’nın durumunda da var.

Kitap Türkçeye çevrilirken “Ungeziefer” kelimesi “böcek” olarak çevrilir, ancak bu tam olarak anlamı karşılamaz. Orta Almanya’da Ungeziefer’in kelime anlamı “kurban edilmeye uygun olmayan kirli hayvan” veya “haşere” dir.

Kafka yayınevine 25 Ekim 1915’te gönderdiği ve ilk baskının kapak resmi ile ilgili sıkıntılarını anlattığı mektupta “böcek” -Insekt- kelimesini kullanır ve “Kapakta böcek olmasın. Uzak-tan bile görünmesin,” der. Bu Kafka’nın Gregor’un dönüştüğü yaratık hakkında belirgin bir bilgi vermemeye isteğini gösterir. Ancak bu durum aksine bir etki yaratır ve çevirmenlerin “böcek” kelimesini kullanmasına neden olur bir biçimde. “Ungeziefer” bazen “hamamböceği”, “bokböceği”, “kınkanatlı böcek” biçiminde çevrilmiştir. “Bokböceği” -Mistkäfer- öykünün sonunda temizlikçi tarafından kullanılır. Ancak Gregor Samsa kendini böyle betimlemez. “Ungeziefer” Samsa ve çevresi arasındaki ayrılığı simgeler; temiz değildir ve bu yüzden dışlanmalıdır.

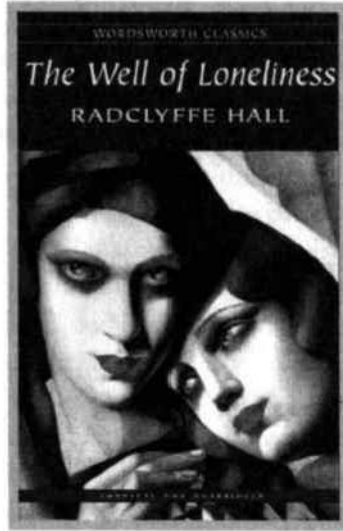
*Dönüşüm* yazarın en çok öne çıkmış ve ünlenmiş kitabıdır hiç kuşkusuz. Edebiyatta “Kafkaesk” tanımlamasının yerleşmesine en çok kaynaklık etmiş eserdir. Kitap kimi eleştirmenlerce kendine ve topluma yabancılaşan bireyin dramını anlattığı düşüncesiyle, toplumsal eleştiri bağlamına yerleştirilirken; kimi eleştirmenlerce de hayatın ve varolmanın saçmalığı ve anlamsızlığının bir dökümü olduğu düşüncesiyle “varoluşçu” bir kategoriye yerleştirilir. Kafka’yı okur için zor kılan da onun bu bu-

lanıklığıdır aslında. Kafka hiçbir şeyi bizim alışık olduğumuz anlamda anlatmaz. Kafka'yı kavramak isteyen biri, hep bir kehanette de bulunmak zorundadır. Sonucunu asla öğrenemeyeceği bir kehanette hem de.

Kafka, Çek olmasına karşın eserlerini hep Almanca yazmış bir yazar. Buna rağmen 1933-1945 yılları arasında Kafka da tıpkı diğer bütün saygın Yahudi ve devrimci yazarlar gibi yasaklanan yazarlar arasındaydı. Hattâ Kafka, Nazi döneminde yasaklanan yazarların başında geliyordu. Eserleri, yakılan kitapların arasındaydı. Çekçe yazmadığı için Çekoslovakya'da da küskünlüğe sebep olmuş ve eserleri bir dönem basılmamıştı.

## YALNIZLIK KUYUSU

Radclyffe Hall



Eşcinsel temalar içeren ve çağına göre oldukça yeni ve sansösyenel bir görünüm arz eden kitap yayımlandığı anda "doğal" olarak ilgi odağı olur. Romanın İngiliz yayımcıları hakkında 1928'de soruşturma açılır. Yetkililer soruşturmaya, bir pazar gazetesini yazarının kitaba isterik bir biçimde saldırmasıyla başlarlar. Gazete yazarı James Douglas, sağlıklı bir kız ya da oğlanın eline bu kitabı vermektense, bir şişe asit vermeyi yeğleyeceğini ilan eder ve aynı zamanda kitabın toplatılması çağrısında bulunur. Bu çıkış savcılığı harekete geçirir ancak, şehvet meraklısı oku-

yucuları da yasak gelmeden önce telaşla kitapçılara koşturur.

Aslında *Yalnızlık Kuyusu*'nda, başından sonuna kadar, tek müstehcen sözcük ya da ifade yoktur. Tersine kitap tüm eleştirmenler tarafından övgüyle karşılanır. Yaklaşımının saygınlığı övülür ve daha ötesi, bırakın engellenme gerektirmeyi, kamu yararına olduğu dahi vurgulanır. Savunma makamı, savını kanıtlayabilmek için, sayıları kırktan az olamayan saygın kadın ve erkek toplar. Başta günün önde gelen İngiliz edebiyat eleştirmeni Desmond McCarthy olmak üzere, bu kişiler romanı müstehcen bulmadıklarına tanıklık etmeye hazır dılar.

Buna karşılık, yargıç Sir Charles Biron, incelenmesi istenen kanıtların kabul edilebilir olup olmadığı hakkındaki ciddi kuşkusunu dile getirir. Birkett, "Eğer kanıtları getirmeme izin verilmezse, bir yargıcın gerçekte bir edebiyat sansürçüsü olduğu ortaya çıkar," der. Yargıç, "Mahkemenin karar vermesi gereken bir konu üzerinde fikir beyan etmeye kimsenin yetkisi olmadığını," ileri sürer.

Birkett, müstehcenlik kıstasının yargıcın kişisel görüşüyle sınırlanmaması gereğini dile getirdiyse de bu bir yarar sağlamaz. Yine de sözünü sürdürür: "Savunmanın savı, bu kitaptaki temanın, değil yasayı, hassas zevki dahi çiğnemediğidir. Konu, yaşamın bir gerçeği olarak ciddi bir biçimde ve görev duygusuyla ele alınmıştır. Kitabın temasının anlaşılabilmesi için tartışılması gerektiğini savunuyorum."

Tanınmış bir avukat tarafından bu denli incelikle ileri sürülen görüş, yargıç tarafından yine de paylaşılmaz ve yargıç kitabın imhası emrini verir. Gerekçe olarak da şöyle der: "Kitabın iyi yazılmış olduğu ve dolayısıyla bu tür uygulamalara tâbi tutulmaması gerektiği şeklindeki tavır, tamamen mantık dışıdır. Kitabın bazı edebî faziletleri olduğunu kabul ediyorum; işin bu yönü kitabın yasal uygulamaya karşıt getirilemez. Çünkü aksi takdirde, en müstehcen kitapların dahi yasaklanmaması

gerektiği şeklinde akıl almaz bir duruma düşeriz. Kafası çalışan her kişi şunu görmelidir ki müstehcen bir kitap ne kadar iyi yazılmışsa, cazip görünebileceği kitle de o kadar geniş olacaktır... Elinizdeki örnekte, tasvir edilen dehşet verici eğilimlere sahip hiç kimsenin ufacık bir biçimde suçlanabileceğine dair tek bir sözcük yoktur. Tüm karakterler çekici insanlar olarak tanıtılmakta ve hayranlıkla savunulmaktadırlar. Daha da ciddi olan, bazı davranışların akıl çelici terimlerle tasviridir.”

Bu sırada İngiliz yayımcılar kitabı geri çekerler. Orijinal metnin Paris'te, özellikle İngiliz pazarı için yeniden yayımlanması hazırlıklarına başlanır. Ancak, yayımlanan kitapların İngiltere'ye girerken yakalanan her nüshasına gümrükte el konur.

İmha kararına karşılık yapılan yeni bir başvuru üzerine, soruşturmayı Başsavcı Sir Thomas Inskip üstlenir. “Kitap yüzde doksan dokuzuyla eleştiriyi hak etmeyebilir, ancak tek bir cümle, kitabı müstehcenlik nedeniyle imha edilmesi gereken bir eser haline getirebilir.” Aklında, eşcinselliğin övgüsü olarak gördüğü, “Ve o gece onlar kopmamışlardı,” cümlesi vardır. Sonuçta, kitabı “son derece tehlikeli ve yozlaştırıcı” bularak ilk kararı destekler. Yayımcıların İngiltere’de yeniden basım yapmanın güvenliğine inanabilmeleri için yirmi yıldan çok bir süre geçmesi gerekir.

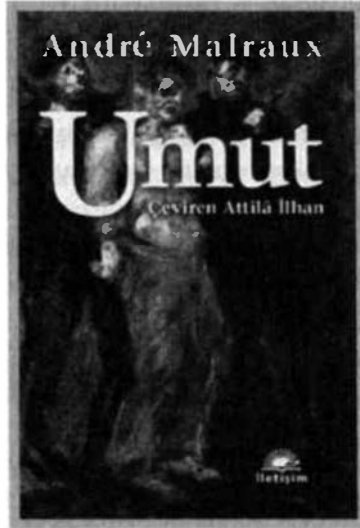
Aynı eserin ABD’deki serüveni de ilginçtir. 1929 başlarında, New York “Ayıbın Önlenmesi Derneği” sekreteri, kitabı “Macy’s” mağazasında satan bir satıcı hakkında soruşturma açılmasını ister. Yasaklanmadan önce altı baskı yapan Amerikan basımı, Havelock Ellis tarafından yazılmış bir de önsöz içerir. Ancak ne bu, ne de İngiltere ve Amerika’daki edebiyat eleştirmenlerinin desteği, kitabı kurtarmaya yeter. New York’ta *Yalnızlık Kuyusu*’nu lanetlerken, yargıcın Londra’daki meslektaşının mantığını ne kadar yakından izlediğini görmek çarpıcıdır. New York mahkemesi şu karara varır:

“Kitabın ahlakî bir değeri olamaz çünkü bir sapığın, topluluğun normal bireylerini kendine kurban seçme hakkını savunmakta ve bunu onurlu ve saygın bir ilişki olarak yüceltmektedir. Sapık özellik ve eğilimlerle cezalandırılmış çılgınlar adına toplumun hoşgörüsü için yalvarmasına karşın, sinsî dürtülerin bastırılması ya da yumuşatılması talebini getirmektedir... Romanın konusu yalnızca topluma karşı olmakla, kamu ahlakını ve saygınlığı zedelemekle kalmıyor, yönteminin, toplumun ahlak dışı etkilere açık üyelerini yozlaştırıp yoldan çıkarmak için özellikle planlandığı anlaşılıyor. Üstelik bu yöntem, aşırı duygusallığı ile çekicidir. Sapık düşünceler ve doğal olmayan kötü davranışlar üzerinde yoğunlaşmakta ve onları meşrulaştırıp idealize etmektedir.”

Yazarın borçları yüzünden girdiği cezaevinde kaleme aldığı bu eser edebiyatta lezbiyen ilişkinin işlendiği ilk kitaplardan biri olarak kabul edilir.

## UMUT

André Malroux



Malroux 1937'de yayımlanan bu romanında, diktatörlüğü yıllarca sürecek olan Franco döneminde gerçekleşen ve etkisi tüm Avrupa'ya yayılan İspanya İç Savaşı'nın dramatik öyküsünü anlatır. Bir yanda sosyalistler, anarşistler, cumhuriyetçiler, bir yanda ise binlerce insanın ölümünden sorumlu faşist Franco yanlıları.

İspanya'da 1936 yılında, ülkeyi yöneten sağcı koalisyon hükümetinin dağılmasından sonra yapılan seçimlerde cumhuriyetçi, komünist ve sosyalist partilerin birleşmesiyle kuru-

lan “Halk Cephesi” (Frente Popular) iktidara geçer ve Manuel Azaña cumhurbaşkanı olur. “Halk Cephesi”nin seçim öncesi köylülere toprak reformu sözü vermesi nedeniyle kendilerini hak sahibi gören kimi köylüler, Endülü’s’te, Kastilya’da büyük toprak sahiplerinin topraklarına yerleşip tarlalarına el koyarak kendi hesaplarına ekip biçmeye başlarlar. Bu sahiplenmenin sonucunda yaşanan çatışmalarda, askerî güç “Sivil Muhafızlar” (Guardia Civil) köylüler ile karşı karşıya gelir. Kırsal kesimde bu olaylar olurken şehirlerde de şiddet hüküm sürmektedir. Ülkede karmaşa ortamının giderek artması ve Musollini’nin yakın dostu olan sağcı lider Calvo Sotelo’nun 13 Temmuz 1936 günü solcu militanlarca öldürülmesiyle zincirleme gelişen olaylar, Fas’taki İspanyol ordusunun komutanı General Francisco Franco’yu yönetime el koymak ve rejim değişikliği yapmak üzere harekete geçirir. 17 Temmuz’da Franco, kendisine bağlı birliklerle Cumhuriyet Hükümeti’ne karşı koymak için İber Yarımadası’na hareket eder ve böylece kanlı İspanyol İç Savaşı başlar. İkiye bölünen ülkede Franco etrafında birleşen “Falanjist”lerle onların düşmanı “Cumhuriyetçi”ler iç savaşın dehşeti içine gömülürler. Savaş öncesine kadar aynı mahallede, kasabada, şehirde yaşayan, dost olan insanların aralarına aşılması imkânsız duvarlar örülür.

Üstüne birçok kitap yazılmış, sayısız filmler ve belgeseller çekilmiş, resimler yapılmış İspanya İç Savaşı’nı bütün dünyaya en etkili biçimde yansıtan insandır Malroux belki de. Öylesine sinematografik bir dille anlatır ki bu savaşı, bir yanda kurşuna dizilenler, bir yanda sokaklarda yükselen Enternasyonal Marşı, günlerce, haftalarca süren sokak çatışmaları, Paris Komünü’nün anısını taşıyan barikatlar ve barikatlarda yaşanan amansız direnişler... İnsanlar bir kavram olarak devrimi ve faşizmi belki de en çok bu kitapla öğrenirler. Zira Malroux yalnızca savaşı betimlemekle kalmaz, aynı zamanda ustaca kaleme aldığı bu

yapıtla teorisyenleri imrendirecek faşizm ve devrim tahlili de yapar.

Kendisi de bu savaşta Cumhuriyetçilerin tarafında komutan olarak çarpışan ve yaralanan Malroux'un bütün hayatı neredeyse faşizmle mücadele içinde geçer. Malroux faşizmle mücadelede sınır tanımaz, Kamboçya'da bulunur. Çin'e gider. Nazilerle savaşırken Almanlara esir düşer. Hemen bütün kitaplarında insanın özgürleşme süreçlerini kendine konu edinmiş yazarın birçok dünya diline çevrilen bu eşsiz romanını Türkçeye Attila İlhan kazandırır. Ancak kitap komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle 4. Sulh Ceza Mahkemesi tarafından yasaklanır ve toplatılır.

## SINIF, KIRMIZI, DEVRİM

Rıfat Ilgaz



Rıfat Ilgaz deyince akla gelen ilk şey Hababam Sınıfı'dır. Hemen herkesin okul yıllarından bir şeyler bulduğu, öğren-ciliğin, ergenliğin ve öğretmenliğin iç içe geçtiği hayatların kimi zaman hüznü, kimi zaman matrak denebilecek ölçüde neşeli bir panoramasını sunan eser, kimilerince okunmamış olsa da defalarca izlenmiştir en azından sinemalarda, televiz-yonlarda...

Öğretmenlik yaptığı yıllarda bir yandan da, edebiyatla hem-hal olan Rıfat Ilgaz, okulda gördüğü, gözlemlediği öğrencilerin

hayatlarını anlatan şiirlerle başlamıştır yazın hayatına. Bu kitapların ikincisi olan *Sınıf* kitabı, aslında efsane olacak *Hababam Sınıfı* kitabının da sessiz öncüsüdür adeta... Rıfat Ilgaz 1944 yılında Sınıf kitabını yayımlar yayımlamasına ama, olmayacak şeyler bir araya gelmiştir bu kitapta devlete göre. Kırmızı, sınıf ve devrim...

Kitabın adı *Sınıf* tır. Kitabın kapağının rengi kırmızı, kitabı basan yayınevinin adı ise Devrim... Üstelik kitapta yer alan şiirlerin çoğu yoksul halk çocuklarının zorlu, çaresiz hayatları üstünedir. Daha ne olsun, devlet durur mu? Hemen kitabı yasaklar ve yazarı hakkında tutuklama kararı çıkarır. Ne var ki Rıfat Ilgaz hapse girmek istemez ve bir süre kaçak hayatı yaşar... Örfi idare vardır o zamanlar. Şimdilerin deyimiyle sıkıyönetim. Rıfat Ilgaz kendince ortalığın durulduğunu düşündüğü bir dönemde teslim olur. Yazar askerî cezaevine konularak bir hücreye atılır. Mahkemeye zincirlenerek getirilip götürülür. Adeta cezası peşinen verilmiş gibi daha yargılama esnasında birçok kötü muameleye maruz kalır.

Mahkeme bilirkişi tayin eder, ancak bilirkişi kitapta bir suç unsuru bulamaz. “Kitabına *Sınıf* ismini vermekle halkı ve iktimai sınıfları değil, muallim olması sebebiyle mektep sınıflarını kastettiğini, kitabın kapak renginin kırmızı olmasının bir anlamı olmayıp göze çarpan bir reklam olduğu...” vs. yönünde bir rapor tutmuşsa da, mahkeme yine de Rıfat Ilgaz’ı 6 ay hapse mahkûm eder. Yazar cezanın tamamını yatar ve çıkar.

Başından geçenleri ilerde *Karartma Geceleri* adlı anı kitabında uzun uzadıya anlatacaktır. Ömrü hapis ve sürgünlerle dolu olan yazar bundan sonra hep “sakıncalı” olarak yaşayacak, yazdıklarına hep korku ve kuşkuyla yaklaşılabacaktır.

Pertev Naili Boratav “Yeni Türk şiirine inanmayanlara, Rıfat Ilgaz’ın kitabını okuyup anlamalarını dilemekten başka yapılacak bir şey yoktur,” diye yazacaktır.

Kitap sonraları hakkında yürütölmüş kovuşturma belgeleri de eklenerek Çınar Yayınları tarafından yeniden basılır. Yayınevinin sahibi ve aynı zamanda yazarın oğlu olan Aydın İlğaz, yazdığı *Sınıf Efsanesi* adlı kitapta bütün süreci ayrıntıları ve tanıklılıklarla anlatır.

## MİM UYKUSUZ ALBÜMLERİ (KOMÜKATÜRİST)



Türk mizahında en çok takma isim kullanan Mustafa Uykusuz, hapse gire çıka “mim”lenir ilk. Korkmaz olur sonra, bir ara Dalkavuk sonra Hasanoglu olur. Naim Binat olur, M. Çömez olur, olur da olur.

*Mim Uykusuz Karikatür Albümü*, Mustafa Uykusuz’un 1946’dan 1949 yılına kadar çeşitli gazete ve dergilerde yayımlanmış toplam 92 karikatüründen oluşan bir derlemedir. Genel olarak sanat, özel olarak da karikatür sanatı ve sanatçısının top-

lumsal misyonu hakkında da ipuçları veren bu albüm, sanattaki “toplumcu gerçekçilik” akımının karikatür alanındaki ilk örneğidir.

İlk karikatürleri 1938 yılında *Çocuk Sesi* dergisinde yayımlanan sanatçı, sonraları çok çeşitli gazete ve dergilerde karikatür yayımlar. Asıl kimliğini *Markopaşa* dergisiyle bulan ve karikatürde toplumcu akımın misyonunu *Markopaşa* dergisiyle sürdüren Uykusuz, Sabahattin Ali ve Aziz Nesin’le birlikte sürekli yasadırmaya ve kovuşturmayaya maruz kalır. 158-159. maddelerden üç ay hapis yatar. Tutuklandığında derginin yazı işleri müdürlüğünü ve sahipliğini yapıyordu. Derginin idare müdürü Haluk Yetiş “Seni şimdi karantinaya alırlar, kimseyle görüşürmezler, işleri senin imzan olmadan yapamayız,” der ve 3 tane boş kâğıt imzalatır kendisine. Orhan Erkip gelip giderken kâğıtların çekmeceye konduğunu görür ve kâğıtları oradan alır. “*Markopaşa*’yı 300 liraya Orhan Erkip’e sattım,” diye yazar sonra. Orhan Erkip, Sabahattin Ali’nin dergi bürosuna yardımcı olarak aldığı ve sonradan polis için çalıştığı anlaşılan bir ajandır aslında. Ertesi gün “Yaşadığı sürece komünist düşmanıdır,” diye gazeteye çıkar.. Sonra bir dava açılır durumla ilgili.

Karikatürlerinde sosyal ve siyasal içerikli temaları o ana dek görülmemiş bir cesaret ve ustalıkla kullanan sanatçı karikatürde yepyeni bir dönem başlatır. Öyle ki ilk *Mim Uykusuz* albümünü yayımlayalı daha bir hafta olmuştur ve bir gün elinde toplatma kararıyla bir memur gelir. Bakanlar Kurulu’nun albümle ilgili toplatma kararı vardır ama dünyada alınmış en ilginç karardır bu. Kararda “Komükatürizm”le suçlanıyordu. Karikatür yoluyla komünizm propagandası yapıyordu sanatçı. Bakanlar Kurulu Türk siyasî literatürüne yepyeni bir kavram hediye etmiştir.

Muhallif kimliği ve toplumcu karikatürler nedeniyle devletin gözünün sürekli üstünde olduğu sanatçı bütün bu baskı

ve yasaklamalara karşı olanca gücüyle direnir ve daha sonra iki albüm daha çıkarır. Bu albümlerden biri aslında kendisinin de bilgisinin dışındadır ve Yunanistan'da basılmıştır. Onun eline de bir tesadüf sonucu geçen bu albüm *Nasrettin Hoca* albümüdür. Bu durum sanatçıya göre, Türk ve Yunan halklarının birbirine olan yakınlığının bir göstergesidir.

.

**INSIGHT GUIDE TURKEY**  
**(TEL ZİMBANIN YASAKLATTIĞI KİTAP)**  
Sevan Nişanyan



Sevan Nişanyan çok farklı konu başlıkları nedeniyle sık sık kamoyu gündemine yansıyan bir isim. Ermeni olmasından tutun, resmi olmayan tarih okumalarıyla milliyetçilerin ve ulusalcıların sık sık karşısına aldığı, yaptığı dil çalışmalarıyla entelektüel hayatın kilometre taşlarını belirleyen bir bilim insanı, yayımladığı turizm ve turist rehberi kitaplarıyla geleneksel turizm anlayışını değiştiren bir öncü, Şirince'deki faaliyetleriyle korkusuz bir aktrivist.

Devletle kişisel kavgası ilk kez askerde başlar Nişanyan'ın. Türk ordusunu isyana teşvik etmek, bölücülük ve komünizm propagandası yapmak, komutanlara hakaret gibi bir dizi gerekçeyle Ali Nesin'le birlikte yargılanırlar. Yıl 1986'dır. Daha sonra kavga Şirince'ye sızar. Şirince'ye yerleşen Nişanyan, burada eski evleri geleneksel yapılarını bozmadan onararak Şirince'yi mimari ve turistik anlamda ayağa kaldırmayı hedefler. Bu onarım ve mimari Ali Nesin'in kurduğu Matematik Köyü'ne de sığrayınca bu binalar devlet tarafından mühürlenir. Nişanyan mühürleri kaale almaz ve çalışmaya devam eder. Bu arada devlet, köyde onarılan sokak fırınıni Şirince'nin korunmaya değer kültürel miraslarından biri olarak tesciller. Nişanyan'ın ilk cezası da mühür sökmekten gelir böylece ve cezavine girer. Kendi deyimiyle uslanmaz ve çılgınca bir "Hodri Meydan" kulesi inşa eder. Kendi cumhuriyetinin simgesi olarak büyük bir törenle açar kuleyi. Sonra davalar birbiri peşi sıra gelmeye başlar.

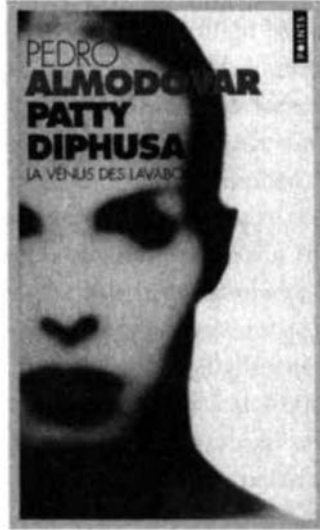
Bir süre sonra bu davalarla da ilgilenmez ve mahkemeden gelen evrakı okumadan yırtıp çöpe atar. Mahkemeleri muhatap almaz. Oysa tek amacı Şirince'ye yerleşip yazmak ve araştırmalarını yapmaktır. O bir yazar ve araştırmacıdır her şeyden önce.

*Küçük Oteller Kitabı (Türkiye'nin en Güzel Küçük Oteller), Ankara'nın Doğusundaki Türkiye, Elifin Öküzü ya da Sürprizler Kitabı, Meraklısı için Karadeniz, Herkesin Bilmediği Olağanüstü Yerler, Mavi Kıyılarda Yeme İçme Sanatı, American Express Guide: Prague, American Express Guide: Vienna and Budapest, American Express Guide: Athens and the Classical Sites, Karl Marx: Grundrisse, Ekonomi Politğin Eleştirisi için Ön Çalışma, Kelimebaz-I, Adını Unutan Ülke (Türkiye'de adı değiştirilen yerler sözlüğü), Şirince Meydan Muharebelerinin Mufasssal Tarihçesi* gibi sayısız esere imza atan yazar 1988'de Insight Guide Turkey adlı bir kitap yayımlar. Kitabın tarih bölümünde 16. yüzyıla ait bir harita basılıdır. Haritada Karaman eyaletinin adı Cara-

mania olarak geçmektedir. Ancak C harfi kitabın cilt zımbasına denk gelmiştir ve Caramania adı aramania olarak okunur. Bakanlar Kurulu hemen harekete geçer ve bu ismin Armenia olduğuna karar vererek kitap hakkında toplatma kararı çıkarır. Dönemin bakanı Kahveci ile görüşen Nişanyan karşılıklı gülüş-tükten sonra bu yanlış anlaşılmayı düzeltirler ve kitap yeniden yayımlanır, tabii cilt zımbasına dikkat edilerek.

## PATTY DIPHUSA HİKÂYELEERİ

Pedro Almodovar



*"Ne paramız vardı, ne de şöbretimiz, ama her gün o kadar çok şey oluyordu ki. Olanları Patty Diphusa ile çarpıttım ve yapmayı hep arzu ettiğim şeyi yaptım, yazdım. Patty'yi birkaç kez destek olarak kullanmıştım, ama Patty gerçek okurunu La Luna dergisinde buldu. Kendi duygularımın samimi bir yansınası olan Patty, bir süre sonra anlamsızlıktan ve kendinden yorulmaya başladı. Herkesin Madrid'deki post-Franco yeraltı hareketi Movida'dan söz ettiği dönemle çakışır bu. Partiler dergilere konu oluyor, dermolar plak haline getiriliyor, kostümler moda oluyor, de-*

*dikodular haftalık sütunlarda yazılıyordu. Ve geldiği çabuklukla kayıplara karıştı Patty Diphusa. Yıllar sonra editör Jorge Herralde, Patty'nin anılarını kitap haline getirmeyi önerdi. La Luna dergisinde yayınladıkları gibi, hiç değiştirilmeden, yazıldıkları ana sadık ve zamana meydan okuyan yazılar olarak. Şimdi kitap olarak basılmalarından gurur duyuyor olsam da yazarken bir sonraki bölümün ne olacağı hakkında hiçbir fikrim yoktu."*

Patty Diphusa 1983-84 yıllarında ünlü yönetmen Almodovar'ın, Andy Warhol'un Interview dergisi çizgisinde olan *La Luna* dergisinde yayımladığı bir öykü kahramanı. Patty Diphusa kendi deyimiyle: *"Benim gibi söyleyecek çok şeyi olan biri için zor olan, başlamak. Adım Patty Diphusa, içinde yaşadığım zamanın öncü rollerinden birine soyunmuş kadınlardan biriyim. Mesleğim mi? Uluslararası seks simgesi veya uluslararası porno yıldızı, hangisini yeğlerseniz..."*

Patty Diphuse kendini yazarından öğrenmeye çalışan post-modern anlatılarla yoğrulmuş bir karakterdir. Hem okurla konuşur hem yazarıyla. Kimi zaman yer değiştirir Almodovar ve Diphuse birbirleri ile. Kitap 11 hikâyeden oluşur ve on birinci hikâyeye bir veda güzellemesidir. Patty'nin yayın hayatının ve dolayısıyla da hayatının son bulmasının hikâyesi. Zira dergide uzunca bir süre yayımlanan öyküler çeşitli anlaşmazlıklar sebebiyle devam etmeyecektir. Almadovor da son öyküyle veda eder hem Patty'ye hem okura. Yıllar sonra editör olan Jorge Herralde, Patty'nin anılarını kitap haline getirmeyi önerir. *La Luna* dergisinde yayımladıkları gibi hiç değiştirilmeden, yazıldıkları ana sadık ve zamana meydan okuyan yazılar olarak. Böylece okur *Patty Diphuse Hikâyeleri* ile kitap olarak yeniden buluşur.

Avi Pardo'nun Türkçeye çevirdiği ve Parantez Yayınları tarafından basılan kitap, ülkemizde de oldukça tanınan Pedro Almodovar takipçileri tarafından hemen benimsenir. Ancak devlet kitabı "genel ahlaka" aykırı bularak toplatır ve çevirmeni

Avi Pardo ile yayımcısı Metin Celal hakkında dava açar. Yıllara yayılan davada, kitabın sanatsal bir eser olduğu ve edebî değer taşıdığı nihayet anlaşılınca beraat kararı çıkar. Dava boyunca Türk halkı bu kitaptan ve onun telkin etmeye çalıştığı ahlaksızlıklardan korunmuş olur.

Bu arada yazarın, kahramanına “Patty Diphusa” adını vermekle, ona bir ironi yüklediğini de hatırlatmak gerek.

Filmleri tüm dünyada sayısız insanın ufkunu genişletmiş, beden, cinsellik gibi temalar başta olmak üzere iktidar biçimlerinin hayata sinmiş kılcal damarlarını beyazperdeye aktarmış yönetmenin, en az onlar kadar değerli *Patty Diphuse*’unu mahkeme salonlarında ağırlamış bir ülke olmanın misafirperverliği ve hoşgörüsüyle övünebiliriz gönül rahatlığıyla. Almodovar yarattığı sayısız karakterle alışıktır böyle durumlara. Hep ötekilerin, dışlanmışların, kenara itilmişlerin, ayırıksı ve aykırı olanların hikâyesini anlatan biri için oldukça manidar bu durum.

## ALİCE HARİKALAR DİYARINDA

Lewis Carroll



Lewis Carroll adı bir mahlastır aslında. Yazarın gerçek adı Charles Lurwigde Dodgson'dur. 1865 yılında yazılan kitap, John Teniel tarafından resimlendirilmiştir.

Bir matematikçi olarak çalıştığı okulun dekanı Henry Lidell ile arkadaş olan Dodgson'un, 1862'de bir piknikte Henry Lidell'in kızı Alice'e anlattığı öyküyü küçük kızın ısrarı üzerine kaleme aldığı ve eserin böylece ortaya çıktığı düşünülür. Ancak yazar, "küçük croin" diye adlandırdığı ilham kaynağının gerçek bir çocuk olduğunu ısrarla reddetmiştir.

Carroll kitabı aslında “Alice’in Elf Ülkesindeki Maceraları” veya “Alice’in Yeraltındaki Maceraları” olarak adlandırmak istemiştir.

Eser dünyanın en önemli çocuk klasikleri arasında gösterilmesine rağmen, kimi eleştirmenlerce; fantezi roman, oyun ya da epik şiir olarak da değerlendirilmiş, Viktorya Dönemi’nin politik ve dinî çekişmelerini hicveden bir alegori, bir sembolizm olarak da...

Küçük kız olan Alice, bir gün yolda tuhaf giyimli bir tavşanla karşılaşır; tavşan randevusuna geç kalmamak için koştururken durmaksızın saatine bakmaktadır. Alice, tavşanın peşinden bir deliğe dalar ve o anda kendini olağanüstü bir serüvenin içinde bulur. İnanılmaz kahramanlarla dolu, budala ve korkunç Kupa Kraliçesi’nin yönettiği Harikalar Diyarı’na girmiştir. Alice, kendisini ya küçücük yapan ya da dev gibi büyüten büyülü yiyecek ve içeceklerin yardımıyla Harikalar Diyarı’nda gezinmeye başlar.

Kitaptaki Alice karakterinin objeleri ve canlıları, olduklarından büyük, bazen de küçük görmesi nedeniyle kitapla aynı adı taşıyan bir de semptom vardır: Alice Harikalar Diyarında Semptomu (AIWS). Bu semptom 1955 yılında İngiliz Psikiyatri Uzmanı John Todd tarafından tanımlanır. Todd, kendisine gelen, LSD ve marihuana gibi uyuşturucuları kullanan bir hastanın, objeleri büyük, küçük ve bazen de daha yakın gördüğünü anlatması üzerine, Alice’in kitapta benzer olaylar yaşadığını hatırlar ve bu semptoma Alice Harikalar Diyarında Semptomu (AIWS) adını verir.

Sayırsız kere filme çekilen eserin ilk senema uyarlaması, 1904 yılında yapılmıştır ve yalnızca 12 dakika uzunluğundadır.

Kitabın yasaklanma gerekçesi ilginç bir biçimde belki de çoğumuzun hayatta ulaşmaya çalıştığı çok ideal bir durumdur aslında. Kitap hayvanlara haddinden fazla insan özellikleri yük-

lenmiş olmasının insanlara hakaret sayılacağı, ilerde çocukların, hayvanlarla insanlara eşit düzeyde yaklaşacağı gerekçeleriyle 1931’de Çin’in Hunan eyaletinde yasaklanmış, daha sonra “aynı nedenlerden” ötürü Amerika’da da birkaç okulda kütüphanelerden kaldırılmıştır.

★ 50 ★

## TRABZONLU DELİKANLI

Yaşar Miraç



12 Eylül darbesinin, şiirini en çok hedef aldığı şairdir Yaşar Miraç. Kendisi yerine kitapları tutuklanmış bir şair.

Oldukça küçük yaşlara dayanır Miraç'ın şairliği. "Bayburtlu Şaban" şiirini 10 yaşında yazar. Ortaokul yıllarında yerel edebiyat dergileri ve gazetelerde çıkar şiirleri. Yayımlanmış ilk şiiri TRABZONSPOR'dur. Şiir kitapları ve senaryoları dışında yazdığı tek düzyazı kitap da *Nasıl Bir Trabzonspor*. Lisede çıkardığı duvar gazetesi tuzla buz edilir karşıt görüşteki öğrenciler tarafından. O yıllardan alışıktır bildiği uğruna direnmeye, inandığını inatla savunmaya. Devrimci arkadaşlarının, "Nâzım gibi

yaz,” sözlerine de direnir aynı kararlılıkla. O yaşadığı coğrafyanın, soluduğu havanın, bastığı yemyeşil toprakların mayasıyla yoğuracaktır şiirinin hamurunu. Kendi soluğunu üfleyecektir Anadolu’nun dört bir yanına.

1971’e doğru *Trabzonlu Delikanlı*’daki şiirlerini uzun bir destan şiir biçiminde yazar. Sonra böler onları, değiştirir, işler. 1972-73 arası Almanya’ya gider, on beş ay kalır orada. O dönemde de hep o şiirlerle yatar kalkar. 1974’ün baharında *Trabzonlu Delikanlı* son biçimi ile ortaya çıkar nihayet. Ankara’da üniversiteye başlayınca hazırladığı üç nüshayı değişik şiir çevrelerine gösterir. Bunlardan biri Attila İlhan, öteki Ceyhun Atuf Kansu, bir diğeri de hikâyeci, kitapçı ve yayımcı Remzi İnanç eliyle ulaştırdığı Metin Demirtaş’tır. Kimi şiirlerini de dergilere gönderir. 1975 yılında, *Militan* dergisinin Aralık sayısında dokuz şiiri yayımlanır. Ocak ayında *Türk Dili*’nde bir şiiri. Bu şiirler oldukça ilgi çeker ve üzerine yazılar, eleştiriler yazılır. Türlü maceralar nede niyle *Trabzonlu Delikanlı* ancak 1979 Mayıs’ında yayımlanabilir.

Şair o arada boş durmaz ama *İçli Şarkıları*, *Çan Deresi Türküleri*’ni ve *Trabzondan Çıktım Yola*’nın bazı şiirlerini yazar. 1974 ve 75 yıllarında yazılan bu kitaplar da gecikmeli olarak 1981’de çıkar ancak. Ama bu kitaplar çıktığında *Trabzonlu Delikanlı* komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle çoktan yasaklanmıştı. Daha sonra bu kitaplar da yasaklanacak, yazar o arada üç kitap daha yazacak ve durumu “Askerî hükümet 3, Yaşar Miraç 3” şeklinde ifade edecektir.

Yaşar Miraç’ın şiirdeki yenilikçi girişimi, farklı şiir anlayışlarını, başka başka nedenlerle eleştirmesinden kaynaklanır. Bu eleştirilerden ilki, dönemin toplumcu şiirinde ortaya çıkan slogançı şiir anlayışıdır.

Öteki eleştirisi ise merkezi, şehirli dile karşıdır. Merkezde üretilen dilin ve poetik anlayışın diliyle yerelin anlatılması değil, yerelin dilinin esas alındığı bir şiir yaratma isteğidir.

Kurmaya çalıştığı bu şiire Yeni Türkü adını verir Miraç ve sonraki yıllarda da aynı adla bir yayınevi kurar.

Bir gün radyo ve televizyonlardan, *Trabzonlu Delikanlı* adlı şiiri ile Türk Dil Kurumu ödülünü kazanan Yaşar Miraç'ın, aynı adlı kitabının toplandığına ve şairin komünizm propagandası yapmaktan gözaltına alındığına ilişkin bir sıkıyönetim bildirisi okunur.

Oysa ne kitap toplanmıştır, ne de Yaşar Miraç gözaltındadır.

Daha sonra, Türk Dil Kurumu'nun komünistlere ödül vererek, komünizm propagandası yaptığı ve bu nedenle kapatıldığı açıklanır.

Bütün bunlardan sonra da Yaşar Miraç gerçekten mahkeme önüne çıkarılır ve hakkındaki tüm suçlamalardan beraat eder.

★ 51 ★

## RENGRHENK

Can Yücel



Rengâhenk şiiri 1982'de müstehcenlik gerekçesiyle darbeciler tarafından yasaklanır.

Tam anlamıyla gırtlığına kadar şiire batmış bir şairdir Can Yücel. Öldüğünde gövdesinin şiire kestiği söylenir. Sakalının nikotin sarıstı fiyakasını uzatmıştır hayatlarımıza. Hakkında ne söylense eksik kalır.

*"yaşamım benim en güzel şiirim"*

## HAYVAN ÇİFTLİĞİ

George Orwell



Hikâye, büyük bir çiftlikte çiftliğin sahibi tarafından acımasızca çalıştırılan ve yoksulluk içinde yaşamak zorunda kalan tüm hayvanların, yaşlı domuz Koca Reis önderliğinde toplanmasıyla başlar. Koca Reis, hayvanlara, yıllardır kendilerine zulmeden insanoglunun en büyük düşmanları olduğunu ve bu gidişata dur demek için tüm hayvanların bir araya gelerek ayaklanması gerektiğini anlatır. Onlara, "İngiltere'nin Hayvanları" marşını öğretir. Ve başarıya ulaşabilmeleri için yapmaları gerekenleri öğretir. Bu öğütler, ayaklanmadan sonra Yedi Emir adı altında toplanacaktır. Burada, Koca Reis'in, Marx ya da Lenin'i,

çiftlik sahibinin ise, Rus Çarı II. Nikolay'ı temsil ettiği düşünülmektedir. Nitekim Napolyon'un iktidara geldikten sonar, baştaki öğretileri kendi çıkarları doğrultusunda değıştirmesi bu görüşü destekler niteliktedir.

Koca Reis, toplantının ardından ölür. Hayvanlar ayaklanma için gereken hazırlıkları yapmaya başlarlar. Onları örgütleme ve eğitime işi hayvanların en akıllıları olan domuzlar arasında bulunan Napolyon ve Snowball'a verilir. Bu noktada Napolyon'un 'Stalin'i, Snowball'un ise Troçki'yi sembolize ettiği düşünülebilir. Ve bir öğreti oluştururlar: "Animalizm". Bu da Marksizm ya da Leninizm olarak kabul edilebilir. Öğretinin tüm hayvanlar tarafından kabul görmesi zaman almıştır. Şu anda sahip olduklarını bulamayacak olmaktan korkanlar, kendilerine anlatılan ölümden sonra gidecekleri güzel ülke masalına inananlar ve sadakatten dem vuranlar...

Kitabın alt başlığı *Bir Peri Masalı*'dır. Kitap gerçekten de bir masal diliyle yazılmıştır yazılmasına ama masalların yalnızca çocuklara göre olduğu anlayışının dışında, ustaca yazılmış politik bir hicivdir aslında.

Türkçe'deki ilk basımı 1945 yılında Halide Edip Adıvar tarafından çevrilerek yapılan bu fantastik kitap çok yankı uyandırmış ve sayısız eleştiri almıştır. Bir Stalinizm eleştirisi olmakla birlikte, kitabını hemen yayımlatmak isteyen George Orwell, bu isteğine anında ulaşamamıştır. Çünkü o sırada İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği'yle aynı safta bulunmakta, Almanya, İtalya ve Japonya'nın oluşturduğu faşizm cephesine karşı savaşmaktadır. Bu siyasal hicvin komünistleri rahatsız edeceğini ve Sovyetler Birliği ile kurulmuş olan birliğe zarar vereceğini düşünen yayımcılar başlangıçta kitabı yayımlamayı reddederler. Afrika'da yozlaşmış bazı liderler kitapta anlatılanları üzerlerine alndığı için Hayvan Çiftliği 1991'de Kenya'da da yasaklanır.

Çizgi filmi çekilirken, yayın haklarını elinde bulunduran CIA tarafından değiştirildiği iddia edilen roman, 1999 yılında bu kez aslına daha sadık bir senaryoyla filme çekilmiştir.

*Hayvan Çiftliği*, Pink Floyd'un *Animals* albümüne de ilham kaynağı olmuştur. Kitabın göndermede bulunduğu tarihsel kişilikler ise şunlardır:

Koca Reis (domuz): Hayvanlara mutluluk ve barış dolu bir dünya vaat eder, insanların çiftlikten kovulmasını ister. Karl Marx veya Vladimir Lenin.

Snowball (domuz): Hayvanlara okumayı öğretir, bir değirmen yapılması taraftarıdır. Lev Troçki'yi temsil eder. Napolyon değirmene önce karşı çıkar, Snowball'u çiftlikten kovduktan sonra ise değirmenin yapımını ister. Başa gelen her kötü olaydan Snowball'u sorumlu tutar.

Napolyon (domuz): Köpekleri eğitir ve bir polis gücü haline getirir, Snowball'u çiftlikten kovar, insanlarınkinden daha baskıcı bir yönetim kurar. Josef Stalin'i temsil eder. Kitapta Hayvanizm olarak anılan Marksizm ve Leninizm'den kesin olarak dönüş yapar.

Bay Jones (insan): Çiftliğin eski sahibi. Son Rus çarı 2. Nikolay.

Bay Frederick (insan): Düzenli bakılan komşu çiftliğin sahibi. Adolf Hitler.

Adolf Hitler demişken; ironik bir olaydan da bahsedelim... George Orwell, 2. Dünya Savaşı'nın başlarında, BBC'de radyo programları hazırlamaktadır. Sağlığının bozukluğu yüzünden askere alınmayan Orwell, kapağı BBC'ye atmıştır. Alman uçaklarının Londra'ya yağmur gibi bomba yağdırdığı günlerdir. Orwell, işte tam o günlerde, tüm Avrupa ve ABD'nin kulak kesildiği BBC radyosunda, Hitler'i konu edinen bir program sunar. Ne var ki program boyunca, Hitler'in düşüncelerini örnekleme amacıyla *Kavgam*'dan alıntılara yer verildiğinden,

kitabın yazarına telif ücreti ödenmesi kararlaştırılır! Ama İngiltere ile Almanya savaşmakta olduklarından iki ülke arasındaki diplomatik ve tecimsel ilişkiler kesiktir. Parayı ödemeye kararlı olan BBC yöneticileri günlerce bir çözüm ararlar ve sonunda bulurlar: Hitler'in telif ücreti Norveç hükümeti aracılığıyla ödenir!..

## İNSAN HAKLARI

Thomas Paine



*"İnsanlık dışında başka hiçbir duyguyla güdülmeyen, açık ve mesa feli bir dil ile konuşurum; benim ülkem dünyadır, dinim de iyilik."*

Kendisi hem Voltaire, Rosseau ve David Hume gibi filozoflar kadar aydınlanma çağının düşünsel bir neferi, hem de Napolyon öncesi Avrupa ve onun kolonilerinin, devrimler ve savaşlarla geçen çalkantılı döneminin, direniş ve özgürlük destanını yazan idealist ve ilkel savaşçılarından ve eylemcilerinden biridir.

Bugün İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ndeki birçok madde onun savunageldiği haklarla ilgilidir. Amerikan anayasasının haklar bildirgesindeki bazı cümleler doğrudan onun cümleleridir. İnsanlığın kültürel ve politik evriminde sarsılmaz köşe taşlarını belirleyen, bunun için benzersiz bir mücadele örneği veren ender isimlerden biridir Thomas Paine.

*"I. Hakları açısından insanlar özgür ve eşit doğarlar ve bunu sürdürürler. Bu nedenle sivil farklılıklara yalnızca kamusal hizmetler söz konusu olduğunda rastlanılır.*

*II. Bütün politik kurumların amacı insanların doğal ve daima geçerli olan haklarını muhafaza etmektir ve bu haklar özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskılara direnme haklarıdır.*

*III. Ulus temelde bütün egemenliklerin kaynağıdır; ne herhangi bir birey ne de herhangi bir organ açıkça ondan kaynaklanmayan herhangi bir yetkiyi kullanma hakkına sahiptir. Bu ilkelerde ihtirasları kısıktarak ülkeyi karmaşa içine itecek hiçbir şey yoktur. Yetenekleri ve aklı ileriye götürmek ve bunların belirli kişi ve ailelerin çıkarları yerine, kamu yararına kullanılmalrı için tasarlanmışlardır. İnsanlığın düşmanı ve sefaletin kaynağı olan monarşik egemenlik kaldırıldı ve egemenlik doğal ve orijinal yerine yani ulusa iade edildi... İnsanlığın aydınlanma çağından bakıldığında saltanat hükümetlerinin sonunun geldiğinin ve ulusal egemenliğe dayanan devrimlerin ve temsili hükümetlerin yaygınlaşmaya başladığının farkına varmak zor olmadığından kendi yaklaşımlarını öne çıkarmak ve aklın yardımıyla devrimlere ön ayak olmak bilgelğin gereği olacaktır. Şu anda gördüğümüz şey politik hayatta hiçbir reformun gerçekleşme olasılığının olmamasıdır. Ancak, bu çağ, her şeyin beklenilebileceği devrimler çağıdır."*

Thomas Paine 200 yıl öncesinden böyle seslenir insanlığa bütün özgürlükçü sesiyle. Amerikan bağımsızlığının simge isimlerinden olan, İngiliz kolonyalizmine karşı bağımsızlık fi-

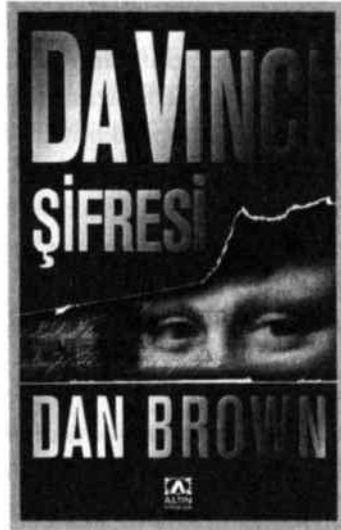
kirlerini savunan, ırkçılığa karşı çıkarak insanlar arasındaki eşitsizliği her biçimiyle yadsıyan yazar, liberal devlet görüşünün de ilk kuramcılarındandır.

1791-92'de *İnsan Hakları (The Rights of Man)* adlı kitabını iki bölüm olarak yayımlar. Bu kitapta cumhuriyet yönetimini savunarak İngiliz halkını monarşiyi yıkmaya çağırır. Halkın eğitilmesini, yoksullara yardım edilmesini, işsizlere devletin iş alanları açmasını, emekli aylığı verilmesini ve gelire göre artan oranda vergi alınması gibi öne sürdüğü radikal ve devrimci temalar yüzünden vatana ihanetle suçlanır ve kitabı İngiltere'de yönetim tarafından yasaklanmakla kalmaz kendisi de adeta lanetlenir.

★ 54 ★

## DA VINCI ŞİFRESİ

Dan Brown



Harvard Üniversitesi Simgebilim Profesörü olan Robert Langdon Paris'te işlenen bir cinayet sonrası kendisini bu soruşturmanın içinde bulur. Cesette birçok gizemli semboller vardır ve Profesör bu sembelleri takip ederek gerçekleri bulmaya çalışır. Semboller onu tarihin derinliklerinde yatan çok gizemli birçok sırta götürür ve bu sırlardan en önemlisi de Da Vinci'nin tablolarında gizlidir.

İzleri takip eden profesör kendini bir anda Hristiyanlık dünyasının en büyük sırrı ile karşı karşıya bulur ve gizli bir der-

nek olan Sion Manastırı Derneği ile Vatikan arasında sıkışıp kalır.

Dan Brown'un en fazla ses getiren ve tartışılan romanı olan *Da Vinci Şifresi*, Hristiyanlığın temellerini sarsan hikâyesi nedeni ile Hristiyan dünyasından çok büyük tepki görür. Dan Brown bu yüzden Vatikan tarafından kara listeye dahi alınır.

Bir röportajında bu konuda ne düşünüldüğü sorulduğunda da "Hiç şaşırmadım bu tepkilere. Tartışma açmak her zaman iyidir. Şunu da unutmamak gerekir; tarih her zaman kazananlar tarafından yazılmaktadır. Bence kilisenin tek bir düşmanı var. Bu düşman ben değilim, bu düşman kayıtsızlık, insanların dine olan, kiliseye olan ilgilerini kaybetmeleri. Bu kitaplar da ister beğenilsin ister beğenilmesin; kilise konusunu, din konusunu yeniden gündeme getiriyor ve insanların o konulara olan ilgisini artırıyor," cevabını verir.

Kitap gerçekten de geleneksel Hristiyanlığın birçok savına karşı, iddia ettiği radikal ve ayrık tezleriyle oldukça dikkate değer.

Özellikle Dan Brown'ın, İsa'nın ölmediğini, hattâ dirilmediğini; aksine Galile Denizi'nin batısında, Tiberias ile Kefernaum yolunun üstünde küçük bir balıkçı kasabası olan Magdala'da, Magdalalı Meryem ile evlenip Sara adında bir çocukları olduğunu yazması bu tezlerden en dikkat çekici olanıdır. Ayrıca kurgusal roman olduğu yazarı tarafından defalarca belirtildiği halde, *Da Vinci Şifresi*'nin bazı Arap ülkelerindeki ilahiyat fakültelerinde, sanki bunlar tarihi ve belgesel metinlermiş gibi okutulmaya başlanması da, kitabın yarattığı bir başka ilginç etkidir.

Kitabın ilginç tezlerinden bir diğeri de Leonardo da Vinci'nin, S. Maria delle Grazie Manastırı için yaptığı *Son Akşam Yemeği* adlı freskte, İsa'nın yanında oturan kişinin Yuhanna değil; Maria Magdalena olabileceği ve Mecdeli Meryem'in İsa'nın

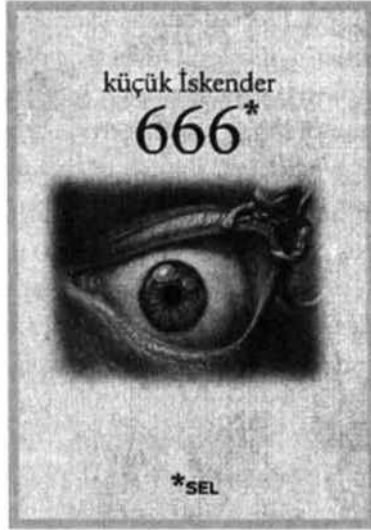
eşi olduğu iddiasıdır. İddiaya göre, Bizans İmparatoru Konstantin İznik'te toplanan 1. Konsül sırasında, pagan toplumları Hristiyan yapabilmek ve çatışmayı önleyebilmek için İsa'yı Roma stili tanrılaştıran anlayışın desteklenmesini ve bazı gerçeklerin perdelenmesini sağlamış olması iddiasıdır. Kitabın Hristiyan dünyasını karıştıran en tartışmalı özelliği ise, hikâyenin kurgusu içinde cinayetlerin, Papa 2. Jean Paul döneminde gücünü arttırdığı bilinen Opus Dei tarikatının üyelerine işletilmesidir.

Kurgusal metinlerin, filmlerin hemen her toplumda özellikle de konu din ve dinsel değerler olunca, bunların kurgusal metinler olduğunun unutulması sanki "gerçek belgelermiş" çesine algılanıp tartışılmasından bu kitap da payına düşeni fazlasıyla almış ve eser Hristiyanlığa saldırdığı gerekçesiyle Lübnan'da yasaklanmıştır.

★ 55 ★

666

Küçük İskender



666 Hristiyan eskatolojisine ait bir sayı. Vahiy kitabında geçen canavarı simgeleyen bir rakam. Bir aykınlığı, uyumsuzluğu simgeliyor. Küçük İskender, kitabından dolayı başına gelenleri bu sayının lanetine yormuş mudur bilinmez.

İlk baskısı 1994'te yapılan kitap, Küçük İskender'in yine ele avuca sığmaz, kolay sindirilemez şiirlerinden ve şiirsel metinlerinden oluşur. Asıl adı Derman İskender Över olan şair, Küçük İskender adını da kendi biçmiş kendine tarihteki Büyük İskender'e atıfla, kültürümüzdeki cinsel çağnışimleri da kulla-

narak. Şiirleri ve metinleri “altkültür” ya da “yeraltı” edebiyatı kapsamında değerlendirilen şairin 666 kitabı Gendaş Yayınları’ndan çıktığında okur kitlesi tarafından hemen benimsenir ve içselleştirilir. Devlet kitabın ilk baskısında girmez yazarla okuru arasına.

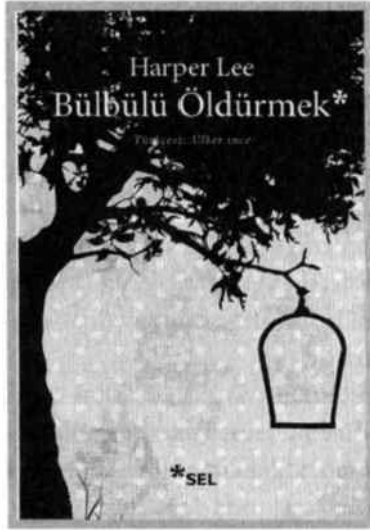
Kitap ertesi yıl Parantez Yayınları tarafından yayımlandığında, “devlet yetkilileri” de bir parantez açar kitaba ve “... yazarı Derman İskender Över, ... olan Parantez Yayınları tarafından yayınlanan 666 isimli kitabın ikinci baskısının Beyoğlu 1. Sulh Ceza Mahkemesi’nin 3.11.1995 gün ve 1995/271 müt. sayılı kararı ile TCK’nin 426. maddesine aykırı olduğu görüşü ile toplattırılmasına karar verilen kitabın incelenmesinde: ...şiîrsel ve mizahi öykü türü metinlerin çoğunluğunda iki erkek arasındaki homoseksüel cinsel ilişkilerden argo kelimelerle övgü ile bahsedildiği (sahife 30-31) bu şekilde suça konu kitabın, halkın ar ve haya duygularını inciten, genel ahlaka aykırı nitelikte olduğu anlaşılmaktadır.

...yukarıda gösterilen sanık maddeleri uyarınca, sanıkların ayrı ayrı cezalandırılmalarına karar verilmesi kamu adına iddia olunur,” şeklinde bir iddianame düzenleyerek Küçük İskender ve kitabın yayımcısı hakkında dava açar.

Kitapla ilgili bilirkişi tayin edilen şair Osman Çakmakçı, şair Hasan Öztoprak ve gazeteci yazar Emin Karaca’dan oluşan bilirkişi heyeti, eserin iddia edildiği gibi halkın ar ve haya duygularını inciten, genel ahlaka aykırı bir nitelik taşımadığı, aksine okullarda okutulan Behçet Necatigil’in *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü* kitabına dahi girmiş sanatsal ve edebî değeri olan bir yapıt olduğu yönünde bir rapor verince mahkeme, kitabın yayımcısı Metin Celal ve yazarı Küçük İskender’e beraat kararı vererek 666 adlı kitabın toplatma kararını kaldırır.

## BÜLBÜLÜ ÖLDÜRMEK

Harper Lee



*"İstediğin kadar kuş avlayabilirsin ama, sakın bülbüle dokunma. Zararsız olanları öldürmenin günah olduğunu aklından çıkarma."*

Kitaba adını da veren bülbül metaforuyla ilk olarak, Noel'de çocuklara bir tüfek hediye eden baba sayesinde karşılaşılır. Atticus onlara, her şeye ateş edebileceklerini, ama bülbülleri öldürmenin günah olduğunu, çünkü onların insanlar için şarkı söyleyen çok masum yaratıklardan başka bir şey olmadıklarını söyler. Kitap boyunca bülbülü öldürmek, bir altınetin olarak

suçsuzların, masumların haksızca zarar gördüğü bütün sahnelerde ortaya çıkar; tecavüzle suçlanan “zenci”, babası tarafından psikopat yapılan Boo, ailesi tarafından istenmeyen Dill...

1930’lu yılların Amerika’sını anlatan kitap, ABD’nin güneyinde Maycomb adlı kurgusal bir kasabasında geçer. Scout adında küçük bir kızın bakış açısından kaleme alınmış olan eser, 1960 yılında yazılmış olmasına rağmen, köleliği henüz aşmış olan Amerikan toplumunda 1930’lu yıllarda hâlâ olanca açıklığı ve şiddetiyle yaşanan ırkçılığın, insanlar arasındaki kabul edilemez eşitsizliğin akıldışı ve acımasız dünyasını anlatır.

Tecavüz edilen “beyaz” bir kadına karşı, suçlanan bir “zenci” ve onun avukatlığını yapan “beyaz” bir adamın etrafında genel olarak bir hukuk mücadelesi ekseninde yaşanan olaylar, Harper Lee’nin özyaşamından da izler taşıyan yarı otobiyografik bir görüntü sunar. Scout gibi Harper Lee de, 1930’larda Alabama’da küçük bir kasabada büyür, onun babası da avukattır. O da küçük yaşında zencilerin beyaz bir kadına tecavüzle yargılanıp suçlu bulundukları, sonra masumiyetlerinin ortaya çıktığı bir davaya tanık olur. Ayrıca bitirmemiş dahi olsa, o da bir dönem hukuk eğitimi alır ve bütün bu benzerlikler kitaptaki dava ve avukatlıkla ilgili kısımları oldukça inandırıcı ve gerçekçi bir biçimde ortaya koymasına sebep olur.

Romandaki Dill karakteri, Harper Lee’nin çocukluk arkadaşları olan Truman Capote’dan esinlenilerek yaratılır. O zamanki adı Truman Persons olan Capote, tıpkı romanda Dill’in Scout’ların kapı komşusu olduğu gibi, Harper Lee’nin kapı komşusudur.

*“Gerçek şudur. Bazı zenciler yalan söylerler, bazı zenciler kadınlara karşı saygısızdır, beyaz kadın olsun, siyah kadın olsun, fark etmez. Fakat bütün bunlar yalnız bir ırkı değil, bütün insanlığı ilgilendiren suçlardır. Bu salonda hayatında yalan söyle-*

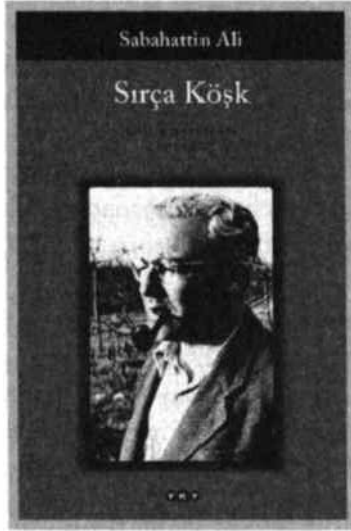
*memiş, ahlaksız bir davranışta bulunmamış bir insan olabileceğini sanmıyorum.”*

Irkların, milliyetlerin ötesinde genel olarak hümanist bir görüşü benimsemiş olan ve her şeyin ölçüsünün vicdan olduğunu düşünen yazar, ne yazık ki “ırkçılık ve küfür” içerdği için yasaklanır. Yayımlandıktan bir yıl sonra Pulitzer ödülüne layık görülen roman, daha sonra sinemaya da uyarlanarak büyük beğeni kazanır ve üç dalda Oscar Ödülü kazanır. Türkiye’de ilk kez *Uğursuz Kuş* adıyla 1965 yılında gösterime girer.

★ 57 ★

## SIRAÇA KÖŞK

Sabahattin Ali



1966 yılında Varlık Yayınları tarafından basılan *Son Hikâyeler-Esirler* kitabının açıklama bölümünde, “Zamanın hükümetini kastettiği şeklinde yorumlanan *Sırça Köşk* hikâyesi yüzünden bu kitap, o zamanın kanunlarının verdiği hakla ‘Heyeti Vekile’ kararı ile toplatılmıştı. Bugün başka bir imza ile yayımlansa en küçük bir sakınca dahi görülmeyecek kadar masum bir nitelikte de olsa, ‘yazarın adının uyandırdığı alerjileri’ göz önünde tutarak, *Sırça Köşk* hikâyesini bu cilde koyamadık. Edebiyat tarihimiz bakımından bir eksiklik sayılabilecek bu

davranışımız için okurlarımızdan özür dileriz,” şeklinde bir not vardır.

Yasal olarak basılmasında bir sakınca olmamasına rağmen, Varlık Yayınları’nın bu hikâyeyi yine de basmayıp böyle bir özür yazısı yazması, sayısız biçimde yorumlanabilir ve yorumlanmış tır da. Ancak Sabahattin Ali’nin devlet katında yarattığı rahatsızlığın yankıları dinmemiş olmalı ki Varlık Yayınları böyle bir tedbir almış 6 sayfalık masal için kendilerince.

*Sırça Köşk* Sabahattin Ali’nin öldürülmeden önce yani 1947’de yayımlanan son kitabında yer alan ve aynı zamanda kitaba da adını veren çağdaş bir masal.

Üç tembel arkadaş, yüksek bir tepeden aşağıdaki şehre bakarlardı. Kendilerini bu şehre çalışmadan nasıl kabul ettireceklerini düşünürlerken, içlerinden birinin aklına düşen fikirle yola koyulurlardı.

Şehir, o memleketin baş şehridir, burada yaşayan insanlar zorbalık nedir bilmeyen, efendisiz, uşaksız, çalışkan ve hakkaniyetli insanlardır. Üç arkadaş şehrin pazarında dolanırken daha önceden planladıkları gibi sürekli “Allah Allah... Amma da acayip memleket ha...” diye söylenirler. İnsanlar dayanamayıp sorarlar üç arkadaşın neye şaştığını... Onlar da şehrin sırça köşkünün nerede olduğunu sorarlar. Halk, üç arkadaştan sırça köşkün ne olduğunu öğrenip “Bizim başka şehirlerden ne diye noksanımız olsun? Madem ki bu kadar lazım olmuş, hadi hep beraber şu sırça köşkü yapıverelim,” derler. Üç arkadaştan biri, “Olmaz... Sırça köşkü yapmak o kadar kolay değil... Masraf ister, malzeme ister, işçi ister. Bırakın bizi de sırça köşkü olan şehre gidelim!” der. Ama halk bırakmaz, “Ne lazımsa verelim, kimse-lerin memleketinden aşağı kalmak istemeyiz!” diye direnir.

Gel zaman git zaman üç arkadaşın kılavuzluğunda sırça köşk kurulur. Üç arkadaş halktan kendi hizmetlerini görecekları da seçer. Her şey yolundadır. Halk çalışıp didinip doymak

bilmeyen sırça köşkü beslemektedir. Ama zamanla halkın verecek bir şeyi kalmaz ve sırça köşk, herkesin elindeki son koyunu vermesini ister. Halk elindeki son koyunları da kızgınlıkla sırça köşke verir. Ortallığı yatıştırmak için üç arkadaş koyunların kellelerini halka dağıtır. Kellelerin ne dili, ne gözü, ne de beyni vardır. Halktan biri “Böyle başın da bana lüzumu yok,” diyerek, boynuzundan tuttuğu kelleyi fırlatır sırça köşke ve sırça köşk yerle bir olur...

İşte bu altı sayfalık masal iktidarın gözünü öyle korkutur, öyle korkutur ki kitap hemen yasaklanır ve toplatılır. Devletin bu masalı böylesine üstüne alınmasının hiçbir yoruma ihtiyacı yok elbette.

Ömrü sürgünlerde, cezaevlerinde, işkencelerde geçen, her daim muhalif, ayrık, devletle yıldızı bir türlü barışmamış olan Sabahattin Ali 1948 yılında şaibeli bir biçimde öldürüldüğünde arkasında onlarca öykü, deneme, şiir, roman, makale, çeviri ve onu sevenlerin içinde sayısız anı ve yürek burkuntusu bırakır.

## TÜRKİYE'NİN GİZLENEN YÜZÜ

Neşe Düzel



Devletin, problemleri sahiplenmek ve çözmek yerine, problemleri, toplumsal sorunları dile getiren yazar ve gazetecileri cezalandırmak, gözlerini korkutmak gibi tarihsel bir geleneği var. "Devletin bekası" nı bahane ederek, toplumsal tartışmanın, sivil aklın, demokratik sivil muhalefetin önüne bir üst akılla çıkması ve bunu da ceberrut yöntemlerle yasa adı altında uygulaması uzunca bir dönemdir kullanılıyor devlet ve hükümet politikalarında.

Neşe Düzel *Radikal* gazetesinde başladığı ve daha sonra *Yeni yüzyıl* gazetesinde uzunca bir süre devam eden röportaj dizisi-  
sinde sahiden de Türkiye'nin gizlenen, ötelenen, hasıraltı edilen  
yanlarını konunun birinci derece muhataplarıyla konuşur hep,  
hem de pazartesi sendromuna inat. "Pazartesi Konuşmaları" dır  
dizinin adı.

Neşe Düzel konuları kendi seçmez, deyim yerindeyse konu-  
lar Neşe Düzel'i seçer. Ağırlıklarıyla, öncelikleriyle, gündemde  
işgal ettikleri alan ve etkiyle konular hücum eder Düzel'in soru-  
larına. Röportajlar gazetede yayımlandıkları sıralarda yalnızca  
ilk elden ilgilenenler değil, toplumun tüm kesimleri belli oran-  
da aydınlanır, ayrıntılara vakıf olur, ihmal edilen yanları fark  
eder. Neşe Düzel hepimiz adına yöneltir soruları muhatabına.

Devlet röportajlar gazetede yayımlandığı sıralarda sessiz ka-  
lır, hattâ zaman zaman çalışanlarıyla bu röportajlara dahil olur.  
Bu sessizlik, röportajlar *Türkiye'nin Gizlenen Yüzü* adı altında  
kitaplaştırılıp İletişim Yayınları tarafından yayımlanıncaya de-  
ğin sürer. Adı mı rahatsız etmiştir bilinmez ama, daha önce  
hiç tepki vermeyen devlet tam bu aşamada bozar sessizliğini ve  
yine gösterir o ceberrut ve dışlayıcı, suçlayıcı yüzünü. Düzel'e  
ve kitabın yayımcısı Osman Nihat Tuna'ya Devlet Güvenlik  
Mahkemesi'nce "Alevilere Terörist Gözüyle Bakılıyor" adlı rö-  
portajından dolayı, "Halkı mezhep farklılığı gözeterek kin ve  
düşmanlığa açıkça tahrik ettiği" gerekçesiyle dava açılır.

Aslında "tahrik suçu" başlı başına bir garabettir. Başka ül-  
kelerin ceza yasalarında da var kuşkusuz, ama gerçek anlamda  
bir "tahrik unsuru" ile ilişkili olması şartıyla... İnsanları sokağa  
döküp vurup kırmaya sevketmiş bir konuşma, ya da 6-7 Eylül  
1955 türü vandalizm ve nefret suçu işlenmiş olayları kışkırtmış  
yayınlar elbette ceza davası konusu olabilir. Bin adet basılmış  
ve henüz dağıtımı bile yapılmamış/yapılamamış bir kitabın  
"tahrik edici" bulunması herhalde bizden başka bir ülkede söz

konusu değildir. Neğe Düz el ve benzerlerinin toplumu anlamaya çalışmaları, iddia edilenin tam tersine, “tahrikleri” önler, toplumdaki farklı kesimlerin birbirine karşı olan husumetini engeller.

Gazetede yayımlanınca tahrik unsuru oluşturmayan, ancak bir kitaba girince tahrik unsuru oluşturduğu iddiasıyla açılan dava beraatla sonuçlanır ve tüm bu süreç, söz konusu röportajların ne denli önemli olduğunu paradoksal bir şekilde bir kere daha ortaya koyar.

★ 59 ★

## BİZİM KÖY

Mahmut Makal



Cumhuriyet ilan edilip bu anlayışa uygun devrimler hayata geçirilmeye çalışılırken nüfusun yüzde sekseni hâlâ köylerde yaşamaktadır. Türkiye o tarihlerde bir köylü toplumdur ve toprağa bağlı bir hayat hüküm sürmektedir. Okuma yazma oranı çok düşüktür ve hemen her şey geleneksel yapılar ve anlayışlar içinde, bilimsel bilgiden uzak ve oldukça "ilkel" bir biçimde işlemektedir. Cumhuriyet kadroları 1940'lı yılların başında Köy Enstitüsü projesini uygulamaya koyarlar ve ülkenin birçok yerinde Köy Enstitüleri kurulur. Askerliğini çavuş olarak yapan

insanlardan eğitimciler yetiştirilerek kendi köylerine çalışmaya gönderilir.

İşte Mahmut Makal da bu öğretmenlerden biridir ve öğretmenlik yaptığı köyde Anadolu insanının yaşamının nabzını tutan notlar kaleme alır. İlk kez “Bir Köy Öğretmenin Notları” adıyla *Varlık* Dergisi’nde yayımlanmaya başlanan bu notlar hayli ilgi görür. Sonradan *Bizim Köy* adıyla kitaplaştırılan bu notlar, Türkiye edebiyatında “köy edebiyatı-köy romancılığı” akımını başlatan kitap olacaktır.

Makal, kitap yayımlandıktan üç ay sonra, “komünizm propagandası” yaptığı gerekçesiyle tutuklanır ve hapse düşer. Kitaptaki “Kömürcü de demirci de bir olacak,” cümlesi buna kanıt olarak gösterilir. Yargılama sonrası aklanır ve serbest kalır. Yıl 1950’dir.

Peyami Safa devletin düşüncesini aratmayan bir makale yayımlar kitap hakkında.

*“Bizim Köy’ün altında da mı bir kızıl parmak çıkmış? Bu küçük ve güzel kitabın yayın tarzında, onu sarıp sarmalayan propaganda havasında, aldatanların gizli telkinlerinde, aldananların sütunlar dolusu ve şişirilmiş metihlerinde şüphe verici unsurlar mı var? Bizde endüstri hayatı yeni başlamıştır ve bir proleterya kesafetini vücuda getirecek iş dolgunluğundan mahrumdur. Kırımızı propaganda köylerimize dadanmıştır. Komünist romanlarının ve hikâyelerinin çoğu, bu yurt atomunun ufacık dünyası içinde geçer.”*

Kitapta kooperatifçilikle, halk kaynaklarının harekete geçirilmesiyle, aydınlanmayla, ağırlık düzeniyle ilgili anlatıların bulunması sağıktidar çevrelerini daima tetikte tutar.

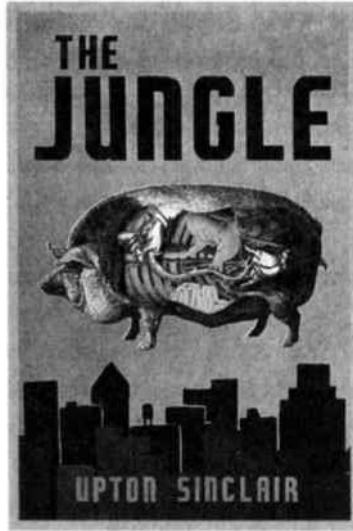
*“Kooperatifin biri de bizim köyde. El aman diyorlar, ama yine de borçlanmaktan vazgeçmiyorlar. Oradan alıp oraya yatırmakla geçiyor zaman. Gereklerinin başında öküz almak geliyor. Bir çift öküz 600 liraya. Üç taksitte ödeniyor. Daha sen ikinci taksiti*

*ödemeden, bir de bakıyorsun, öküz sizlere ömür! Ot olmadığından, doğudan gelen bu hayvanlar burada yaşayamıyorlar. İşin yoksa bir tane daha al, borcun bir kat daha katmerlensin."*

1954 yılında Köy Enstitüleri, Demokrat Parti iktidarı tarafından kapatılır. Mahmut Makal yıllarca devam eden soruşturmalara, sürgünlere ve idarî cezalara maruz kalır. *Bizim Köy* kitabı 1966 yılında UNESCO "Dünya Kültürüne Hizmet Ödülü"nü kazanır. Kitap birçok dile çevrilir ve çeşitli ülkelerden Köy Enstitüleri hakkında bilgi almak ve bu tecrübelerden yararlanmak amacıyla Türkiye'ye birçok ziyaret yapılır.

## ŞİKAGO MEZBAHALARI

Upton Sinclair



*"...Burada domuzun ışlığından başka her şeyini kullanıyorlar..."*

Orijinal ismi *The Jungle* olan *şikago Mezbahaları*, 1900'lü yılların hemen başında, adına "Amerikan rüyası" denilen trüğün altında yatan trajediyi anlatır.

Upton Sinclair kitabının orijinal ismi olan *The Jungle -Balta Girmemiş Orman-* ile kapitalist sisteme ağır eleştiriler getirir. Amerikan toplumunun sanayi devrimiyle birlikte makineleşmesi, topluma gelişme ve iyilik yerine açlık, sefalet ve ahlaki

çöküntü getirir. Toplum her şeyin birbirinin içine geçtiği çok büyük bir cangıla dönüşür. Herkes kendi ayakları üzerinde durmak zorundadır, düşene acımak yoktur; bencillik, rekabet ve ahlaksızlık kol kola gezer. Yalnızca güçlü olanın ayakta kalacağı acımasız bir düzen oluşur. İnsanlar yaşamak, ayakta ve hayatta kalabilmek için güçlü olmak zorundadır. Kitapta kapitalizmin açgözlü rekabetçiliği kıyasıya yerilir. Aslında bu cangılda ayakta kalanlar en güçlüler değil en ahlaksızlardır.

İnsanca yaşamak uğruna yerlerinden yurtlarından göçmek zorunda kalmış insanların, kapitalizmin yeni kurulmuş dışlıları arasında nasıl öğütüldüğünün hikâyesini Litvanyalı bir göçmen aile üstünden anlatır yazar.

Romanın baş karakteri Jurgis sıradan, iyi yürekli, güçlü kuvvetli biridir. Eğer gerektiği gibi dürüstçe çalışırsa hayatın ve özellikle de Amerika'nın ona sonsuz olanaklar sağlayacağını düşünür safça. Uzun uğraşlar sonucu nihayet bir mezbahada iş bulduğunda, Amerikan rüyasının kendisi için de başladığına inanır ve durmak dinlenmek bilmeden olanca gücüyle çalışmaya koyulur.

Yıllarca çok az maaşa uzun saatler boyunca sömürüldükten sonra, posası çıkarılmış bir meyve gibi kenara atılınca Yeni Dünya'ya ait rüyaları yerle bir olur. Karısı parasızlıktan dolayı doktorsuz bir çatı arasında doğum yapmaya çalışırken ölünce sarsılan Jurgis, oğlunun çamur deryası ara sokakta boğulmasıyla kendisini kaybeder. Dehşetle şehri terk eder, kır hayatına uyum sağlar. Biraz kendisine gelse de iş hayatından kaçışı yoktur. Para bulabilmek için yasadışı işlerle uğraşır, çetelere girer, hırsızlık yapar, para karşılığı seçimlerde sahte oy kullanır, hattâ eskiden çalıştığı mezbahada iş koşullarının düzeltilmesi ve maaş zammı için grev yapan arkadaşlarına karşı patrondan yana grev kırıcı işçi olarak bile çalışır. Ancak bu parlak dönem, karısını parasızlığından faydalanarak geneleve götüren ustabaşı Connor'ı

görüp dövmesiyle sona erer. Siyasî olarak patronların sevdiği Connor, Jurgis'in elindeki bütün olanakları kaybetmesine yol açar. Bir gece amaçsızca dolaşırken sokakta propaganda yapan bir sosyalist hatibe rastlayan Jurgis bir anda kendisine gelir. Çekmekte olduğu çilelere karşı çıkmamanın yolunun sosyalizm ve sendikacılıktan geçtiğini görür. Sosyalist bir başka işçi tarafından aralarına alınır ve Jurgis ailesine, topluma karşı sorumlu olduğunu hatırlayarak eşinin ailesinin yardımına koşar. Ancak bazı şeyler için çok geç kalmıştır.

Sinclair'in özellikle Jurgis'in ilk işi olan mezbahaların durumunu ayrıntılı anlattığı bölümdeki çarpıcı sahneler, Amerikan gıda sanayiini derinden etkiler. Yazarın amacı özellikle gıda sanayisini eleştirmek olmayıp kapitalist sistemin kâr üzerine dönen çarklarına dikkat çekmek olsa da, okuyucular gıda sanayisinin iç yüzünü şaşkınlıkla öğrenirler bu eserle. Kitabın yaygın olarak okunmasından sonra devlet ve özel şirket yetkilileri bu alanda çeşitli önlemler almak zorunda kalır. Bu konuyla ilgili Sinclair şöyle diyecektir:

“Ben toplumun kafasına hedef aldım, attığım yumruk mide-sine geldi!”

İlk kez 1906 yılında *The Appeal to Reason* adlı bir sosyalist dergide tefrika edilen eser 28 Şubat 1906 tarihinde Doubleday Page&Company tarafından basılır ve büyük bir üne kavuşur. Türkiye’de ilk kez 1968 yılında May Yayınları tarafından Zeyyat San’ın çevirisiyle basılan kitap 1956 yılında Doğu Almanya’da ilginç bir biçimde komünizmle uyuşmadığı gerekçesiyle yasaklanır.

# DIPTEN GELEN DALGA

İlyas Ehrenburg



*Paris Düşerken*'le başlayıp *Fırtına* ile devam eden üçlemenin son kitabıdır *Dipten Gelen Dalga*.

*Paris Düşerken*, Hitler faşizminin iktidara gelmesinden birkaç sene önce başlayıp, işgale kadar olan süreç boyunca Almanya-Fransa arasındaki ilişkileri, Fransa'daki işçi mücadelelerini, sınıf çatışmalarını, bireysel trajedileri ve aşk ilişkilerini anlatır.

İkinci ve ana eser olan *Fırtına*, 2. Dünya Savaşı'nı iki cephede, Sovyetler Birliği ve Fransa cephelerinde yansıtan muazzam bir fresk sunar okura. Ana kahramanlar, Kızıl Ordu'da

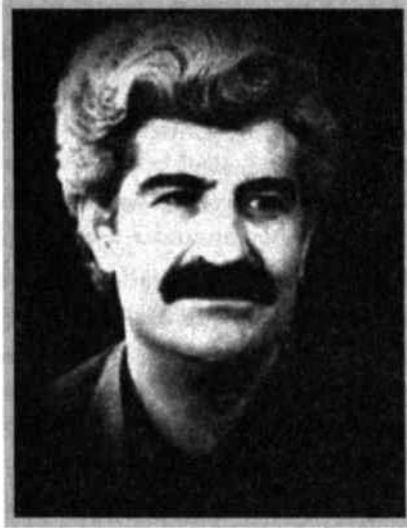
fedakârca savaşıyan erler ve subaylar, Fransa'da direnişini yürüten komünistler, bunlara destek olan demokrat insanlardır. İçine girdikleri eylem, onları 20. yüzyılda karanlığı yenen kahramanlar haline getirecektir.

*Dipten Gelen Dalga* ise savaş sonrasını ve yeni bir savaşın, Soğuk Savaş'ın başlangıcını aktarır okuyucuya. Sovyetler Birliği, yaralarını sarma ve harap olmuş bir ülkeyi ayağa kaldırma uğraşındadır. Öte yandan faşizme karşı kazanılmış zaferde komünistlerin oynadığı öncü rol, Batı dünyasına karşı onların gücünü artırmakta; bu defa da, SSCB'ye karşı yeni bir "Haçlı Seferi" hazırlamaya çalışan emperyalistlerin karşısında komünistlerin önderliğinde güçlü bir barış hareketi yükselmektedir. *Dipten Gelen Dalga*'da Sovyetler Birliği ve Fransa'nın yanı sıra ABD de olay örgüsüne dahil olur. ABD, toplumda bir "antikomünizm isterisi" yaymaya, barış isteyen demokratlara karşı bir toplumsal linç kampanyası oluşturmaya çalışmaktadır

Ehrenburg'un bu üçlü nehir romanı, 20. yüzyılda Ekim Devrimi'nden sonra insanlığın yaşadığı en büyük destanın, antifaşist ve antikapitalist savaşın destanıdır. Kitap tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de geniş bir okur kitleyle buluşur. Türkiye'de de sürdürülmekte olan ve 12 Eylül darbesiyle birlikte ay-yuka çıkan komünizmle mücadele çerçevesinde Sosyal Yayınları'ndan basılan bu kitap hakkında da dava açılır. Ord. Prof. Dr. Sulhi Dönmezer'in "Bir tür Sovyet sisteminin ve onun yapısını teşkil eden komünizmin övülmesi niteliği taşımaktadır," yönlü raporu nedeniyle kitap 1983 yılında toplatılır. Kitabın yayımcısı Enver Aytekin ve çevirmeni Mazlum Bayhan hakkında zamanasımından dolayı beraat kararı verilse de kitap uzun süre yasaklı kalır ve hukuksuzca da olsa, cezaevlerine sokulması hâlâ yasaktır.

## KIZILIRMAK

Hasan Hüseyin Korkmazgil



Korkmazgil'in 1965 yılında tamamlayıp 1966 yılında Bizim Yayınlar tarafından basılan *Kızılırmak* şiiri çok şey açar başına şairin. *Kızılırmak*'ın Anadolu'nun orta yerinde kıvrıla kıvrıla dolanması gibi dolanır durur şair de bu kitabı yüzünden mahkemelerde, cezaevlerinde Ankara'nın orta yerinde.

Şairin üçüncü şiir kitabıdır *Kızılırmak*, uzundur upuzundur tıpkı *Kızılırmak* gibi. Ezilmiş sömürülmüş Ortadoğu halklarının, Anadolu insanının trajik yaşamını anlatır çağlaya çağlaya. Emperyalizmin, kapitalizmin soysuzluğunu, yıkıcılığını haykırır köpüre köpüre...

α  
...

*benim bütün şarkılarım iri kuşlardır al ve şafakleyn  
ışıklı nehirler büyütür silâh seslerim tankaranlığında  
yekinir yürür orman*

*yekinir yürür toprak*

*yekinir yürür kalabalıklar*

*ve der ki kitabın orta yerinde*

*bütün ırmakları dünyanın*

*kızılırmaktan geçer*

*vurun kanatlarınızı karanlığa kuşlarım*

*geçin sıcak ırmakları kuşlarım*

*kızılırmak kızılırmak akın kuşlarım*

..."

Kitabın sonraki baskılarının birinin önsözünde Hasan Hüseyin anlatır kitabın ve kendisinin başına gelenleri.

28 Ocak 1967. Cumartesi. Öğle sonu. Derginin bürosu. Kimsecikler yoktur. Hasan Hüseyin, telefonda. Birileriyle şakalaşıyordur. İnce, orta boylu, pardösülü bir genç adam girer odaya. Elinde, dürürlü bir gazete. Çekingen. Kapıda durup bekler. Telefon bitince konuşur: "Birinci şubedenim. Basın Savcısı sizi görmek istiyor, *Kızılırmak*'tan ötürü". Hasan Hüseyin, "Olur, pazartesi uğrayayım," der.

30 Ocak 1967. Pazartesi. Saat 14. Entertip çalışıyordur, baskı makinesi çalışıyordur. Dergide çalışma günü. Hasan Hüseyin, "Savcılığa kadar gidip geleyim," der muhabirlere ve çıkar. Karatıştırıyordur. Çevrintili bir kardır. Açlık duyar Hasan Hüseyin, peynirli bir sandviç yer çabucak. Ulus'taki heykelin oradan yukarıya doğru çıkar. Fırtına ve kar dağıtmıştır insanları, kalabalık değildir caddeler. Suratsız bir gündür.

Basın Savcı Yardımcısı çeker masanın gözünü, bir dosya çıkarır. *Kızılırmak*, sayfa sayfa, dize dize çizilmiştir kırmızı ka-

lemle. "Bilirkişi suç buldu kitapta," der Savcı. "Olamaz," der Hasan Hüseyin. Tutanak yazıldı, imzalandı. "Bi dakka..." der Savcı, danışmaya gider. Döner, "Bi dakka bekleyin dışarda". İyi ya... Beklemeye durur Hasan Hüseyin. "N'oluyor?" der salondakiler. "Bilmem," der. Sulh Ceza Yargıcının kararı: "Tutukluyorum". Soğuk. Buz. Karanlık. "Fakat..." Hapishanenin kırmızı arabası, Hasan Hüseyin'i alıp götürür, Ankara Merkez Cezaevi'ne koyar.

30 Ocak 1967. Ertesi günkü gazeteler başlık çekerler: "Kızılırmak dondu", "Deligi boyladı". Gerçekten de, Kızılırmak, on beş yıldır ilk olarak donar.

9 Mart 1967. Hasan Hüseyin, Merkez Cezaevi'nin 9. koğuşundan alınır, bileklerinde demir kelepçe. Adliye koridorlarını dolduran kalabalığın arasından güçlkle geçirilerek Üçüncü Ağır Ceza Mahkemesi salonuna getirilir. Savunma avukatları: Halit Çelenk, Niyazi Ağırnaslı, Minnetullah Haydaroğlu'dur. Savunma uzun ve coşturucudur. Mahkeme, Hasan Hüseyin'in "tutuksuz" yargılanmasına; yapıtın, yeni bir bilirkişi kuruluna incelettirilmesine karar verir. Gazeteler başlık çeker: "Kızılırmak taşı." Gerçekten de Kızılırmak'ın buzları çözülmüştür. Bir hafta sonra, Avukat Niyazi Ağırnaslı'ya bir motosiklet çarpar, ölümün kıyısına bırakır değerli hukukçuyu.

İkinci bilirkişi kurulunun üç profesörü, oybirliğiyle, *Kızılırmak*'ta, 142. maddeye göre suç bulunmadığını bildirir. Savcı, üçüncü bir bilirkişi ister. Üçüncü bilirkişi kurulunun üç profesöründen ikisi, *Kızılırmak*'ta, 142. maddede tanımlanan suçun bulunmadığını bildirir. Savcı, yine de Hasan Hüseyin'in mahkûmiyetini ister. Üçüncü Ağır Ceza Mahkemesi, Hasan Hüseyin Korkmazgil'i üç yıl ağır hapse, ayrıca sürgün ve "medeni haklardan memnuiyet" cezasına mahkûm eder.

25 Kasım 1968. Sağcı gazeteler başlık çeker: "Üç yılı yedi".

10 Eylül 1969. Yargıtay Birinci Ceza Dairesi, mahkûmiyet kararını esastan bozar. Hasan Hüseyin'i vekili Halit Çelenk

savunmuştur. İki üye, muhalif kalır. Yargıtay'ın kararı, Hasan Hüseyin'e, 26 Eylül günü, özel yoldan bildirilir. Ozan, o günlerde, TİP milletvekili adayı olarak, Çorum köylerini dolaşmaktadır. 1 Ekim 1969 günü gazeteler, "Kızılırmak şairi hakkındaki mahkûmiyet kararını Yargıtay esastan bozdu," diye yazar. Sağcı basın susar.

İşte böyle beraat eder *Kızılırmak*. Üç yıl yayımlanamayan yapıtın ikinci basımı ancak Ocak 1970'te yapılabilir.

## AMERİKAN MÜDAHALECİLİĞİ

Noam Chomsky



*"...Modern Türk devletinin bütün tarihi boyunca Kürtler fena halde ezilmiştiler, ama işler 1984'te değişti. 1984'te Türk hükümeti Güneydoğu'da Kürt nüfusuna karşı büyük bir savaş başlattı. Ve bu devam etti... Öldürülen on binlerce insan, iki ya da üç milyon göçmen, 3.500 civarında köyün yıkıldığı yoğun bir etnik temizlik..."*

Kitap Amerikan müdahaleciliğinin etkileri üzerine 16 farklı başlıktan oluşur; dönemin olay ve gelişmelerini oldukça eleştirel ve entelektüel bir duruşla aktarır. Ortadoğu, Balkanlar,

Doğu Timor gibi bölgelerde yaşanan siyasî ve kültürel gelişmeler, ahlakî ilkeler, uluslararası hukuk nizamı, milenyum görüşleri, toplumsal beklentiler gibi birçok konuda değerlendirmelerde bulunur. Yazar Türkiye hakkında da bir dizi tespit yapar makalelerinde.

*“... Aslında yapılması gereken belki de siyasî-ekonomik ve askeri hedeflerin nasıl bir bütünsellikte çalıştığını görmek olmalı. Sanırım rotayı belirleyen eksen, alternatifli düşünme sisteminin yansımaları olduğu zaman, ‘sorun’ denen kavramın çözümüne de yaklaşmış oluruz. Çünkü önemli olan; neyin, ne zaman olacağını tahmin etmek/bilmek değil (gerçi güzel de olurdu) olayın olacağı zaman, nasıl bir strateji (elbette ilkesel duruş nezdinde) sunacağız. Bence risklerin de olabileceği durumunu göz ardı etmeden, olaya bakış açımızın yelpazesini genişletmek gerekir. Tabii düşünürken, fonda güzel bir ses iyi gider. O zaman Goethe’yi dinleyelim: ‘En güçlü silah, zamanı gelmiş fikirdir.’”*

Chomsky kelimenin tam anlamıyla bir entelektüel. Uluslararası bir muhalefet. Tercihini ezilen halklardan yana kullanan bir aydın. Türkiye’de Aram Yayınları tarafından basılan *Amerikan Müdahaleciliği* adlı kitabı farklı farklı açılardan oldukça ses getirir. Gazetelerin köşe yazılarında kitap ve Chomsky ile ilgili olumlu olumsuz makaleler yayımlanır, kitap entelektüel çevrelerde tartışma sınırlarını değiştirir. Devlet gelenek olduğu üzere “bölücülük propagandası” yapıldığı gerekçesiyle kitap hakkında toplatma kararı vererek kitabın yayımcısı Fatih Taş hakkında dava açar. Chomsky duruma tepkisiz kalmaz, kitabı ve Fatih Taş’ı desteklemek adına duruşmaya katılır. Duruşma sırasında söz alan avukatlar kitabın yazarı Noam Chomsky’nin duruşma salonunda olduğunu belirterek kendisinin de yargılanmak istediğini söyler. Talebe ilişkin görüşü sorulan DGM Cumhuriyet Savcısı Bekir Raif Aldemir, yazar Noam Chomsky hakkında bir soruşturma ve dava bulunmadığını, dava açılmasının belli bir

süreç ve prosedürü içerdiğini ifade ederek talebin reddini ister. Sanık avukatlarının bu istemi, mahkeme heyetince reddedilir ve Chomsky bütün çabasına rağmen yargılanmaz. Kitabın yayımcısı Fatih Taş hakkında ise beraat kararı verilir.

Gerekçede ise iddianameyi hazırlayan DGM Cumhuriyet Savcısı Bekir Raif Aldemir, "... her ne kadar sanık Fatih Taş hakkında 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun 8. maddesinin 1, 3 ve sonuncu fıkraları gereği 'Yayın yoluyla bölücülük propagandası yapmak' suçundan dava açılmışsa da yazıların bütünü incelendiğinde ve kitap bütün halinde değerlendirildiğinde, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bölünmez bütünlüğü aleyhine herhangi bir propaganda yapılmasının söz konusu olmadığı'nın anlaşıldığı..."nı bildirir.

## YAŞAM VE YAZGI

Vasili Grossman



*Yaşam ve Yazgı* adlı başyapıtının yayımlandığı ve Mihail Gorbacov'un Sovyet partisinin genel sekreteri olduğu 1985 yılında Amerika'da, Rus edebiyatı hâlâ, Aleksandr Soljenitsin'le anılıyordu. Hem Grossman hem de Soljenitsin demir perdenin ötesindeki hayatla ilgili büyük, yoğun, görkemli destarlar yazmışlardı. Ancak Grossman ölmüştü. Soljenitsin ise hâlâ hayatıydı ve "*Yaşam ve Yazgı*, okunmadığı sürece bir etki uyandıramazdı. Bu roman, sekiz yüzü aşkın sayfası ve yüz altmıştan fazla karakteriyle, eskiden de tıpkı şimdi olduğu gibi, okunacak değil,

sehpa olarak kullanılacak bir kitap sayılabilir,” şeklinde yorumlarda bulunuyordu Grossman’ın eseri için...

Ayrıca kitabın biraz da sıradışı hayatta kalma öyküsünün gölgesinde kalmış olması söz konusu; bazı kitaplar bir biçimde nasıl yazarının önüne geçebiliyorsa bazı yazarlar da ilginç yaşam öyküleriyle kitaplarının önüne geçiyordu işte. Ancak ne olursa olsun sonuçta Sovyet mekanizmasındaki onarılması imkânsız kusurları ortaya çıkaran bir destandı bu.

Grossman, *Yaşam ve Yazgı*’nın büyük kısmını Stalin’in ölümünden sonra, eski meslektaşı İlya Ehrenburg’un “Buzların Çözülmesi” dediği bir dönemde yazar ve bu yüzden sansür kurulunun kitabın yayımlanmasına izin vereceğini umar. Fakat Şubat 1961’de, elyazmasını teslim ettikten dört ay sonra, *Yaşam ve Yazgı* kelimenin tam anlamıyla tutuklanır. KGB görevlileri yazarda ve arkadaşlarında buldukları bütün kopyalara el koyar. Bunun üzerine Grossman, Kruşçev’e şahsen başvurur ve danışmanlarından Mihail Suslov ona kitabın en az 250 yıl daha yayımlanamayacağını söyler.

Her şeye rağmen kitabın iki kopyasını saklamak mümkün olur. 1974’te, Grossman’ın ölümünden 10 yıl sonra, en iyi dostu Semyon Lipkin bu dev kitabı mikrofilme almayı ve hiciv yazarı Vladimir Voynoviç ve nükleer bilimci Andrey Saharov’un yardımıyla yurtdışına çıkarmayı bir biçimde başarır. Ancak kitap yine de 1980’lere dek hiçbir yerde yayımlanmaz.

Kitapta, Sovyet yönetiminin ve totalitarizminin gayriinsanî amaçsızlığı hakkında çok şey anlatır Grossman. Ancak *Yaşam ve Yazgı*’nın içeriği, bundan çok daha fazlasını içerir, yıllarca aşırı baskı altında kaldıktan sonra, elindeki malzemeyi en iyi ve akıcı şekilde ifade etmeye çalışan bir sanatçının üslubuyla anlatılır bu eser. İlk kez İsviçre’de basılma imkânı bulan ve “20. yüzyılın ‘Savaş ve Barış’ı” diye nitelenen bu destansı kitap Türkiye’de 2012 yılında, Can Yayınları’ndan çıkar.

*“... faşizmin hizmetinde bulunan insan ruhu, uğursuz ve ölüm saçı köleliğin tek ve gerçek iyilik olduğunu ilan eder. Hain ruh, insanca duyguları yadsımadan faşizmin işlediği suçları en yüksek insanlıkseverlik biçimi olarak ilan eder, insanları temiz, saygın bir yaşamı olanlar ve olmayanlar diye ayırır. Kendini koruma tutkusu, içgüdüsünün ve vicdanın uzlaşmasında kendini gösterir.*

*Dünyadaki ideolojilerin hipnotize edici gücü, içgüdünün yardımına koşar. Bu ideolojiler, vatan topraklarının gelecekteki bütünlüğü, insanlığın, ulusun, sınıfın mutluluğu, dünya çapında ilerleme gibi en yüce amaca erişmek için her türlü fedakârlığı yapmaya, her türlü yöntemi kullanmaya çağırır.*

*Yaşama içgüdüsünün, büyük ideolojilerin hipnotize edici gücünün yanı sıra üçüncü bir güç daha çalışmıştır: Çok güçlü bir devletin sınır tanımayan zorbalığı karşısında, devletin asıl günlük işi haline gelen cinayetler karşısında duyulan korku.*

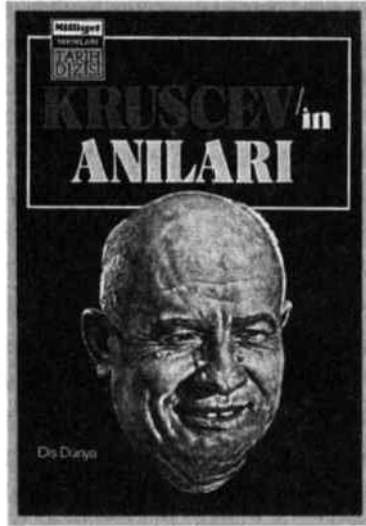
*Totaliter devletin zorbalığı o kadar büyüktür ki bir araç olmaktan çıkar, mistik, dinsel bir hayranlık konusu haline gelir...”*

★ 65 ★

SAMİZDAT MI TAMİZDAT MI?

KRUŞÇEV'İN ANILARI

Nikita Kruşçev



1958 yılında Boris Pasternak, Nobel Edebiyat Ödülü'ne layık görüldüğünde Sovyet hükûmeti yazarın bu ödülü almasına izin vermemiş, bununla da yetinmeyip Pasternak'ın *Doktor Jivago*'sunu Sovyetler Birliği'nde yasaklamıştı. Sovyet Yazarlar Birliği kapalı bir duruşma düzenleyerek Pasternak'ın birlikten atılmasına karar vermiş, politbüro öncülüğünde yazarın aleyhine sokak gösterileri dahi düzenlenmişti. O dönem Sovyet lideri Nikita Kruşçev'di.

Tarihin cilvesine bakın ki bundan tam 12 yıl sonra Pasternak'ı yasaklayan Kruşçev onunla aynı yazgıyı paylaşacak ve tıpkı Pasternak gibi o da eserini ancak gizlice yurtdışına kaçırarak yayımlama şansı bulacaktı. Tarih Pasternak'ın intikamını alıyordu sanki Kruşçev'den.

Eğer sıradan biriyseniz ve öyle aman aman bir edebî dehanız da yoksa yazdıklarınızla pek fazla insan ilgilenmez. Hele yazdıklarınız bir de anılarınız ise, okuyucu sayınız birkaç edebiyat tarihçisi ya da arşivciyi geçmeyecektir. Ancak söz konusu insan Kruşçev gibi dünyanın en büyük güçlerinden birinin lideri, hele hele de Stalin gibi bir liderin ardılı olursa, sansasyona yol açmamanız için hiçbir sebep kalmaz.

Stalin'in ölümünden sonra Sovyet Rusya'nın lideri olmuş ve oldukça renkli bir siyasi hayat geçirmiş olan Kruşçev; kendi iktidarında çok hareketli bir dış politika da izlemiş, Batı ülkeleri ile nükleer silahlar hususunda uzlaşarak yumuşama sağlamış, Sovyet halkına bazı sosyal imkânlar getirmiş ve düşünce özgürlüğü gibi konularda dikkate değer ilerlemeler kaydetmişti.

1964 yılında istifa edip emekliye ayrıldığında anılarını yazmaya başlayan Kruşçev, bu nedenle KGB'den baskılar görmeye başlar. Nitekim söz konusu olan Sovyet Rusya'nın bireyleri aşan yüce varlığı ve politikalarının arkasındaki sarsılmaz akıldır. Daha sonra KGB, kayıtların bir kopyasını Kruşçev'in oğlu Sergei'den tehditle almış olsa da, anılarını ses bantlarına kaydeden Kruşçev baskıların artması sonucu onları -tıpkı Pasternak'ın, Vasili Grosman'ın ve birçok Sovyet yazarın yaptığı gibi- gizlice yurtdışına göndermiştir.

Anılar 1970 yılında Boston'da Little, Brown & Company adlı bir Amerikan/İngiliz yayınevi tarafından *Khrushchev Remembers* (Kruşçev Hatırlıyor) adıyla İngilizce olarak yayımlanır. Bunun üzerine Kruşçev'e KGB tarafından baskı yapılarak herhangi bir Batılı yayımcıya, hiçbir yazısını göndermemiş olduğu-

na dair belge imzalatılır. Bu belgede oğlunun onlara iletmiş olduğu materyallerin pek de değerli bilgiler içermediği şeklinde bir ibare de yer alır. Kitabın yayımlanmasından sonra *İzvestiya* gazetesi anıların sahte olduğunu yazar, Moskova Radyosu da Kruşçev'in imzaladığı inkâr belgesini yayınlar. Böylelikle altı yıl aradan sonra Sovyet radyoları ilk kez ondan bahsetmiş olur.

*Kruşçev'in Anıları* uzunca bir süre “tamizdat” kategorisinde sayılır ve içeriğine çok güvenilmez. Bu tür yayınlara “tamizdat” adı verilmektedir ve Sovyet bloğunda ilkel metodlarla (teksir, daktilo vb.) gizlice basılan ve ülke içinde dağıtılan kaçak yayınları tanımlayan “samizdat”tan türetilmiştir. “Samizdat”, Rusça “sam” –kendi ve “izdat” –yayımcı- sözcüklerinden türetilmiştir, “kendi kişisel yayını” anlamına gelmektedir. “Tamizdat” ise, “samizdat”ın ülke dışında, Batı’daki kapitalist yayınevleri tarafından yayımlanan versiyonuna verilen addır (Rusça “tam”, “orada, oralarda”).

Kitap ilk yayımlandığında tüm dünyada kitabın sahte olup olmadığı üzerine spekülasyonlar yapılmış olsa da; kitabın oldukça uzun olan giriş yazısını yazan ve Rusçaya çok hâkim olan Sovyetler Birliği uzmanı Edward Crankshaw, kitabın önsözünde Kruşçev’i sayısız defa kendi sesinden izlediğini, bu anıların transkripsiyonunu banttan bizzat kendisinin bir kez daha yaptığını, onu ve üslubunu çok iyi tanıdığını, bunların sahte olamayacağını belirtir. 1974 yılına gelindiğinde anılar üzerindeki gerçeklik tartışması artık sona erer ve anıların ikinci cildi de yayımlanır.

1970’teki İngilizce ilk baskısından sadece bir yıl sonra, Şubat 1971’de kitap Milliyet Yayınları tarafından Türkiye’de de yayımlanır. Yayınevinin “Tarih Dizisi”nden çıkan ve iki cilt halinde basılan kitabın birinci cildini Mehmet Harmancı, ikinci cildini ise M. Ali Kayabal İngilizceden Türkçeye çevirir.

Kitap tüm dünyada sansasyona yol açar ve “Demirperde”nin gizemlerinin az da olsa bir yetkili ağız tarafından günışığına çıkmasını sağlar.

★ 66 ★

## DOKTOR JIVAGO

Boris Pasternak



*Doktor Jivago*'ya kadar ülkesinin en büyük şair ve çevirmeni sayılan, hattâ şairlerin şairi unvanını alan Pasternak, o dönemdeki birçok yazar gibi dilinden sürgün edilir.

Bolşevik devriminden sonra 1930'larda SSCB'de yazarlardan "Sosyalist Gerçekçilik" anlayışı çerçevesinde eser üretmeleri istenir ama Pasternak'ın gerçekçilik anlayışı resmi anlayış ile uyuşmaz. Her ne kadar 1934'te Sovyet Yazarlar Birliği başkanı seçilirse de 1936'dan itibaren şiirlerini yayımlaması yasaklanır. Şiirlerini yayımlayamayınca şiir çevirileri yapmaya yönelir. İn-

giliz, Fransız, Alman, Polonyalı ve Gürcü şairlerin eserlerini büyük bir başarıyla Rusçaya çevirir. Shakespeare'in en başarılı çevirmeni olarak ün yapar ülkesinde.

Onun ülke sınırlarını aşır tüm dünyada tanınmasını ve ünlenmesini sağlayacak *Doktor Jivago* romanına başladığında 2. Dünya Savaşı bitmek üzeredir ve savaş tüm dünyada olduğu gibi onda da derin travmalar yaratmış, hayatı, varoluşu o da milyonlarca insan gibi yeniden sorgulamaya başlamıştır. Genel olarak başına gelen onca şeye rağmen Sovyetler'deki devrimi hep desteklemiş olsa da, 1954 yılında tamamladığı roman, derin eleştiriler ve sorgulamalar içerir. *Doktor Jivago*, Ekim Devrimi sonrasında çıkan iç savaş sırasındaki Sovyetler Birliği'nin panoramasını sunan bir eserdir; başkahramanı zihinsel bağımsızlığı her şeyin üstünde tutan kararlı ve idealist bir doktordur... Arka planında siyasi çalkantıların bütün detaylarıyla anlatıldığı bu destansı romanın ön planında, iki kadın arasında kalıp sadakat ve ihtiras arasında bocalayan, hayatının kontrolü kendi elinden alınmış ve savaşın parçaladığı yokluklarla dolu bir ülkede, oradan oraya sürüklenen, aynı zamanda şair de olan bir tıp doktorunun dramı anlatılır.

1956'da *Novy Mir* dergisine gönderilen *Doktor Jivago*, SSCB resmî görüşüne uygun yazılmadığı gerekçesiyle reddedilir. Kitabın el yazması bir İtalyan gazeteci tarafından yurtdışına kaçırılır ve 1957'de İtalya'da hem Rusça, hem de İtalyanca olarak yayımlanır; kısa sürede çeşitli dillere çevrilerek tüm dünyada büyük ün kazanır. Eserin İngilizce çevirisi 26 hafta boyunca *New York Times*'in en çok satanlar listesinde kalır.

Öte yandan eser Sovyetler Birliği'nde yasaklanır. Hiçbir eleştirmenin yasak kitabı okumamış olmasına rağmen, Sovyet Yazarlar Birliği kapalı bir duruşma düzenleyerek Pasternak'ın birlikten atılmasına karar verdiklerini açıklarlar. Ayrıca politbüroya bir dilekçe göndererek, yazarın vatandaşlıktan çıkarılmasını ve sürgün edilmesini isterler.

Pasternak, şiirleri nedeniyle 1946-1950 arasında her yıl Nobel Edebiyat Ödülü'ne aday gösterilir. 1958'de *Doktor Jivago* romanının bütün dünyada gördüğü ilgi üstüne bir önceki yılın Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanan Albert Camus tarafından tekrar aday gösterilir. Ancak İsveç Akademisi'nin kurallarına göre eserin orijinal dilde teslim edilmesi gereklidir. Dünyada büyük sansasyona yol açan süreç de bu arada yaşanır. Rusça kitap son anda Nobel komitesine sunulur sunulmasına ama bunun İngiliz ve Amerikan Gizli Haber Alma Servislerinin, Sovyet Birliği'ni küçük düşürmek amacıyla gerçekleştirdiği bir operasyon olduğu iddia edilir.

Yazara Nobel Edebiyat Ödülü'ne layık görüldüğü 23 Ekim 1958'de bir telgrafla bildirilir. Pasternak, o gün bu telgrafi "Memnunum, medyunum onurlandım, şaşırdım," şeklinde yanıtlar. Ancak 29 Ekim'de ikinci bir telgraf göndererek ödülü reddettiğini açıklar.

Kimilerine göre yazar, kendisine Sovyet rejimini eleştirdiği için ödül verildiğini ve bunun siyasî bir karar olduğunu düşündüğü için ödülü reddetmiştir. Kimilerine göre ise Sovyetler Birliği yönetimi onu ödülü reddetmeye zorlamıştır.

Bu yorumlardan hangisi geçerli olursa olsun, ortada bir *Doktor Jivago* gerçeği vardır ve bu muhteşem eser daha sonra da birçok kez sinemaya uyarlanarak adından hep bahsettirmiştir.

## BİNBİR GECE MASALLARI



1001 gece boyunca Şah Şehriyar'a türlü masallar anlatıp yaşamayı başaran Şehrazat, masallardaki yaşamına inat yüzyıllar boyunca hep öldürülmeye, susturulmaya çalışılır türlü biçimlerde. Kendine masallar sayesinde bir hayat devşirmiş ilk masal kahramanıdır belki de Şehrazat.

İçinde Ali Baba ve Kırk Haramiler'den tutun Alâaddin'in Sihirli Lâmbası'na kadar ezbere bildiğimiz sayısız masalın bulunduğu kitabın ilk kopyasının tarihi 14. yüzyıla kadar uzanır. Ömrü bu kadar uzun, şöhreti bu kadar büyük olan bu masallar; birçok yerde "toplum ahlakını bozmakla" suçlanır. Daha da

acısı bu masalların doğduğu İslam coğrafyası bu suçlamaların başını çeker.

Hâlâ Irak, İran, Afganistan, Özbekistan gibi ülkelerde yasak olan *1001 Gece Masalları*'nı Mısır'da da, kendilerini Sınır Tanımayan Avukatlar olarak tanımlayan muhafazakâr bir grup yasaklatmak için yoğun çaba harcar. Onlara göre kitapta "ürkütücü derecede cinsel ifadeler, ahlaksızlık ve sefahate davet ile yoğun derecede müstehcenlik ve dine iftira" vardır.

Daha da ilginç, kitabın ABD'de yasaklanmasıdır. Üstelik 1926-50 arasında, tam 24 yıl boyunca. Gerekçe aynıdır: Kitap "toplum ahlakını bozabilir." 1985'te de yasak sırası İsrail'e gelir.

Bu yasakları koyanlar, insanları yalnızca bir kitaptan ve onun yaratacağı "ahlaksızlıktan" mahrum ettiklerini düşünüyorlardı. Oysa Tolstoy'dan Goethe'ye, Marquez'e dünya edebiyatının en değerli isimlerinin "*1001 Gece Masalları* olmasaydı hikâyeye ulaşamazdık," dedikleri düşünülürse; toplumlarını yalnızca bir kitaptan değil, sayısız yazardan da mahrum ederler.

8. yüzyılda Abbasi Halifesi Harun Reşit zamanında Bağdat önemli bir kozmopolit şehirdir; İran, Hindistan, Çin ve Avrupa'dan gelen tüccarlar ile dolup taşmaktadır. Bu dönemde, şehrin kültürel yapısı da genişir ve Arap kültürü, özellikle diğer Doğu kültürleriyle harmanlanır.

*1001 Gece Masalları*'ndaki hikâyeler işte bu dönemde, halk hikâyeleri olarak ortaya çıkar. Sözle aktarılan bu hikâyeler sonunda tek bir kitapta derlenir ve ortaya bu muhteşem eser çıkar. Hikâyelerin çekirdeğini eski bir Fars kitabı olan *Hazâr Afsâne (Bin Efsane)* oluşturur. 9. yüzyıl dolaylarında hikâyeleri derleyen ve Arapçaya çevirenin masalcı Ebu Abdullah Muhammed el-Gahşigar olduğu söylenir. Eserdeki hikâyelerin çerçevesini oluşturan Şehrazat öyküsünün, esere 14. yüzyıl dolaylarında katıldığı düşünülmektedir. Eser Fransızcaya 1704'te çevrilir, ilk modern Arapça derlemesi ise 1835'te Kahire'de yapılır.

Eserin bir Avrupa dilindeki ilk baskısı, Antonie Galland tarafından yapılan Fransızca çevirisidir ve çeviri, eserin daha önce derlenmiş bir Arapça sürümünden yapılır. Toplam 12 ciltten oluşan bu ilk çeviri (*Les Mille et une nuits, contes arabes traduits en français*) çevirinin yapıldığı Arapça nüshada bulunmayan, fakat çevirmen tarafından bilinen bazı Arapça hikâyeleri örneğin *Alaaddin'in Sihirli Lambası* ve *Ali Baba ve Kırk Haramiler* gibi hikâyeleri de içermektedir. Galland bu hikâyeleri Halepli Marunî adlı bir masalcıdan duyduğunu yazar. 850 yılı civarında ortaya çıkan Arapça derleme, *Alf Layla (Bin Gece)* ise, yaygın görüşe göre, daha önce yazılmış olan *Hazar Afsanah (Bin Efsane)* isimli Fars eserinin özetlenmiş bir tercümesidir. Eserin günümüzdeki ismi olan *Alf Layla wa-Layla* ise Ortaçağ'da ortaya çıkar. Bu isim büyük ihtimalle sonsuzluk ötesi sayı düşüncesini sembolize etmektedir, zira o zamanlar Arap matematik çevrelerinde 1000 sayısı kavram olarak sonsuzluğu sembolize eder. Belki de buradan yola çıkarak, eserdeki tüm masalları okuyan kişinin delireceğine dair bir efsane ortaya çıkar yıllar içinde.

Kitabın İngilizceye çevirisi Sir Richard Burton tarafından *The Arabian Nights* olarak yapılır. Kendinden evvelkilerden farklı olarak bu çeviri, özgün malzemeyi sansürlemez ve olduğu gibi aktarır. İngiltere tarihinin muhafazakâr Victoria döneminde yayımlanmasına rağmen bu çeviri, kaynağında bulunan erotik incelikleri ve cinsel tasvirleri olduğu gibi içerir. Bu çevirinin yanı sıra, daha yakın zamanlarda Fransız doktoru J. C. Mardrus'un da bir çevirisi vardır. Mevcut çevirilerin en doğrusu ve en güzeli olarak değerlendirilen, Fransa Biblioteque National'de bulunan 14. yüzyıldan kalma bir Suriye el yazmasından Hüssa-in Haddawy'nin yaptığı Arapça derlemedir.

# KADIN ARGOSU SÖZLÜĞÜ

Filiz Bingölçe



*İki tabta yı çatmışlar, karı diye satmışlar. (Sevilmeyen gelin)*  
*Her sikim hıyar diyene bir avuç tuz alıp koşma.*  
*Verecekse, kapı deliğinden de verir. (Sersem gelin ya da kız)*  
*Allahümme fi karar, sokak sokak sık arar:*  
*Sikli baba türbesine çevirdiniz burayı be!*  
*Kırk sikin artığı koca götlü karı.*  
*Aha şuna bak, Çingene amandan ucuz.*  
*Başıma gökten eşsek siki yağdırdın.*  
*Yektir sıçım, yoktur kıçım. (Zayıf kadınlar için)*

*Kaldır dik, yatır sik. (Aptal kadınlar için)*

*Sen de hem canın cennette, hem sikin amcıkta olsun istiyorsun.*

*Paran varsa yancıkta, sikin oynar amcıkta. (Rahatına düşkün adamlar için)*

*Bu ne kızım paşa sikti havası gibi? (Havalı, görgüsüz kızlar için)*

*Sana demirden sik olsa dayanmaz. (Malının kıymetini bil-memek)*

*Sersem sikin tohumu, nursuz amın çiçeği.*

*Sersem sikin kel dölü. Am yüzlü, taşak gözlü. (Söz dinle-meyen torun, çocuk)*

*Al işte, ananın şeyine benzedi. (Bir şeyi beceremediği, bir işi ters gittiği zaman)*

*Benim canımı sıkma, altındakini alır alnına takarım.*

Filiz Bingölçe'nin *Kadın Argosu Sözlüğü*'nde yer alan deyim-lerden yalnızca birkaçı. *Kadın Argosu Sözlüğü* bir ilk çalışma. Filiz Bingölçe bir yolda ilk ve yalnız yürüyor olmanın hemen bütün korku ve çekingenliklerini savuşturmayı başarmış ve bizlere bu ihmal edilmiş dilin topraklarında güzel bir patika açmış.

Konu argo olunca hep bir çekingenlik, bir otosansür var ol-muş edebiyatta. Bıçak sırtı bir konu argo. Sınırları öylesine ince ki küfre de sivrulabilirsiniz oradan, duaya da... Az yazar göze alabilmiş argoyu edebiyatımızda çeşitli nedenlerle.

Kitap Metis Yayınları'ndan 2001 yılında yayımlandığında ilk sözü de Türkçenin *Büyük Argo Sözlüğü*'nün yazarı Hulki Aktunç'a vermiş yazar. "Büyük dillerin belli başlı sözlüklerinde yer alan 'kadın dili' kategorisi bizde hemen hemen hiç işlen-meştir, incelenmemiştir," diyor Aktunç ve ekliyor: "İlkel diye adlandırılan bazı toplumlarda 'kadın dili' kendisini çok sertçe ortaya koyar. O dil, erkeğe yasaktır. İşin ilginç yönü, geçen yıl Çin'de yeni keşfedilen bir olgudur: Çin'in kimi bölgelerinde

neredeyse 1000 yıldır konuşulduğu sanılan, erkeklerin hemen hiç anlamadığı bir ‘kadın Çincesi’ saptanmıştır.”

Argo olunca zaten yakıcı olan konu, bir de kadın argosu olunca iyice yakıcı hale gelir kimileri için. Beyoğlu Cumhuriyet Savcılığı 30 Kasım 2001’de 9. Asliye Ceza Mahkemesi’ne başvurur ve *Kadın Argosu Sözlüğü*’nü toplatma talebinde bulunur. Mahkeme bu talebi yerinde bulmaz ve kitabın “halkın ar ve haya duygularını incitmediği gibi, cinsel arzuları tahrik ve istismar eder nitelikte bulunmadığı ve genel ahlak kurallarına aykırı olmadığı” gerekçesiyle reddeder. Savcılık bu sefer 2002’de yayınevi sahibi Semih Sökmen ve Filiz Bingölçe hakkında “müstehcen kitap yazıp yayımlamaktan” dava açar. TC Başbakanlık Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kurulu’nun bilirkişi raporu kitabı “muzır” bulur. Bunun üzerine ikinci bilirkişi kabul edilen İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı Prof. Dr. Mustafa Özkan’ın raporu kitabın “edebî” ve bilimsel olduğu yönünde çıkınca kitap, yazarı ve yayınevi sahibi hakkındaki dava düşer ve kitaba olan ilgi artarak devam eder.

★ 69 ★

## YUMUŞAK MAKİNE

William S. Burroughs



Beat Kuşağı yazarları ve şairleri, alışıldık edebiyatçıların ötesinde bir kişiliğe sahiptiler. “Beat”, kelime olarak: meteliksiz, yersiz yurtsuz, başıboş, birkin, umarsız, uykusuz, uyumayan, her şeyi derinlemesine algılayan, aşırı duyarlı, kendi başına, dışlanmış gibi anlamlara gelir. Ancak, Jack Kerouac kelimenin bir başka anlamına daha dikkat çeker: “Beatific”, yani kutsal veya kutsanmış. Kerouac’ın bu anlama dikkat çekmekle, aşırı bir yorum olarak görünse de, ezilenlerin, dışlanmışların gizli kutsallığını vurgulamak istediği söylenir. Bu kelimeyi öneren de Jack Kerouac’dır zira dünyaya.

John Clellon Holmes'in Git (Go) adlı kitabı Beat edebiyat hareketinin ilk romanı kabul edilir. Kitap 1952'de yayımlanır, fakat fazla ilgi görmez ve hiçbir hareket başlatmaz. Bu iş, Jack Kerouac'ın beş yıl sonra yayımlanan ve Beat Kuşağı'nın en önemli romanı olarak bilinen kitabı *Yolda'ya (On The Road)* kalır.

Kerouac'ın kendini, arkadaşlarını ve yollarda yaşadıkları gerçek hikâyeleri anlattığı bu kitabı okuyanlar, anlatılanın kendi hikâyeleri olduğuna inanırlar. *Yolda* onların romanıdır, onların hayatıdır, onların yollarda yaşadığı öykülerdir. Edebiyat hareketli ve yolda yapılan bir şeydir artık. Yoldur.

Aslında Beat hareketi tasarlanmamış da olsa, onu bir "harekete" çeviren ve tam olarak ateşleyen olay, 1955'te San Francisco'da düzenlenen ve kuşağın öncülerinin şiirlerini okuduğu "Galeri Altı'da Altı Şair" -Six Poets In Six Gallery- adlı organizasyondur. Bu geceye Allen Ginsberg, dönemin en önemli yapıtlarından biri sayılan *Uluma (Howl)* isimli şiiriyle katılır. O gece orada bulunan Michael Mc Clure, *Uluma*'nın okunmasıyla ilgili olarak şunları söyler: "Bir bariyer yıkıldı. Bir insan sesi ve bedeni; Amerika'nın sert duvarına, onun ordularına, akademilerine, kurumlarına, düzeninin sahiplerine ve güç destekli temellerine karşı gürledi." Bu sözler Beat hareketinin omurgasını oluşturur.

İşte Burroughs da bu hareketin en önemli temsilcilerindenidir. Kitaplarının birçoğunda, güçlü bir karışım yaratmak için popüler kültürün tüm alanlarından, filmlerden, karikatürlerden, Western'lerden ve bilim-kurgu yapıtlarından düşünceler ödünç alarak kolaj tekniğini deneyen yazar; iktidarın kötüye kullanılmasından büyük rahatsızlık duyması nedeniyle ilaç ve uyuşturucu bağımlılığını, cinselliği yaşamlarımızın denetlenme yollarının tümünü kapsayan bir mecaz olarak kullanır yaşamında ve yapıtlarında.

Sel Yayınları'ndan çıkan *Yumuşak Makine*, Burroughs'un *cut-up* tekniğiyle kaleme aldığı *Nova* üçlemesinin ilk kitabı. Yazar neredeyse sabuklamalardan ve garip seslerden ibaret ses kayıtlarını da gelişigüzel bir biçimde metne yedirince Burroughs'a aşına olmayan okurlar için oldukça çetin ceviz bir kitap çıkar ortaya. Kimi eleştirmenlerin eser hakkındaki "okunmaz" yorumuna devlet de destek verir ve esere, yayımcısına ve çevirmenine müstehcen olduğu iddiası ile dava açar; kitabı, hakkın da bir rapor yazması için Muzır Neşriyattan Koruma Kurulu'na havale eder. Kurul da Burroughs'tan aşağı kalmaz ve o da kitaba *cut-up* tekniği uygulayarak orasından burasından aldığı cümlelerle, "...Mezkûr kitabın bu haliyle edebî eser niteliği taşımadığı, okuyucu haznesine ilave katkısının olmayacağı, kriminolojik açıdan da kitapta, insanın bayağı, adi, zayıf yönlerinin işlenmesinin okuyucu üzerinde suça izin verici tavırları geliştirmektedir..." şeklinde bir rapor hazırlar.

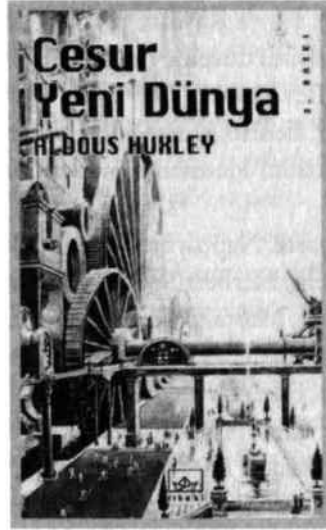
Yayınevi ise yargılama sürecinde, savunmasını ceza verilmek istenen yasanın (TCK 226/2) bir diğer maddesinde (TCK 226/7) "bilimsel eserlerle, sanatsal ve edebî değeri olan eserler hakkında uygulanmaz" şeklinde belirtilen ifadeye göre yapar ve mahkemeye konunun uzmanı akademisyenler ve ceza hukukçularından oluşan bir heyetin "edebî eser" olduğu yönündeki bilirkişi raporunu sunar. Davanın 05.07.2012 tarihli bilirkişi raporu doğrultusunda edebî eser olduğu bir kez daha kabul edilir. Yayınevinin beraat beklediği karar duruşmasında yerel mahkeme; aynı gün yürürlüğe giren "31.12.2012 tarihine kadar, basın yayın yoluyla ya da sair düşünce ve kanaat açıklama yöntemleriyle işlenen ve adli para cezasını ya da üst sınırı beş yıldan fazla olmayan hapis cezasını gerektiren suçlar hakkında 05.07.2011 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 6352 sayılı yasanın geçici 1. maddesinin 1. fıkrasını" uygulayarak "kovuşturmanın ertelenmesine" karar verir.

Üç yıllık bir denetimi de beraberinde getiren bu “erteleme” kararının, sansür ve otosansür mekanizmalarının devreye sokulmasını amaçladığını söyleyen yayınevi “işlenmemiş bir ‘suç’ ertelenemez” diyerek davayı Anayasa Mahkemesi’ne taşıyacağını belirtir.

★ 70 ★

## CESUR YENİ DÜNYA

Aldous Huxley



Kitap adını Shakespeare'in *Fırtına* adlı eserinin 5. perde, 1. sahnesindeki Miranda'nın konuşmasından almıştır.

*"O wonder / How many goodly cratures are there here / How beauteous mankind is! / O brave new world / That has such people in't!"*

*"Bu kadar / bunca yakışıklı varlık varıp gelmiş buraya / Ne güzel seçmiş meğer insanlık / Böyle dünyaları olan / Yaşasın bu yaman, bu cesur yeni dünya."*

Huxley romanı 1932 yılında İngiltere’de kaleme alır. Kimilerine göre ütopya, kimilerine göre ise distopya olan romanın kahramanları, Marx’tan Atatürk’e, Darwin’den Lenin’e, Bernard Shaw’dan Henry Ford’a kadar uzanan, tarihteki önemli isimlerin ironik ve karikatürize bir biçimde bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur.

Lenina Crowne, Vladimir Lenin

Fanny Crowne, Fanya Kaplan, (Lenin’i öldürmek için başarısız bir suikast girişimi düzenleyen kişi.)

Polly Trotsky, Lev Troçki

Benito Hoover, Benito Mussolini, Herbert Hoover

Helmholtz Watson, Herman von Helmholtz, John B. Watson

Darwin Bonaparte, Napolyon Bonapart, Charles Darwin

Herbert Bakunin, Herbert Spencer, Mikhail Bakunin

Mustapha Mond, Mustafa Kemal Atatürk, Sir Alfred Mond

Primo Mellon, Miguel Primo de Rivera, Andrew Melon

Sarojini Engels, Fredrich Engels, Saroni Naidu

Fifi Bradlaugh, Charles Bradlaugh

Joanna Diesel, Rudolf Diesel

Jean-Jacques Habibullah, Jean Jaques Rousseau, Habibullah Han, romanın başlıca kahramanlarıdır.

Huxley’in 1932 yılında kaleme aldığı *Cesur Yeni Dünya*, yalnızca insanın uygarlık projesiyle ilkel benliği arasındaki çatışmanın özünü kavramakla kalmaz, aynı zamanda sorunu şaşırtıcı ve mutlak bir şekilde çözüme kavuşturan yaklaşımıyla hayranlık da uyandırır. Kuşkusuz ki her sorunun çözümü belli bir bedel ödemeyi gerektirmektedir. Huxley, bu bedelin ne olduğunu ve ne adına bu bedelin ödenmesi gerektiğini açıklıkla ortaya koyar.

Geleceğin dünyası yeni bir milatla başlar. Bu milat, Amerikan araba kodamanı Henry Ford’un ilk kez fabrikalarda uygu-

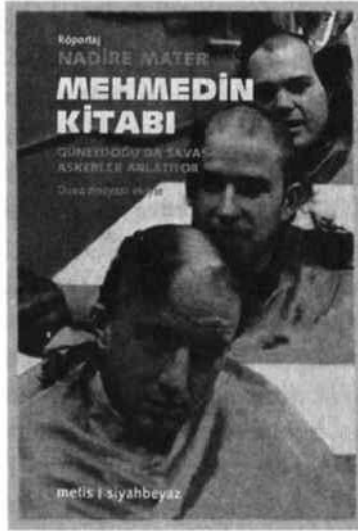
ladığı toplu üretim yönteminde bir çığır açan taşıma bandı T modelidir. Bu T modelinin kullanıldığı tarih “sıfır” olarak geçer ve *Cesur Yeni Dünya* FS (Ford’dan Sonra) 632’de, bu istikrar yılında geçmektedir.

“... *Cesur Yeni Dünya*’da insanlar yapay yollarla ve modern bir kast sistemi oluşturuyorlar. Her sınıf kendi özel genetik koduyla yaratılıyor ve hepsine farklı isimler veriliyor alpha, beta, epsilon gibi... Uyumayı ve yemek yemeği bile unutup kendisi için yaratılmış yapay bir dünyada ölene kadar kalmayı tercih eden bir yeni nesil, seçim yapamadığınız sizin yerinize her şeyi seçen insanların bulunduğu, ama yine de hep mutlu olduğunuz bir yer; herkesin herkesi elde edebileceği, rekabetin sıfır olduğu bir çevre. Her tür, kendine has bir göreve sahip. İnsanlar daha doğmadan en zeki olan alfa artıdan yarı mongol olan epsilon eksiye kadar, fiziksel özelliklerin ve zekanın sınıfın ihtiyaçlarına göre şekillendirildiği çeşitli sınıflara ayrılmış her sınıftaki insan sayısı ihtiyaca göre kuluçka merkezinlerinde üretilirdi. İnsanlar küçüklüklerinden itibaren kendi sınıflarının ve yaptıkları işin en iyisi olduklarına şartlandırılır ve bu sayede herkes mutludur. Alt sınıfsakiler üsttekileri kıskanmaz. Örneğin, “alfa”ların bir alt sınıfı olan “beta”lara şartlandırma merkezlerindeki sınıf bilinci derslerinde otuz ay süresince yüz yirmi kez, haftada üç kere şu cümleler uykuda eğitim metoduyla (hipnopedya) ile dinletilmiştir. ‘Alfa çocukları gri giyerler. Bizden çok daha sıkı çalışırlar, çünkü korkulacak kadar zekidirler. Gerçekten beta olduğum için öyle mutluyum ki. Çünkü o kadar ders çalışmıyorum. Üstelik biz gamalar ve deltalardan çok daha iyiyiz. Gamalar aptaldırlar hep yeşil giyerler. Delta çocuklar da haki giyerler. Yok, hayır hayır. Delta çocuklarıyla oyun oynamak istemiyorum. Epsilonlar daha da kötüdürler. Okuyup yazamayacak kadar aptallar. Üstelik siyah giyerler ki siyah canavarca bir renktir. Beta olduğum için öyle mutluyum ki...”

1932'de İrlanda'da, 1980'de Missouri'de, 2000 yılında Alabama'da, 1988'de Oklahoma'da, 1993'te Kaliforniya'da, 2003'te Teksas'ta ve son olarak 2008'de İndiana'da yasaklanan kitabın bunca tartışmaya neden oluşu ve yasaklanma nedeni ise, özgür aşka destek olduğu, uyuşturucuya teşvik ettiği, ateistlik propagandası yaptığı, çekirdek aile yapısına karşı olduğu gerekçeleridir.

## MEHMEDİN KİTABI

Nadire Mater



"Dünyadaki hiçbir savaş haberlerindeki, TV görüntülerindeki gibi olmamıştır. Mermiler parçalar, yaralar, sakatlar ve öldürür. Orada olmak, asker olarak çatışmanın tam ortasında olmak başkalarına nasıl aktarılabilir ki?

Adları ne olursa olsun askeri 'Mehmet' diye biliriz. Oysa askerler de hepimiz gibi birilerinin çocukları, kardeşi, eşi, sevgilisi ya da babası olan adı sanı belli insanlardır. Mehmedin Kitabını böyle 42 genç insan yazdı. Onlar askerliklerini 1984-98 arasında Güneydoğuda, Olağanüstü Hal Bölgesinde yaptılar. Başların-

*dan geçenlerin muhasebesini sizlerle paylaşma cesaretini göstererek bu kitabı yarattılar.*

*Mehmedin Kitabı sosyolojik ya da politik değerlendirmeler yapmayı amaçlamıyor. İste yerek ya da istemeyerek kendilerini çatışmanın ortasında bulan kanlı canlı insanların sesini topluma duyurmak, yaşananlara onların baktığı yerden de bakılmasını sağlamak, bu kitabın amacı.*

*Elbet her şey bu kitaptakinden de ibaret değil. Dinlemek ve okumak da, sonuçta orada olmak değildir çünkü..."*

1999 yılında bastığı *Mehmedin Kitabı* adlı kitabının arka kapağına böyle yazar Metis Yayınları. Kitap okuyucular tarafından büyük ilgiyle karşılanır ve aynı yıl 4. baskıya ulaşır. Gazetelerin köşe yazılarında kitap hakkında olumlu olumsuz bir dolu makale yayımlanır, polemikler yapılır.

Aynı yıl içinde Beyoğlu Cumhuriyet Savcılığı'na 18 Haziran 1999'da yazılan "gizli" kaşeli yazıda, *Mehmedin Kitabı*'ndan uzunca bir bölüm aktarıldıktan sonra şöyle deniliyordu: "Türk Silahlı Kuvvetleri kendi personeline ve sivil halka karşı şiddet ve baskı uygulayan, hukuk dışı bir kurum olarak gösterilmek suretiyle tahkir ve tezyif edilmiştir. Bu nedenle Türk Silahlı Kuvvetleri'ni tahkir ve tezyif unsurları taşıyan ilgili kitap, toplatılması ve sorumluları hakkında gereğinin takdir ve ifası için ekte gönderilmiştir. - Genelkurmay Başkanı namına Hilmi Özkök Orgeneral 2. Başkan."

Bunun üzerine Beyoğlu Cumhuriyet Savcılığı harekete geçer ve kitap hakkında toplatma kararı çıkararak yazarı ve yayımcısı hakkında Türk Silahlı Kuvvetleri'ni tahkir ve tezyiften dava açar.

Bunun üzerine bir grup aydın, durumu kınayan bir bildiri kaleme alır ve kitabın toplatılmasını ve davayı protesto eder. Kitabın toplatılmasına ve dava açılmasına karşı yapılan eleştiriler Türkiye ile sınırlı kalmaz ve dönemin ABD Dışişleri Bakanı

Madeleine Albright, 15 Ekim 1999'da New York'taki Uluslararası Eğitim Enstitüsü'nde yaptığı konuşmada Mater'e destek vererek şöyle der:

“Türkiye’de, Nadire Mater, askerlerle söyleşiler içeren bir kitap yazdığı için altı yıla kadar hapis cezası alma olasılığıyla karşı karşıya.”

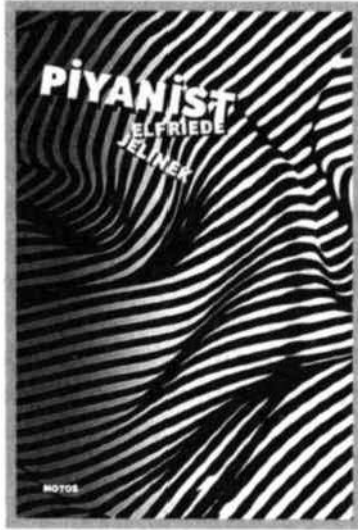
Alman Pen Kulübü ise Frankfurt Kitap Fuarı'nda Mater için basın toplantısı yaparak kitabın özgür bırakılmasını ister.

İlk dava 29 Eylül 1999'da yapılır. Yayımcı Semih Sökmen ve yazar Nadire Mater ifadelerini yazılı olarak verir. Bir sonraki duruşmada bilirkişi tayini kararı verilir. Bilirkişi olarak da Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza Hukuku Öğretim Üyesi Prof. Dr. Köksal Bayraktar tayin edilir. Bayraktar mahkemeye sunduğu raporda kitabın edebî, eleştirel, belgesel ve haber verici bir eser olduğunu, tartışma yaratıcı özelliği bulunduğunu; yazarda tahkir ve tezyif etme özel kastının bulunmadığını ortaya koyunca *Mehmedin Kitabı* özgürlüğüne kavuşur ve yazar Nadire Mater ile kitabın yayımcısı Semih Sökmen beraat eder.

★ 72 ★

## PIYANİST

Elfriede Jelinek



Merkezi İsveç'in Stockholm kentinde bulunan Nobel Jürisi 2004 Nobel Edebiyat Ödülü'nü Avusturyalı roman ve oyun yazarı Elfriede Jelinek'in kazandığını açıkladığında, Vatikan'ın günlük gazetesi *L'Osservatore Romano*, yazara Nobel Ödülü verme kararı alan İsveç Akademisi'ni eleştirir ve Jelinek'in, mutlak nihilizmin bayraktarlığını yaptığını söyleyerek yazarın yazarlık özelliğini "müstehteciliğin en huzur bozucu şekilde ortaya konmasından" aldığını belirtir.

Vatikan'ın bu tepkisi oldukça geç kalmış bir tepkidir, zira kitap Türkiye'de ilk yayımlandığında tarih 10 Ocak 2002'dir ve uzunca bir süreden beri edebiyat eleştirmeni rolüne soyunan "Muzır Kurulu"nun muhteşem yorumu ile yazdığı rapor baz alınarak, İstanbul 2. Sulh Ceza Mahkemesi'nin 25.03.2002 tarihli kararıyla "halkın ar ve haya duygularını incittiği, cinsi arzuları tahrik ve istismar eder nitelikte genel ahlaka aykırı" olduğu gerekçesiyle toplatılmış ve kitaba çoktan dava açılmıştır.

*Piyanist*, genel temasını cinselliğin ve cinselliğin türlü biçimlerinin oluşturduğu daha çok da sadomazoşizm üstüne bir yapıt. Birçok eleştirmene göre neredeyse bir psikodrama.

Parlak kariyer hayalleri çoktan tükenmiş, aşkı ve cinselliği doyurulmamış, çevresinde annesi ve nefret ettiği öğrencileri dışında kimsesi olmayan Erika, bastırdığı duygularını bedenine karşı uyguladığı şiddetle dışa vurur. Gergin zamanlarında babasından kalan sevgili jiletiyle kendi bedenini kesip rahatlar. Bedeniyle olan küskünlüğü ta çocukluğuna uzanan Erika, Viyana'nın kenar mahallelerindeki erotik şovların ve porno film gösteren sinemaların müdavimi, parklarda sevişen çiftlerin röntgenicisidir. Ne var ki bütün bunları yaparken bedenine dokunamaz.

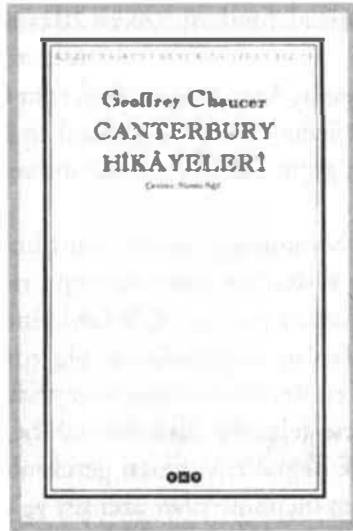
Erika'nın gizli ve korunaklı dünyası, annesiyle birlikte inşa ettikleri yıkılmaz kalesi, bir öğrencisinin ısrarlı ilgisiyle yerle bir olur. Walter Klemmer adlı gencin öğretmenine olan tutkusunu Erika'nın karanlık arzularını kamçılar. Bu ilişkide dizginleri elinde tutabileceğini, genç erkeği yönlendirebileceğini, aşkı bulabileceğini sanan Erika, şiddetin derin karmaşık sarmalıyla tanışır.

Avusturya orta sınıfının arkeolojisini beden ve cinsellikle çıkarır günışığına Jelinek. Geleneğin ve tutucu, sahtekâr, gırtlığına kadar metaya ve meta ilişkilerine boğulmuş toplumun konformizmine saldırır. Sevgi ve şiddet arasındaki gerilimin tedirginliği ve saldırganlığıyla bileyley kelimelerini.

Ünlü yönetmen Michel Haneke'nin sinemaya uyarladığı bu muhteşem eser, yapılan yargılama sonucunda “sakıncalı” bulunan cümlelerinin üstü karartılarak basılır bundan böyle. Kitabın sonuna mahkeme kararlarının eklenmesinin bir yayımcılık tekniği haline gelmesiyle, bu mahkeme kararından okur okuyucular üstü karartılmış cümleleri.

## CANTERBURY HİKÂYELERİ

Geoffrey Chaucer



14. yüzyılda Geoffrey Chaucer tarafından yazılan eser, İngilizcenin yazılı ilk eserlerinden biri olması bakımından büyük önem taşır. Latincenin genel yazı dili olduğu dönemlerde böyle cesurca bir çıkış yaparak etkisi yüzyıllar boyunca sürececek bir eser yaratmak onu İngiliz ve Ortaçağ edebiyatının da köşe taşlarından biri yapar.

Yazarın bu hikâyeleri yazarken, daha evvel İtalya'ya yaptığı bir seyahatte okuduğunu söylediği *Decameron Hikâyeleri*'nden büyük ölçüde etkilendiği ve kitabındaki hikâyelerin

yapısı ile *Decameron*'dakilerin yapısının oldukça örtüştüğü görülür.

Yunanca déka “on” ile hēméra “gün” sözcüklerinin birleşmesiyle oluşturulmuş olan “Decameron”, “on günlük bir olay” anlamına gelir. 100 öyküden oluşan eserde günde 10 öykü anlatılır ve öyküler 10 günde sona erer.

Geofrey Chaucer de, tıpkı Boccaccio gibi, 120 hikâye yazmayı planlanlar, ancak bunların sadece 20 tanesini tamamlayabilir.

Bu manzum yapıt, Aziz Thomas Becket'in Canterbury'deki mezarını görmek üzere Londra'dan yola çıkan 30 kadar hacının, yolda hoşça vakit geçirmek için birbirlerine anlattıkları hikâyelerden oluşur.

Yapıtın giriş bölümünde hacılar tanıtılır. Aralarında bir şövalye ile uşağı, avlanmayı seven bir keşiş, rahibe, doktor ve kaptan gibi toplumun çok çeşitli kesimlerinden gelen insanlar bulunur. Anlatılan öykülerde sık sık ironiye başvurulur. Bu öykülerin en etkileyici olanlarının başında Prioress, yani rahibenin hikâyesi gelir. Bu hikâyede rahibe, olması gerektiği gibi bir rahibe değildir; yapması gerekenleri asla yapmaz, aristokratik yaşam biçimine olan özentisi ve düşkünlüğü, bir rahibede asla kabul edilemeyecek davranışlarda bulunması hikâyeyi daha baştan ilgi çekici ve ayrıksı kılar. Öne çıkan bir diğer hikâye ise, geleneksel değerlere hiç uymayan, o çağda yaşayan bir kadın için asla kabullenilemez davranışlarla bezenmiş, özel hayatı bakımından toplumun ahlaki değerlerine tamamen zıt yapısıyla ironinin derinlemesine kullanıldığı *The Wife of Bath*'dir.

Chaucer yarattığı karakterlerle, çağının çok ötesinde bir gerçekçilik anlayışının ve mizah duygusunun öncüsü olur. Eseri hem eğlendirici, hem de eğitici. Sıradan insanlar hakkında yazıp toplumun geleneksel yapısı ve alışkanlıklarını eleştiren

ilk isimlerden biridir Chaucer. Döneminin yaygın anlayışı olan din, soylu sınıf ve bunların hayatı yerine din dışı, günlük yaşamla ilgili sıradan konuları işler. Bol bol ironi yapar, taşlama ve alaydan yararlanır ve o güne kadar süregelen aliterasyon geleneğini bir kenara bırakıp uyakla yazar öykülerini.

Yüzyıllar öncesinden çıkır açan bu muhteşem ve öncü eser müstehcen olduğu gerekçesiyle uzun bir süre boyunca Amerikan Posta Servisi tarafından taşınmaz ve ulaşması gereken yerlerden mahrum bırakılır.

★ 74 ★

## SEVGİLİ KITTY YA DA ANNE FRANK'IN HATİRA DEFTERİ

Elfride Jelinek



Anne Frank, Hollandalı Yahudi bir ailenin kızıdır. Hitler'in Yahudileri toplama kampına götürdüğü günlerde Frank ailesi, ölümden kaçmak için Amsterdam'da baba Otto Frank'ın iş yerinin arkasında bulunan gizli bir bölmeye saklanır. Onlarla birlikte bir aile daha burada saklanmaktadır. Bu ev, baraka, bölme karışımı mekâna açılan kapının önünde döner bir kitaplık vardır ve böylece mekânın girişi belli olmaz. Anne, kendisine doğumgününde armağan edilen hatıra defterine burada yaşadığı

ğı, tanık olduğu, işittiği tüm olayları, savaşın getirdiği zorlukları, saklanmanın verdiği korkuları yazarak, küçük bir kızın gözünden savaşın ne kadar korkunç bir şey olduğunu aktarır tüm insanlığa.

Küçük Anne, sevgili Kitty'sini önce kendisi için gelişi güzel ve sıradan şeyler yazarak kullanır. Defter de zaten bu amaçla hediye edilmiştir kendisine. Ancak bir gün radyoda bakan Bolkenstein'in konuşmasını dinler ve defter hakkındaki tutumu tamamen değişir. Bakan, savaş sona erdikten sonra insanların, Hollandalıların ne kadar acı çektiğini görmesi için buna kanıt olacak şeylerin mutlaka bir araya getirilip yayımlanması gerektiğini söyler. Bunu işiten Anne o günden sonra deftere çok başka şeyler yazmaya başlar.

Ancak Anne o evden sağ çıkamaz. Saklandıkları yer bir ihbar sonucu basılır; evde kalanlar toplama kampına götürülür ve Anne toplama kampında ölür. Ailede bir tek sağ kalan baba Otto Frank'tır. Evde bulunan günlük baba Otto Frank'a teslim edilir. O da günlüğün içinden bazı çok özel bölümleri, ki o da Anne'in ergenliği ve cinselliği ile ilgili kısımlardır, çıkararak yayımlar bu günlükleri.

Günlüklerin bir edebî değeri yoktur elbette, nihayetinde küçük bir kız çocuğu tarafından tutulmuştur ve kopuk kopuktur. Ancak tanıklığı ve tarihsel değeri düşünülürse acı dolu, yürek burkan ve çok etkileyici bir yanı vardır.

Çok sonraları Holocost inkarcıları bu günlüğe itiraz eder ve o defterin baba Otto Frank tarafından yazılmış uydurma şeylerle dolu olduğunu dile getirirler. Ancak yapılan el yazısı analizi ve başka birtakım teknik uygulamalarla defterin tam da tutulduğu tarihlere ait olduğu ve Anne Frank tarafından bizzat doldurulduğu kanıtlanır.

*"Böylesi zamanlarda yaşamak zordur: İçimizdeki idealler, hayaller ve umutlar yaşamın acımasız gerçekleri yüzünden param-*

*parça olur... Hayatımı kaos, acı çekme ve ölüm üzerine kurmam mümkün değil. Dünyanın yavaş yavaş vahşete büründüğünü görüyorum; bir gün bizi de yok edecek olan fırtınanın sesini duyuyorum; milyonlarca insanın acı çekişini hissediyorum.” 15 Temmuz 1944*

Kitap, Lübnan’da Siyonizm propagandası yaptığı gerekçesiyle yasaklanır.

★ 75 ★

## ASILACAK KADIN

Pınar Kür



*"Birkaç ay önce kamoyunu haftalarca meşgul eden ve halk arasında 'yalı cinayeti' olarak adlandırılan dava dün sonuçlanmış ve sanıklardan Melek Ebruzade idama ve suç ortağı Yalçın Özveren ise ömür boyu hapse mahkûm olmuşlardır."*

Pınar Kür'ün gerçek bir hikâyeden yola çıkarak kaleme aldığı romanın girişidir bu son. Hayatına hep başkalarının karar verdiği, erkek dünyasıyla çevrili, varoluşu erkeklere hizmet etmekle belirlenmiş çaresiz ve "cahil" bir kadının kısıtılmışlığı-  
nın ve sömürülmesinin dramıdır. Dünyadaki feminist dalganın

Türk edebiyatına da yavaş yavaş girdiği 70'lerin sonunda yayımlanmış bu roman, tıpkı kahramanı Melek gibi erkek dünyasından ve katı, gerici politik ortamdan nasibini alır. Melek'in yaşamının, duygularının, isteklerinin yasaklanması yetmezmiş gibi, Pınar Kür'ün kaleminden anlatılan hikâyesine de yasak getirilir.

Yaşlı ve iktidarsız bir bunağın cinsel sömürüsüne maruz kalan Melek'in dramı, devletin muzır kararına takılarak yasaklanır ve yargılanır. Üstelik yargılanan yalnızca kitap değil, hem Pınar Kür, hem de kitabın yayımcısı Can Yayınları sahibi Erdal Öz'dür.

Duruşmalar 1,5 yıl sürer. Akliselim bir hâkime denk gelir kahramanlarımız. Beraat kararını veren Asliye Ceza Yargıcı Osman Şirin kararını şöyle açıklar: "Bir kitabın değerlendirilmesi yapılırken; bir gazete, bir afiş ya da porno dergisinden farklı unsurların nazara alınması zorunludur. Bir roman değerlendirirken bütünü bir kenara bırakmak, belli bölümlerin altını çizmek, çizilen bölümleri bir yoruma tabi tutarak eserin tümünü genel ahlaka aykırılığın istismarına yönelik saymak hatadır."

Kitabın yasaklanma ve yargılanması yetmezmiş gibi bu sefer de, Başar Sabuncu tarafından filme çekilen ve başrolünde Müjde Ar'ın oynadığı *Asılacak Kadın* filmi de yasak ve yargılamaya maruz kalarak gösterimden kaldırılmıştır.

★ 76 ★

## LYSISTRATA

Aristofanes



Oyun, MÖ 411'de, Atina'nın Sparta gibi bazı diğer Yunan medeniyetleriyle savaş içerisinde olduğu bir dönemde yazılmıştır. Atinalı bir kadın olan Lysistrata'nın Atina, Sparta ve diğer bölgelerden kadınları toplayıp onları barışı getirmek için cinsel greve davet etmesiyle açılır oyun. Kadınlar ülke hazinesini ele geçirir ve yönetime el koyarlar. İlerleyen bölümlerde ihtiyar erkeklerden oluşan bir koroyla -genç erkekler savaştadır- kadın korosunun mücadelesini ve sonunda kadınların onları alt ettiğini görürüz. Lysistrata da Probulos'u -günümüz valisine ben-

zer bir statüdedir- alt eder. Kocalarını özleyip kaçmak isteyen bazı kadınların, *Lysistrata* tarafından ikna edildiğini ve karısını götürmek üzere gelen Kinesias'ın, karısı Myrrhine tarafından oyalanıp barış sözü alınarak geri gönderildiğini gördüğümüz sahnelerin ardından Sparta ve Atina'dan perişan halde gelen elçi erkekler, barış yapmayı kabul ettiklerini bildirirler. Finalde elçiler Yunan topraklarını bir kadın vücudunu metafor olarak kullanarak bacaklar, göğüsler vs. üzerinden paylaşır ve kadınlar evlerine dönerler. Barış sağlanmış ve herkes eski yaşantısına geri dönmüştür.

*Lysistrata*, erkek aklı ve gövdesiyle inşa edilmiş bir dünyanın yüzyıllar öncesinden süregelen hayatının, bugüne nasıl taşınacağını haber veren sanatsal ve politik bir elçidir adeta. Estetiğin, felsefenin, erkeğin kas gücünün, savaşın ve bunun üzerine inşa edilmiş Antik Yunan dünyasının, sınırları kesin hatlarla çizilmiş gündelik hayatının bugüne taşan metaforlarının bir dökmüdür. İnsanın erkek ve kadın diye yarılmasının anatomik şizofrenisini gözler önüne serer. Yalnızca gözler önüne sermekle kalmaz, çok çeşitli akıllarla bu rolleri bizim de nasıl üstlendiğimizin, hattâ üstlenmekle kalmayıp arkasında nasıl durduğumuzun sanatsal ve arkeolojik haritasını çıkarır.

Oyun kimi çevrelerce savaş karşıtı ilk oyun, kimi çevrelerce de ilk feminist oyun olarak kabul edilir. *Lysistrata* konusu bakımından bir tragedya özelliği taşısa da, Aristofanes oyunu komedi tarzında kaleme almış ve oyun bir komedi olarak sahnelenmiştir.

Kitap Antik Yunan'ın gündelik toplumsal ve politik hayatından izler taşır. Kadınların ve erkeklerin toplumsal konumları, üstlenilmiş cinsiyet kimlikleri ve bu kimliklere uygun roller üzerine inşa edilmiş paradigma, dönemin bütün klişelerini taşır.

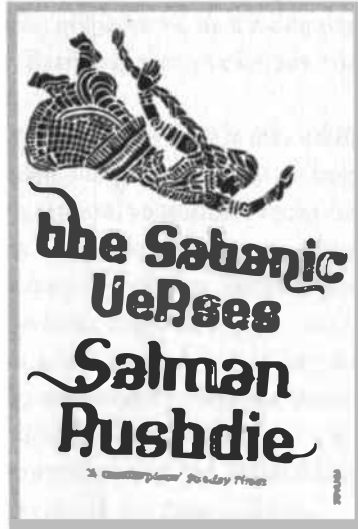
Oyun, taşıdığı savaş karşıtı içeriğinden ve kadının özel hayatının kamusal yaşama taşınmasından dolayı, ülkesi Yunanis-

tan'da yazılışından tam 2300 yıl sonra, askerî cunta tarafından yasaklanır.

1983'te Türkiye'de başrolünü Şener Şen'in oynadığı *Şalvar Davası* adlı filmle sinemaya, 1987'de Alman çizgi filmi Ralf König tarafından çizgi filme, 2005'te Amerikalı besteci Mark Adamo tarafından operaya uyarlanır.

## ŞEYTAN AYETLERİ

Salman Rushdie



*Şeytan Ayetleri* kitabı aslında edebî bir eser olmasına karşın, edebî yönü neredeyse hiç gündeme gelmemiş, gelememiş, buna rağmen 80'li yılların sonunda ve 90'ların başında yazarıyla birlikte üstünde çok konuşulan, bir dolu sansasyona konu olmuş bir kitaptır.

Kitap aslında günümüz İngiltere'sindeki Hint göçmenleri ele alır. Hindistan'dan İngiltere'ye büyük hayaller içinde gelen iki arkadaşı ve onların İngiltere'de tutunma çabalarını konu edinir. Kitabın bir bölümünde, İslam Peygamberi Hz. Muham-

med'in içinde yaşadığı pagan topluluğun desteğini almak üzere, çok tanrılı yaklaşım lehine bir ayeti haber verdiği, sonradan bu ayetin şeytan tarafından yazdırıldığını iddia ettiği anlatılmaktadır.

Kur'an'da, Hac Suresi'nde, şeytanın, Tanrı'nın gönderdiği her peygambere türlü şekillerde musallat olduğu, onları ümitsizliğe düşürdüğü ve nihayetinde Tanrı'nın bu peygamberleri ümitsizlikten ve şeytanın yalanlarından koruduğu ve böylece tebliğ görevinin kusursuz bir şekilde yapılmasını sağladığı yazılıdır. Söz konusu ayet şöyledir:

*"Senden önce hiçbir resul ve nebi göndermedik ki bir şey temenni ettiği zaman, şeytan onun bu temennisine dair vesvese vermiş olmasın. Ama Allah şeytanın vesvesesini giderir. Sonra Allah ayetlerini sağlamlaştırır. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir..."*

Kimilerine göre bu ayet Hz. Muhammed'in şeytan tarafından kandırılmasıyla ilgili olarak inmiştir. Şeytan, Muhammed'i, "müşriklerce" (paganlarca) kutsal bilinen ve adları Lat, Menat ve Uzza olan üç tanrıçayı övücü sözler söyleme konusunda kandırmış ve bu sözleri onun diline ayet olarak sokmuştur. Şeytan'ın bu oyunu sonucunda Muhammed, "Lat'ı, Uzza'yı ve... üçüncü olan Menat'ı gördünüz mü?" diye konuşmuş ve bu sözleri Kur'an'a Tanrı'dan gelmiş vahiyler olarak koymuştur. Rivayete göre Şeytan "İşte bunlar, yüce turnalardır... Şefaati de elbette ki umulur," sözlerini ilave etmiştir.

Kitabın bu bölümleri İslam dünyası tarafından büyük bir tepkiyle karşılanmış ve İslama küfür olarak algılanmış, Rushdie'nin ifade özgürlüğünü büyük bir sorumsuzluk ve hakaret zemini olarak kullandığı düşünülerek İran lideri Humeyni tarafından hakkında ölüm fetvası dahi çıkarılmıştır.

Roman, Hindistan'da yasaklanır, İngiltere'deki ilk eylemlerde kitap yakılır. 1989 yılı Şubat ayında Pakistan'da kitaba karşı

büyük olaylar çıkar. Dönemin İngiltere Başbakanı Thatcher, Rushdie'ye sürekli koruma sağlar. 1998 yılında İran hükümetinden olayı yatıştırıcı yönde açıklamalar gelmesi üzerine gerginlik azalır. 2006 yılındaki İran Haber Ajansı'nın haberine göre fetva ancak onu yayınlayan makam tarafından geri alınabildiğinden ve Humeyni de ölmüş olduğundan fetva halen yürürlüktedir.

Kitabın Japon çevirmeni Hitoshi Igarashi 11 Temmuz 1991 tarihinde bıçaklanarak öldürülmüş; İtalyan çevirmeni Ettore Capriolo aynı ay içinde bıçaklanmış ve ağır yaralanmış; Norveç çevirmen Wiliam Nygaard, Oslo'da 1993 yılı Ekim ayında üç el ateşe maruz kalmış, saldırıdan yara almadan kurtulmuştur. Eseri Türkçe basacağını söyleyen Aziz Nesin İslamî çevrelerce hedef gösterilmiştir.

## MİNYELİ ABDULLAH

Ömer Okçu, nam-ı diğer Hekimoğlu İsmail



"Ümraniye çöplüğüne gittim. Çöplüğü dolaştım. Bazı evrakların bir yüzü yazılmış, bir yüzü yazılmamış. O bir yüzü kullanılmamış kağıtları topladım. Çöplükte kağıt topladım. Geldim eve, hanımın ve çocuğun hiç kimsenin haberi yok. Gizli yazıyorum. O devirde öyle. Bekliyorum ki hanım yatsın da ben de yazayım. Hanım ve çocuk uyuyor ben kalkıyorum. Evvela yazılarımı nereye saklayacağım oraları hazırlıyorum. Mesela helada su rezervinin kapağının altı. Sonra buzdolabının yan kapağının vidalarını söküyorum, motorun oraya yazıları yerleş-

*tirip sonra vidaları geri takıyorum. Bir de bahçedeki kuyuya iple sarkıtıyorum.”*

1967 yılında yayımlanan *Minyeli Abdullah*’ın yazarı Ömer Okçu böyle anlatır kitabı yazdığı günleri.

Kitap Mısır’da bir kent olan Minye’deki bir çocuğun acılı serüvenini konu edinir. Abdullah’ın çevresi ahlakî bir çöküntü içindedir. Toplum ilime ve bilgiye değer vermez. Abdullah bu şartlar altında inancını yaşamak uğruna, işini, eşini, sevdiklerini ve hattâ özgürlüğünü dahi yitirir. Buna rağmen insanları Müslümanlığın ahlakî dünyasına davet etmekten sakınmaz.

Kitap 1967’de *Sabah* gazetesinde tefrika edilmeye başlanır ilkin. Kitap olarak yayımlandığında ise hayli insanın ilgisini çeker ve 80’e yakın baskı yapar. Bu oldukça ciddi bir rakamdır. Peşinden sinema filmi de yapılan eser sinemada da büyük ilgi görür.

1986 yılında “devlet düzenine karşı çıkma” suçlaması ile toplatılan kitabın yazarı yargılanır ve hapse düşer. 1 yıl sonra yazarı ve kitap serbest kalır. Yazar yargılanma sürecinde mahkemeye ilginç açıklamalarda bulunur:

*“Hâkime dedim ki ‘Hâkim Bey mesleğimi, değiştiremedim, devletin temellerini nasıl değiştireyim, sonra hâlâ iptidai bir evde oturuyorum evimi değiştiremedim. Hem benim gibi bir insandan devletin temellerinin değiştirilme hesabı neden soruluyor, ben kimim ki, cumhurbaşkanı mıyım, başbakan mıyım? Başbakan bile kaç sene bağırdı ‘Bu düzen değişmelidir,’ diye de değiştiremedi. Hem devletin temellerini ne soruyorsunuz, mahkûm ederseniz ediniz o başka.”*

# VAHİDÜDDİN VATAN HAINİ DEĞİL BÜYÜK VATAN DOSTU

Necip Fazıl Kısakürek



İlk kez 1968 yılında *Bugün* gazetesinde tefrika edilen ve sonra da ilk baskısı yapılan kitap, öne sürdüğü tezlerle oldukça tepki çeker ve farklı çevrelerde birbirine zıt eleştiri ve yorumlara yol açar. Kurtuluş Savaşı'nı Mustafa Kemal'in değil, son padişah olan Vahdeddin'in başlattığı ve desteklediği tezi üstüne kurulan kitap, resmi tarih tezi düşüncesine karşı çıkarak, o güne kadar yapılagelmiş resmi tarih çalışmalarına da yoğun eleştirilerde bulunur. Bir dizi tanıklıklar ve belgelerle de desteklenen

bu iddialar Anadolu'da örgütlenen Kuvayı Milliye hareketinin Vahdettin'in hayatı etrafında nasıl şekillendiğini ortaya koyar.

Ne var ki dönemin yönetimi bu tezlere ve belgelere rağbet etmez. Konuyu Kısakürek ve yandaşlarından çok farklı ele alarak yazara dava açar ve kitabı yasaklar. Kitabı incelemek üzere bir bilirkişi heyeti oluşturulur. Bilirkişi "Kitapta öne sürülenler tamamen hayal ürünüdür, ancak kitapta herhangi bir suç unsuruna rastlanmamıştır," yönünde bir rapor hazırlar. Bunun üzerine hükümet ikinci bir bilirkişi heyeti kurar, bu heyetten de benzer bir rapor çıkınca Kısakürek 1971 yılında beraat eder. Bu beraat kararı Yargıtay tarafından temyiz edilince 1973 yılında yazar hakkında mahkûmiyet kararı verilir. 1974 yılında Af Kanunu çıkınca mahkûmiyet kararı da otomatik olarak askıya alınır. Bunun üzerine kitap 1975 yılında yeniden basılır ve kitap hakkında yeniden takibat başlatılır. Sonraki yıllarda kitabın yeni baskıları ve yeni mahkûmiyet kararları birbirini takip eder.

12 Eylül darbesinden sonra, 1982 yılında, yargıtay Necip Fazıl hakkındaki mahkûmiyet kararını onar. Ancak cezanın infazı 4 ay ertelenir. Bu arada aynı yıl içerisinde Adli Tıp Kurumu, Necip Fazıl'ın "Anayasada öngörülen cezanın affı şartlarına haiz olduğu" yönünde dönemin Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Kenan Evren'e bir rapor verir. Ancak Evren, Necip Fazıl'ı affetmez. "Atatürk'ün hatırasına yayın yoluyla hakaret edildiği" gerekçesi ile verilen cezanın infazı yönünde talimat verir.

Necip Fazıl, 1983 yılında hapse girmesine az bir zaman kala vefat eder.

Daha sonraları Başbakan Bülent Ecevit'in bir konuşmasında "Vahdettin vatan haini değildir," cümlesi üzerine konu yeniden alevlenir ve bu konudaki bitmez tükenmek bilmeyen tartışmalar devam eder. Kitap yeniden ilgili çevrelerin gündemine oturur ve tekrar basılır.

Türkiye’de sağ siyaset ve edebiyatın nerdeyse simge ismi olmuş Necip Fazıl Kısakürek’in bu çok konuşulan yapıtı, Kemalistler ve “sağ kesim” arasındaki tarihsel karşıtlığın kült eseri olmaya devam edecek gibi görünüyor. Zira varoluşlarını Cumhuriyet’in ilanı ile tahkim edenlerle, İslam ve Osmanlı’nın aynı gövdede bulunduğu ve adına Türk-İslam sentezi denen düşünceyi orijin alan kanatlar arasındaki tarihsel uzlaşmazlık bütün güncelliğini korumakta...

★ 80 ★

## BOZKURT

H. C. Armstrong



Atatürk hakkında yazılmış ilk biyografi olan kitabın hayli ilginç bir serüveni var. Kitap ilk kez 1932 yılında İngiltere’de yayımlanır.

1. Dünya Savaşı’ndan önce Hindistan ordusunda askerî ataşe olarak görev yapmış olan Harold Courtenay Armstrong, savaş sırasında istihbarat subayı olarak Arap yarımadasına gönderilir. Birleşik Krallık ordusunda yüzbaşı rütbesiyle Osmanlı’ya karşı çarpışır ve esir düşer. Savaş esiriyken kaçma teşebbüsü ve yakalandıktan sonra Enver Paşa’ya hakaret etmesi

nedeniyle hücreye atılır. Hücreden çıktıktan sonra esir kampında ayrıcalıklı muamele görür ve kendisine tüm esir subayların ve erlerin sorumluluğu verilerek onların genel komutanı yapılır. Savaş sona ermeden kaçmayı başarır. Türkler hakkında pek de olumlu düşünceler beslemeyen Armstrong bu kaçışını bile rüşvet vererek gerçekleştirdiğini anlatır kitaplarında. Ateşkes yıllarında ise, İngiliz Yüksek Komiserliği'nde Askerî Ataşe Yardımcısı olarak bu kez işgal altındaki İstanbul'a gönderilir. Türkiye'de kaldığı bu birkaç yıllık dönemde Türkiye ve yakın çevresiyle ilgili beş kitap yazar. İşte *Bozkurt* bu kitaplardan biridir.

Atatürk'ün özel hayatını irdeleyen kitap oldukça tepki çeker ve ülkeye sokulması yasaklanır. Hükümetin yasakladığı kitabı merak eden Mustafa Kemal, yurtdışından orijinal bir nüshasını getirtir ve o meşhur sofralarından birinde geç vakitlere kadar ilgililere simültane tercüme ettirerek okutur. Armstrong kitapta "Çok yetenekli, inatçı bir enerjiye sahip, ancak insafsız, itici tavırları olan, serkeş mizaçlı, gem vurulmamış zevkleri, ihtirasları olan; dahası, dostluğu tanımayan bir adam," portresi çizmiştir. Sıra onun herkesçe malûm içkisinden bahsettiği satırlara gelince, "Adamcağız yaptığımız sefahati eksik yazmış, bu eksiklerini ben ikmal edeyim de kitaba müsaade edilsin ve memlekette okunsun!" diye ironi yapar.

Atatürk sofrasında verdiği bu sözü unutmaz ve kitapla ilgili kimi düzeltmeleri şahiden yapar ve kitap Necmeddin Sadak'ın kaleminden 7 Aralık 1932'de Akşam gazetesinde tefrika edilir. Atatürk'ün bu düzeltmeleri, daha sonra Sadi Borak tarafından kitap olarak da yayımlanır.

Kitabın Türkiye'deki Peyami Safa tarafından yapılan ilk çevirisi 1955 yılında Sel Yayınları'nca basılır. Kimi bölümleri atlanarak yapılan bu çeviri, özgün metnin yaklaşık üçte biri kadardır. Özgün versiyonları 300 sayfa civarında olan kitabın

Türkçedeki bu ilk baskısı küçük boy yapılmıştır ve yalnızca 90 sayfadır.

Sonraki yıllarda yapılan çeviriler de kitaptan özel hayata ilişkin tartışmalı ve dayanaksız bölümler çıkartılarak yayımlanabilir. 2005 yılında Nokta Yayınları'ndan çıkan çevirinin kapağında "Kadıköy 4. Sulh Ceza Mahkemesi'nin 31.1.1997 tarih ve 1997/23 müteferrik no'lu kararına göre 5816 sayılı kanuna aykırı bulunan kısımlar kitaptan çıkarılmıştır," ibaresi yer almaktadır. Bu kez sayfa sayısı 248 olur. Sayfa sayısındaki artıştan da anlaşılacağı gibi çok az bir bölüm bu son çeviriden çıkartılır.

**KAVGAM**

Adolf Hitler



Nazi Almanyası döneminde yasaklanan ve yakılan kitaplar düşünüldüğünde belki de, dünyada yasaklanması en trajikomik olan kitaptır *Kavgam*.

Hitler, *Kavgam*'ın 1. cildini, 1923'te "Birahane Darbesi" diye bilinen girişiminden dolayı tutuklandıktan sonra, Landsberg Cezaevi'nde, görece rahat koşullarda geçen hapislik döneminde yazar. *Kavgam*, aslen iki ciltten oluşmaktadır. İlk cilt 18 Temmuz 1925 tarihinde basılır. Hitler kitabın ikinci cildini hapisten çıktıktan sonra, 1926 yılında kaleme alır. Kitaba *Viere-*

*inhalb Jahre (des Kampfes) gegen Lüge, Dummheit und Feigheit* (Yalana, Aptallığa ve Korkaklığa Karşı Dört Buçuk Yıllık Mücadele) ismini vermek ister. Ancak kitabı basacak yayınevinin sahibi Max Amann bu ismi çok uzun bulur ve eser *Mein Kampf* (Kavgam) ismiyle basılır. Hitler kitabını Birahane Darbesi sırasında hayatını kaybeden arkadaşlarına ithaf eder.

İlk ciltte Hitler kendi yaşamının gençlik evrelerini, siyasi görüşlerinin oluşumundaki etkenleri, Yahudiler hakkındaki ilk fikirlerini ve bu fikirlerinin hangi yönde, nasıl geliştiğini; neden bu düşüncelerin oluştuğunu anlatır. Bu bölümde savaş anıları da dahil olmak üzere kişisel anılar çoğunluktadır ve dönemin sosyopolitik yapısı incelenmektedir.

İkinci cilt, Nasyonel Sosyalist Alman İşçi Partisi'nin parti programı ve ideal devlet yapısı üzerine yazılmış bir doktrin olmakla birlikte, Hitler'in, Almanya'nın ileriki dönemlerine yönelik fikirlerini beyan ettiği ve öğütler verdiği bir kitaptır. Toplumsal düzen, sosyal yaşam, ekonomik sistem, gençliğin yetiştirilmesi, aile yaşamı, eğitim-öğretim, millet, ırk ve devlet gibi konular hakkında fikirlerini açıkladığı bu ciltte, nasyonal sosyalizmin öngördüğü sosyokültürel ve sosyoekonomik düzeni bildirir.

Yazıldıktan sonra başkalarının elden geçirilen kitapta, ırklar ve bireyler arasındaki eşitsizliğin doğal düzenin değişmez özelliği olduğu vurgulanmakta, insanlığın öncüsü olarak nitelenen "Âri ırk" göklere çıkartılmaktadır...

Hitler'e bakılırsa, demokratik yönetimlerin en büyük yanlışı, bireylerin eşit olduğu ve halkın kendi çıkarlarını koruyabileceği varsayımına dayanmasıydı. Mutlak otoriteye sahip olan Führer, halkın birliğini sağlayabilecek tek güçtü. nasyonal sosyalizmin en büyük düşmanı, enternasyonalizmi savunan Marksizmdi. Marksizmden sonraki en büyük tehlike ise, Ari ırkı kirleten Yahudilerdi...

Hitlerin kitabının bu denli ünlü olmasını sağlayan şey, kitabın içeriğindeki siyasal, ekonomik ve kültürel tespitler değil, bizzat Hitler'in kendisiydi. Eğer o kitap herhangi biri tarafından yazılmış olsaydı, bırakın bunca insanın bu denli ilgisini çekmeyi, basılmaya bile değer görülmezdi.

*Kavgam*, günümüzde Fransa, Avusturya, Polonya ve birçok Avrupa ülkesinde yasaklanmış durumda.

Hitler'in 30 Nisan'da Eva Braun'la birlikte intihar edişinin üstünden yetmiş yıl geçti. Kitabın yetmiş yıldır Bavyera eyaleti yönetiminin elinde bulunan telif haklarının geçerliliği 2015 Aralık ayında sona erdi. Böylece, Bavyera yönetiminin kitabın yayımlanmasına getirdiği yasak da geçerliliğini yitirdi.

Almanya'daki Çağdaş Tarih Enstitüsü, 2016'nın Ocak ayında, *Kavgam*'ın ağır eleştirel yorumlar eşliğinde hazırlanmış yeni bir basımını yaptı. Aslı yedi yüz sayfa olan kitabın yeni basımı, bu eleştirel yorumlarla birlikte iki bin sayfayı buluyor. Yeni basısında dipnotlarla yapılan şerhlerde tarihi belgelerle gelişmeler açıklanıyor, Hitler'in düşünceleri ve iddiaları modern araştırma sonuçlarıyla karşılaştırılıyor. Kitabı hazırlayan editörler, yapılan izahatlarla Hitler'in propagandasına, yalanlarına ya da yarı doğrularına, nefret söylemlerine bilimsel karşı tezler ortaya koymayı hedeflemişler. Bu şekilde kitaba toplam 3 bin 500 tane geniş kapsamlı ve uzun dipnot düşülmüş.

Türkiye'de de telif ve yayın yasaklarına konu olan kitabın yayın yasağının kalkmasının ardından -tüm dünyada olduğu gibi- serüvenine nasıl devam edeceği büyük bir merak konusu.

## NÂZIM HİKMET



Nâzım Hikmet yasakları üstüne sayfalar dolusu, ciltler dolusu kitap yazmak mümkün. O, bırakın kitaplarının, bir dönem adının anılması dahi yasak olan bir şairdir.

Zaman zaman Orhan Selim, Ahmet Öğuz, Mümtaz Osman ve Ercüment Er adlarını kullanması hep bu yasaklılık yüzündendir.

Şiirleri, makaleleri yasaklanan, yaşamı boyunca yazdıkları yüzünden onlarca davadan yargılanan Nâzım Hikmet, belki de dünya edebiyatının en çok yasaklanmış ismidir. Devletin en çok karşısına aldığı şair. Öyle ki yalnızca kendisi değil, şiirlerini

okuyanlar, hattâ dilden dile aktaranlar dahi tutuklamalara, sürgünlere maruz kalmıştır.

O yalnızca bir şair değil, aynı zamanda komünist bir şairdir. 1921 yılında gittiği Sovyetler Birliği'nde tanıştığı komünizm fikrini yapıtlarında en çok yansıtan, devlete göre "komünizme tahrik" suçunu işleyerek "halkı rejim aleyhine" en çok kışkırtan şairdir. Zira devletin onun hakkında açtığı davalar da bunu teyit eder sayı ve niteliktedir. Nâzım Hikmet gerek yapıtlarında gerek gündelik yaşamında komünist olduğu gerçeğini her fırsatta gururla ve övünçle dile getiren, anayasanın değil ama anayasadan sapan devletin suç saydığı bir durumu varoluş olarak yaşayan biridir.

Türkiye'de yeni kurulan Cumhuriyet'le birlikte geçiş döneminde birçok zorluklar yaşanır. İlk dönemlerde görece daha serbest olan yaşam, 1930'lu yıllarla birlikte değişmeye başlar. Sovyetler Birliği'nde gerçekleşen Bolşevik devrim ve onun dünyaya yayılan dalgası, İtalya ve Almanya'da büyüyen faşist dalga, imparatorlukların dağılarak yerini ulus devletlere bıraktığı süreç, tüm dünyada totaliter rejimlerin yükselmesine etki eden olaylardan birkaçıdır yalnızca. Cumhuriyet de bu süreçten nasibini alır ve politikasını ABD'den yana kullanarak antikomünist bir tavır takınır.

1925 yılındaki "15 yıl kürek" cezası aldığı ve 1928 yılında aklandığı yargılamadan sonra, ilk kez 1931 yılında, yazdıklarından dolayı devletin zulmüyle karşılaşır şair Nâzım Hikmet. Türk Ceza Yasasının yürürlüğe girmesinden tam 5 yıl sonra 8 Ağustos 1931 yılında yayımlanan Matbuat Kanunu ile "komünistliğe tahrik" bir suç olarak kabul edilir ve Nâzım'ın 835 *Satır* adlı kitabı bu yasadaki ilk nasibini alan kitaplar arasında yer alır. Kitap aynı zamanda Nâzım'ın Türkiye'de yayımlanan ilk şiir kitabıdır da. Gerçi daha önce de başka gerekçelerle kovuşturmalar geçiren ve içinde Nâzım'ın da olduğu birçok komünist yazar ve

şair için artık başka yasaları bahane etmeye gerek kalmamıştır. Bu yasayla birlikte Nâzım Hikmet' in, *Jakond ile Si-Ya-U...*, *1+1= Bir*, *Varan 3*, *Sesini Kaybeden Şehir* ve *Gece Gelen Telgraf* adlı kitapları bu yıllarda “komünizme tahrik unsuru içerdiği” ve “halkı rejim aleyhine kışkırttığı” gerekçesiyle yasaklanır ve şair hakkındaki dava silsileleri başlamış olur... Ancak Nâzım yılmaz bu durumdan, umutsuzluğa kapılmaz ve davaları sürerken, ileride yasaklanacak, yeni davalar açılacak şiirler yazmaya ve “komünizm propagandası yaparak halkı rejim alehine kışkırtmaya” devam eder.

25 Temmuz 1951 tarihinde Bakanlar Kurulunca Türk vatandaşlığından çıkarılmasının ardından, büyük dedesi Mustafa Celaledin Paşa'nın -namı diğer Konstantin Borzecki'nin- memleketi olan Polonya vatandaşlığına geçerek Borzecki soyadını alan, 3 Haziran 1963'te hayata gözlerini yuman dünya şairinin vatandaşlık hakkı 5 Ocak 2009 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile iade edilir.

# BATI CEPHESİNDE YENİ BİR ŞEY YOK

Erich Maria Remarque



*"Bu kitap ne bir şikâyet ne de bir itirafır. Sadece savaşıyla yok edilmiş bir nesilden söz etmek istemektedir.. O insanlar bombalardan ve mermilerden kurtulmuş olsalar da!"*

Kitabın başına düşülen bu not, yazarın savaşa nasıl baktığının da ipuçlarını verir bizlere. Şuursuzca çarpışan askerlerin kahramanlıklarını değil, savaşın insan ruhundaki yansımalarını ve o insanların çöküşlerini...

*"Bizler gençlik jılan değiliz artık. Dünyayı fethetmek istediğimiz de yok. Kaçan kimseleriz. Kendi kendimizden kaçıyoruz."*

*Kendi hayatımızdan kaçıyoruz. On sekiz yaşımızda dünyayı ve hayatı sevmeye başlamıştık. Sonra da aynı şeylere ateş etmek zorunda kaldık. Patlayan ilk obüsler, kalbimize rastladı.”*

Çok az yazar savaşı Remarque’nin ifade ettiği bir üslup ve anlayışla kaleme almıştır. O, savaşı ülkelerden, taraflardan bağımsız olarak ele almıştır. Ona göre savaşa giren herkes savaşı kaybeder. Yaşamı kaybeder. Savaş; birlikte, topyekün yaşanan en büyük anlamsızlıktır.

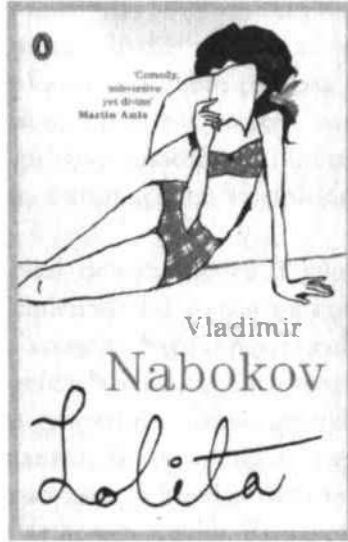
Kitap ilk kez Almanya’da 1929 yılının Ocak ayında yayımlandı ve daha ilk yılında 26 dile tercüme edilerek tüm dünyada büyük bir üne kavuştu. Kitabın çok kısa sürede bu denli bir üne kavuşmasının en büyük nedeni, insanların savaşın yıkımını olanca ağırlığıyla hissettikleri bir ortamın olmasıydı ve Remarque bunu bütün açıklığı ve çıplaklığıyla ortaya koyuyordu.

Almanya’nın Nazi döneminde 1933 yılında gerçekleşen “kitap yakma” eylemlerinde bu roman da kurban düşmüştür. Roman, 1. Dünya Savaşı’na, bağnaz öğretmenlerinin kışkırttığı, vatanseverlik duygularıyla akılları çelinen ve savaşa gönüllü olarak katılan Alman gençlerinin, savaşın gerçekliği altında nasıl ezildiklerinin destanıydı. Bütün varlığını savaş stratejisi üstüne kurmuş Nazi Almanya’sı için bundan daha tehlikeli bir kitap olamazdı. Gereği de hemen yapıldı. Remarque, Alman vatanışlığından çıkarılarak kitabı yasaklandı ve basılmış olan kitaplar toplatılarak yakılmak suretiyle imha edildi.

Yaşar Kemal’in “Benim için 20. yüzyılı en iyi anlatan roman hangisidir derken üç eser arasında gittim geldim. Heller’in *Catch 22*, Şolohov’un *Ve Durgun Akardı Don* ve Remarque’in *Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok*. Remarque’in kitabını gençliğimde okumuştum. Bu kitap 20. yüzyıl dünyasının el kitabı sayılabilir. Böylesi kitaplar büyük ustalıklarla yazılır, dahası can pahasına yazılır. Hatırlayalım, bu kitabı Hitler meydanda yaktırmıştı. Bu

kitabı bir daha okudum. Yıllar önce yazılmış bu kitap daha bugünlerde yazılmış gibi. Böylesi kitapları insanoğlu sonuna kadar götürecektir,” dediği *Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok*, 1930 yılında Lewis Mileston’ın yönettiği bir sinema filmine de konu olmuştur.

BEYAZ İKTAN DUL BİR ERKEĞİN İTİRAFLARI  
NRM-I DİĞER LOLİTA  
Vladimir Nabokov



Nabokov, Edmund Wilson'a yazdığı bir mektubunda; "*Lolita*'yı okumaya karar verdiğinde. lütfen onun son derece ahlaki bir kitap olduğunu unutma," der.

Oysa geçen zaman içinde birçok ülkedeki birçok yönetici, okur ve eleştirmen Nabokov gibi düşünmeyecek ve kitap ahlaksızca durumlardan ve olaylardan oluşmuş müstehcen anlatılar yumağı olduğu gerekçesiyle sayısız sansür ve yasaklamaya maruz kalacaktır.

Romanın erkek başkahramanı Humbert Humbert, Amerika'ya yerleşmiş, orta yaşlı bir dil profesörüdür. Çocukluğunda bir tatil sırasında aile dostlarının kızı ile aralarında geçen kısa süreli bir ilişkiden birkaç ay sonra sevgilisinin ölüm haberini alır. Bu yaşanmamış ilişkinin ardından, çocuk yaştaki kızlara karşı ilgi duymaya başlayan Humbert, pansiyoner olarak yerleştiği evde Bayan Haze'nin on iki yaşındaki kızı Dolores'i görür ve Romanda L, Lo, Lola, Lolita, Dolly takma adları ile çağrılan Dolores ile Humbert Humbert arasında bir aşk başlar.

Bayan Haze ise Humbert'e âşıktır ve bir süre sonra Humbert'e olan aşkını itiraf eder. Humbert, evlenmeyi kabul etmezse Lolita'yı göremeyeceğini düşünerek evliliği kabul eder. Bu arada Humbert, Lolita'ya duyduğu ilgiye günlüğünde de yer vermektedir. Bu günlüğü ele geçiren Haze delirmiş halde evden çıkar ve bir trafik kazası sonucu ölür. Böylece Humbert'in önündeki engel kalkar. Humbert yaz kampındaki Lolita'yı alır ve Amerika'yı dolaşıp kaldıkları otellerde Lolita ile kimi zaman gönüllü kimi zaman da zoraki birliktelikler yaşar. Gittikleri bir şehirde Lolita okula yazılır ve oynadığı bir tiyatro oyununda, oyunu izlemeye gelen tiyatro yazarı ile tanışır. Gezilerine kaldıkları yerden devam etmek üzere yola çıkan Humbert yolda Lolita'yı kaybeder. Aradan geçen birkaç yıl sonra Humbert kendisinden ödünç para isteyen bir mektup alır. Mektup, Lolita'dan gelmektedir ve Humbert, mektuptaki adrese gittiğinde Lolita'yı, Dick adındaki bir gençten hamile kalmış halde bulur. Humbert, Lolita'nın oyun yazarı ile sapıkça ilişkiler yaşadığını öğrenir, oyun yazarının evine gidip onu öldürür ve teslim olur. Humbert, Amerikalı ünlü tiyatro yazarı Clare Quilty'yi öldürmekten hapse girmiştir. Mahkemesi devam etmektedir ve jüri üyeleri için bir savunma hazırlamaktadır. İnsanlığa karşı ezik değildir Humbert, çünkü Clare Quilty'yi kendine göre haklı nedenlerle öldürmüştür.

Romanın son bölümünde Mr. Humbert, öldürmeden önce Quilty'ye kendi yazdığı ve "bu senin ölüm kararın" dediği bir şiiri silah zoruyla okutur. Bu şiir, Mr. Humbert'ın Lolita'yı kendisinden çalan Quilty'nin neden ölmesi gerektiğini anlatır.

*"Günahkârın günahından yararlandığın için  
Günahından yararlandığın için  
Yararlandığın için  
Benim çaresizliğimden yararlandığın için  
Bir günahıtan yararlandığın için  
Ben nemli, ben sevecen, ben çaresiz kılkuşruk  
Olabileceğin en iyisini umarken  
Dağlık bir eyalette evlenmeyi  
Sonsuza dek bir Lolita doğurtmayı kurarken  
Benim özümdeki, ta içimdeki  
Eldeğmemişlikten yararlandığın için  
Beni aldattığın için  
Pişman olmaktan alıkoyduğun için beni  
Daha oğlanların takımını doğrultmakla  
Oyalandığı yaşlarda  
Elimden aldığın için onu  
İşte bütün bu yaptıkların için  
İşte bütün bu yapmadıkların için  
Öleceksin."*

Nabokov, Humbert'in küçük Dolares'e olan tutkusunu tarihteki bazı örnekleri de göz önünde bulundurarak okumamızı istiyor olsa gerek ki; Edgar Allan Poe'nun 13 yaşındaki -kayıtlara 21 olarak geçmiştir- Virginia ile evliliğine ve onun erken ölümüne; Dante'nin çocukluk aşkı Beatrice'e -Beatrice bu aşktan habersizdir ve başka biriyle evlendikten iki yıl sonra henüz 24 yaşındayken ölür- ve şair Petrarca'nın çocukluk yıllarında tanıştığı Laura'ya olan aşkına -şairin şiirlerindeki önemli imgelerinden biridir ve ölümü şairi oldukça etkilemiştir- gönderme-

ler yapar. Ayrıca Humbert'in hastalanıp ölen çocukluk aşkının isminin E. Allan Poe'nun ünlü *Annabel Lee* şiirinde adı geçen Annabel ile aynı olması ve kitabın sonunda Humbert'in de Lolita için şiir yazması, bunların tesadüfler silsilesi olarak geçiştirilebilecek unsurlar olmadığını düşündürüyor.

*Lolita* 1955 yılında ilk kez Fransa'da yayımlanır. Bazı kaynaklara göre Nabokov çok daha öncesinde, 1939'da *Volşebnik* (*Büyücü*) adıyla kısa bir hikâye olarak *Lolita*'yı yazar.

Ancak *Lolita*'nın çok da özgün bir roman olmadığına yönelik iddialar var. Michael Maar'ın yazdığı *The Two Lolas* (*İki Lolita*) adlı kitaba göre, *Lolita*'nın birebir aynısı 1916 yılında Heinz von Lichberg tarafından kaleme alınmış ve hattâ adı da yine *Lolita* olan bir yapıttır.

Maar bu kitapta iki farklı *Lolita*'yı inceleyerek Nabokov'un intihal mi yaptığını, yoksa farkında olmadan bir zamanlar okuduğu bir öyküden mi esinlendiğini ele alır.

*Lolita* 1962 yılında ünlü yönetmen Stanley Kubrik tarafından da filme çekilmiştir.

★ 85 ★

## BİN DOKUZ YÜZ SEKSEN DÖRT

George Orwell



İngiliz yazar George Orwell'in en ünlü yapıtlarından biri olan *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, özellikle 11 Eylül 2001'de New York'ta Dünya Ticaret Merkezi'ne ve Washington'da ABD Savunma Bakanlığı'na düzenlenen uçaklı saldırıdan sonra dünyanın içine yuvarlandığı karanlık dönemde yeniden güncellik kazanmıştır. 11 Eylül olayının ardından ABD'nin çıkardığı Yurtseverlik Yasası devlet güvenliğini sağlama gerekçesiyle bireylerin en temel haklarının askıya alınmasının yolunu açmış, yönetimin ne pahasına olursa olsun insanlar üzerinde sürekli

denetim kurma gayretleri, insan haklarını savunan çevrelerde yaygın endişeler doğurmuştur. ABD’de başlayan sıkı denetim uygulamaları kısa sürede bütün dünyaya da yayılmıştır.

George Orwell’in *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* romanı, Soğuk Savaş’ta siyasal amaçlarla yaygın biçimde kullanılmıştır. Amerikan Merkezi İstihbarat Teşkilatı CIA, Soğuk Savaş’ın kültür alanındaki en büyük operasyonlarından birinde, kitabın ve kitaptan yararlanılarak yapılan filmin bütün dünyaya dağıtılmasını sağlamıştır. Roman, günlük dile de geçen birçok kavramın kaynağı olmuştur. “Büyük Birader”, “Büyük Birader sizi gözetliyor”, “düşünce suçu”, “düşünce polisi” gibi kavramların günlük dile yerleşmesi, George Orwell’in imgeleminde yarattığı dünyanın gerçek dünyayla bağını gösteren bir olgudur.

Karamsar bir romandır *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, bir distopyadır. Romanda, dünya, sürekli olarak birbirleriyle savaşan Okyanusya, Avrasya ve Doğu Asya adlı üç büyük devlete ayrılmıştır. Okyanusya, Kuzey ve Güney Amerika’yı, Britanya’yı, Avustralya’yı ve Güney Afrika’yı içine alır. Avrasya, Avrupa ve Asya’nın Portekiz’den Bering Boğazı’na kadar uzanan kısımlarından meydana gelir. Doğu Asya ise, Çin, Çin’in güneyindeki ülkeler, Japonya, Mançurya, Moğolistan ve Tibet’i kapsar. Ayrıca, adı geçen üç büyük devletin ele geçirmeye çalıştığı Orta-doğu, Orta Afrika ve Güney Hindistan’ı içine alan ara bölgeler vardır. Dünya nüfusunun beşte birini oluşturan ara bölgeler, üç devlet arasında sürekli el değiştirir. Ara bölgelerde yaşayan halklar, elden ele geçirilen köleler durumundadır.

Üç büyük devlet olan Okyanusya, Avrasya ve Doğu Asya arasında ideolojik farklar yoktur, hepsi aynı dünya görüşüne ve aynı sisteme sahiptir. Bu dünya görüşü ve sistem, “oligarşik kolektivizm” olarak tanımlanır. Oligarşik kolektivizmin egemen sınıfı, kapitalist sınıfın aşağı ve orta sınıf tarafından yok edilmesinden sonra iktidarı ele geçiren yeni aristokratlar çevre-

sidir. Bu çevre, ülke nüfusunun yüzde seksen beşini oluşturan proleterleri sömürür ve ezer. Ayrıca, ara bölgelerin yurttaş bile sayılmayan halklarını köle olarak kullanır. Kısacası, üç büyük devlette bütün toplumu sürekli denetleyen baskıcı düzenler hüküm sürer.

Romanın ana teması, “baskıcı bir ortam, baskının bilincine varma, başkaldırı, ihanet, yıkım ve teslimiyet”tir. Düzenin temsilcisi işkenceci O’Brien, işkence sırasında Winston Smith’e şöyle der: “... Asla olağan insanî duygularına kavuşamayacaksın. İçindeki her şey ölmüş olacak. Sevgi, arkadaşlık kurabilme yeteneklerin, yaşama sevincin yitmiş olacak, gülmeyeceksin, merak duymayacaksın, cesaret gösteremeyeceksin, onur duyamayacaksın. Bomboş olacaksın. Seni boşaltıp yerine kendimizi dolduracağız...”

Dediği olmuştur, eski muhalif Winston Smith artık Büyük Birader düzeninin tam bir hayranıdır.

Orwell, romanı İskoçya’da verem ile boğuşurken, 1947-1948 yılları arasında, *Avrupa’daki Son Adam (The Last Man in Europe)* ismiyle yazmıştır. Öte yandan, ABD ve Birleşik Krallık’taki yayımcısı (roman bu iki ülkede aynı anda satışa sunulmuştur) pazarlama meseleleri nedeniyle romanın adını *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört’e (Nineteen Eighty-Four)* çevirmiştir. Roman ilk kez 8 Haziran 1949’da basılmıştır.

Kitap kimi çevrelerce sosyalizm karşıtı olarak suçlanmış olsa da Orwell buna karşı çıkmıştır. 16 Haziran 1949’da yaptığı açıklamada şöyle der: “Yeni romanımda sosyalizme ya da destekçisi olduğum Britanya İşçi Partisi’ne bir saldırı kastetmedim, ama merkezileştirilmiş bir ekonominin yol açabileceği ve halen komünizm ve faşizmde kısmen gerçekleşmiş olan bozukluklara değindim... Kitabın konusunun Britanya’da geçmesi İngilizce, konuşan ırkların doğuştan diğerlerine göre daha üstün olmadığını ve karşı konulmadığı takdirde totalitarizmin herhangi bir yerde zafer kazanabileceğini vurgulamak içindir.”

Basım yılı 1949 olan politik alegorik roman 1950'de Josef Stalin tarafından SSCB'de yasaklandı. Stalin romanda hicvedileninkendi iktidarı olduğunu düşünmüştü. İngiltere ve ABD'de de ise antikomünizm, antisemitizm ve cinsellik temalı yasaklara maruz kalmıştı. Kitap 1962'deki Küba Füze Krizi sırasında neredeyse İngiltere'de de yasaklanıyordu.



başarabilir. 1960'lı yılların bohem New York'unu anlattığı *İkinci Caddenin Çılgın Yeşili* adlı kitapla üne kavuşur. Maceracı ve sıradışı kalemıyla olduğu kadar yaşamıyla da New York'un "underground" kültürünün yapı taşlarından biri haline gelen yazar, *Çılgın Yeşil*'i 1965 yılında kaleme alır. Eşi Lisa ile 40 yılı geçen bir süredir New York'un Greenwich kentinde yaşamını sürdüren Ayden'i, Beat şairi Frank O'Hara şöyle değerlendirir: "Onun yazılarında tıpkı Dashiell Hammett ya da Horace McCoy gibi, aynı kısalık, aynı tempo, aynı acelecilik, aynı sabırsızlık ve analizler var." Ayden'in Amerika betimlemeleri için şu benzetmeyi yapamadan da edemez: "Onun gözlerinden Kafka'nınki kadar tuhaf bir 'Amerika'yı görüyoruz. Absürd bir şekilde hüzünlü olduğu kadar, komik de olan bir 'Amerika'. Kimse olayların görüldüğü gibi olduğuna inanmıyor. Ama Ayden görünenele, gerçekte varolan arasındaki boşluğu önemli bir ölçüde genişletiyor."

Bu eseriyle, Beatnik yazarlar arasındaki değişmez yerini alan yazardan Türkiyeli okur ilk kez Talat Halman sayesinde haberdar olur. Kültür bakanlığı yapmış ve sayısız çeviriye imza atmış olan Talat Halman, 1970 yılında *Milliyet* gazetesinde Erje Ayden ve kitapları hakkında 6 gün süren bir yazı dizisi yayımlar. Ülkesini terk ederek ABD'ye giden ve underground edebiyatın en önemli isimlerinden biri haline gelen Ayden'in sıradışı hikâyesini serer gözler önüne.

Ayden'in *İkinci Caddenin Çılgın Yeşili* adlı kitabı Türkçede ölümünden 2 yıl önce 2001 yılında Bedri Baykam'ın sahibi olduğu Piramit Yayınları'ndan Yeşim Fadilloğlu çevirisiyle basılır. İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı Basın Bürosu, kitabın "müstehcen" olduğu gerekçesiyle toplatılması için 4 Haziran'da İstanbul 1. Sulh Mahkemesi'ne başvuruda bulunur. Bu başvuru, ilgili mahkeme tarafından kabul edilir ve kitap toplatılarak, yayımcısı ve yazarı aleyhine dava açılır.

Kitabının toplatılmasına Türkiye adına üzüntü duyduğunu ifade eden Erje Ayden, “Kitabımın muzırlıkla ve müstehcenlikle hiçbir alakası yok. Kitap yalnız hayat gerçekleriyle ilişkilidir. Alkolik bir insanın zor hayatını betimlemektedir. Benim yazın tarzım, dolaysız anlatımı tercih eder. Zaten gerçekler saklanamaz, İkinci Caddenin Çılgın Yeşili entelektüel bir kitaptır. Birçok dile tercüme edilmiştir. Hâlâ dünyanın birçok ülkesinde satılmakta, üniversitelerin edebiyat bölümlerinde okutulmaktadır. Bu değerlendirmeyi anlamam mümkün değildir,” yorumunu yapar. Ayden’in kitaplarını Türkçeye kazandıran Ressam Bedri Baykam kitabın toplatılmasına tepki gösterir: “Dünyaca ünlü bir yazarımızın 30 yıl önce yazdığı ve onca dile tercüme edilmiş bir kitabının üçüncü bin yılda İstanbul’da toplatılmış olması son derece düşündürücüdür”.



Tam 106 yıl önce yazılmış bu kitap için Yargıtay, kitapta reşit olmayan bir çocuğun kullanılmış olmasını gerekçe göstererek yayımcı ve çevirmen hakkında 10 yıl hapis istemiyle dava açar. Bu, kitap hakkında açılan ilk dava değildir aslında. Yayınevi sahibi İrfan Sancı ve çevirmen İsmail Yerguz hakkında daha önce de 6 aydan 3 yıla kadar hapis istemiyle bir dava açılır ve Galatasaray Üniversitesi Fransız Dili ve Edebiyatı profesörlerinden ve bir hukukçudan oluşan bilirkişi kurulu kitap için “edebî eserdir” raporu verince dava beraatla sonuçlanır. Ancak Yargıtay durumu içine sindiremez ve kararı temyiz edip kitap hakkında daha önce yanlış fıkradan dava açıldığını iddia ederek, bu sefer TCK 226/5’ten dava açar ve 226/3-4-5’e gönderme yapar. Bu madde, müstehcen içeriğin kullanılmasında çocuklar sözkonusuysa 5 yıldan 10 yıla kadar, basın ve yayın yoluyla işlenmesi halinde ise 6 yıldan 10 yıla kadar hapsi öngörür.

Kararı yeniden görüşen 2. Asliye Ceza Mahkemesi ise Yargıtay’ın iddiasını uygun bulmayarak, çocuk istismarı ile ilgili suç oluşmadığı, suçun aynı maddenin 2. fıkrası kapsamında olduğu ve yargılamanın 3. Yargı Paketi olarak bilinen 6352 Sayılı Kanun kapsamında kaldığı sonucuna varır. Mahkeme beraat verilmesinin 6352 Sayılı Kanun’a göre usulen mümkün olmadığını belirterek yargılamayı üç yıl erteler.

## HANENE AY DOĞACAK

Şebnem Işıgüzel



"... aklına dolabın üzerine koyduğu kahve fincanı geliyor. 'Senin için kapattım bu falı,' diyor. Başucuma oturup başlıyor fal bakmaya: 'Hanene ay doğacak; apak fincanının dibi.' Sonra hızla pencerenin kenarına gidiyor. İçeri sızan soluk ışıktaki tekrar bakıyor fincana, diyor ki: 'Bir tek kahve tortusu bile yok.' Gözlerini dehşetle üzerime çeviriyor: 'Sen ölmüşsün.' Yattığım yerden gökyüzünü görüyorum. Gökyüzü yıldızsız. Hava yarın kapalı olacak..."

Dokuz öyküden oluşan *Hanene Ay Doğacak* yayımlanıp raf-lara çıktığında, ilkin cesaretiyle etkiler okuru. Toplumun tabu-

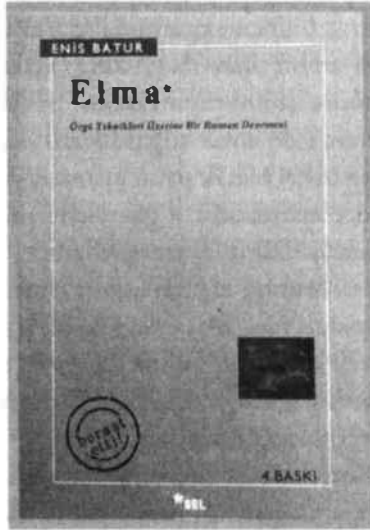
larına, inkârına, ikiyüzlülüğüne vurdumduymazlığına batırıyor-  
dur zira diri ve genç kelimelerini yazar. Sonra derinliğiyle. Aşkın  
hallerini yokluyordur seviyesizleşmiş tende. İlk kitabıdır yazarın.  
Ay gibi doğar edebiyat dünyasına İşigüzel. Gerçekten böyle biri-  
nin olup olmadığı konusunda tartışmalar yapılır edebiyat dün-  
yasında. Takma isim olduğu düşünülür. Usta bir yazarın takma  
ismi. Hattâ bir gazetede haberi bile hazırlanır konuyla ilgili ama  
son anda gazetenin yazı işleri müdürünün yazarın adını bilin-  
meyen numaralara sormayı önermesi üzerine gerçekte bir Şeb-  
nem İşigüzel'in bulunduğu anlaşılır ve *Hanene Ay Doğacak*'ın ilk  
kitabı olduğu öğrenilir. Özellikle genç kesimin elinden düşür-  
mediği bu kitap küçük bir efsaneye dönüşür hızla. Yayımlandı-  
ğı 1993 yılında daha mürekkebi kurumadan Yunus Nadi Öykü  
Ödülü'ne layık görülür. Yıllar sonra kendisiyle yapılan bir rö-  
portajda; "Hanene Ay Doğacak'ı yazdığım da çocuk sayılırdım.  
Şimdi olsa yazamazdım. Yazmazdım değil, yazamazdım. Artık  
o cesaretim yok. Her ne kadar Hanene Ay Doğacak'ta bütün ta-  
buları bir vuruşta yaktıysam da o kitabın bir sihri vardı. O kitabı  
bütün kalbiyle seven bir kitle oluşmuştu," diyecektir İşigüzel.

Devlet de okurun kitaba gösterdiği ilgiyi göstererek ve  
müstehcen olduğu iddiasıyla dava açar hemen kitaba ve yazara.  
Ensest ilişkiden bahsediyordur yazar bir öyküsünde. Türk top-  
lumunda olmaz öyle şeyler zira. Halkın ar ve haya duygularını  
incitiyordur yazar. Çocukların ahlakını bozuyordur. Toplatır  
kitabı. Sonra bildiğimiz yargılama süreçleri, bilirkişiler derken  
aklanır yazar ve kitap. Sonra siyah utanç bantları çekilir bir son-  
raki baskıda "terbiyesiz" yerlere. Ancak artık yayımcılıkta Erdal  
Öz'ün başlattığı bir usulle kitaba mahkemenin gerekçeli kararı  
da eklenerek okuyucudan kaçırılan, halı altına süpürülmek is-  
tenen cümleler bu yolla ulaştırılır okura. Yine bir röportajında;  
"Demek kitabımı iki sene önce yazmış olsaydım ben de okuya-  
mayacaktım," der yazar ironik bir biçimde.

★ 89 ★

ELMA

Enis Batur



Elmanın insan imgesinde çok eskilere dayanan çağrışımları var. Kadim anlatılardan, mitolojik metinlerden öğrendiğimiz kadarıyla bu anlatıların ilki, cennetten kovulan Adem ve Havva kültüdür. Bir başka anlatıda Herakles'e, "dünyanın ucunda, güneşin battığı, Atlas'ın gök kubbeyi taşıdığı yerde bulunan bir bahçedeki ağaçtan elma alıp getirme görevi" verilir. Akşam kızlarının bahçesine giden Herakles bahçeyi koruyan yüz başlı ejderle savaşıp, Atlas'ı ikna ederek bu bahçeden 3 elma almayı başarıp döner.

Altın elmalar veren elma ağacını diken ve yetiştiren toprak tanrısı Gaia'dan başkası değildir. Ağacı Zeus ve Hera'nın evlilik törenlerinde çifte hediye olarak altın bir saksıya koyarak verir. Ağaç, Gaia sayesinde kısa sürede çok dallı budaklı, gösterişli olur ve meyve vermeye başlar. Hera, altın elma veren ağacı çok beğenir ve Olympos'tan uzak bir yere, dünya denizlerinin en batısındaki ıssız bir yer olan Hyperborea bölgesine diker ve Hesperidler olarak bilinen akşamın üç kızına teslim eder. Dünyayı sırtında taşıyan bir titan olan Atlas'ın kızları Aigle, Erythie ve Hesperarethousa ismini taşımaktadır. Bakire periler ara sıra ağaçtan kendilerine de elma kopardıklarından Hera duruma el koyar ve ağaca bekçi olarak uyku uyumaz, yüzlerce başı olan korkunç bir ejder olan Ladon'u görevlendirir. Böylece periler dahil kimse ağaca yaklaşmaya cesaret edemez.

En ünlü masalların da kahramanıdır elma. Pamuk Prenses ve Yedicüceler masalı var... Biri anlatana, öteki dinleyene, diğeri de masalın gerçek sahibinin başına düşen üç elma var. "Elma dersem çık, armut dersem çıkma," var... Uzayıp gider elmanın hayatımızdaki yeri sayısız örnekle...

Bu sefer de Enis Batur'la girer elma hayatımıza bir kere daha.

Eski ölçütlerle değerlendirmeye gönlü razı olmayan bir yazar Enis Batur. Disiplinler arasında gezinmeyi, bir alandan ötekine borcunu fazlasıyla ödemek şartıyla ödünç yaklaşımlar almayı sever.

Bu sefer de öyle olur. "Örgü teknikleri üzerine bir deneme" ibaresiyle sunar kitabı okuyucuya. Elinde farklı renklerden farklı yumaklarla ilmek ilmek, ters düz öreri anlatısını. Nakış olarak Halil Şerif Paşa'yı seçer ve onu Courbet'nin *Dünyanın Başladığı Yer* yapıtına, oradan da alışılmadık bir yaradılış yorumuna bağlar. Bir tabloya, bir ressama, bir diplomat koleksiyoncuya bölünen, parçalanan yumaklar sıkı ilmeklerle yeniden yeniden örülür sabırla.

Kapağında Gustave Courbet'nin bir vajinayı resmettiği ve dünyanın önemli müzelerinde de sergilenen meşhur tablosunun yer aldığı kitap, hem kapağı hem de iç sayfalarındaki resimlerin müstehcen olduğu gerekçesiyle yargılanır bu sefer. Enis Batur'un cümleleri masumdur devlete göre ancak bu sefer de kendisi azmettiricidir.

İstanbul 4. Sulh Ceza Mahkemesi kitap hakkında toplatma kararı çıkartır ve *Elma* buzhaneye kaldırılır. Yapılan yargılama sonucunda kitap ve yayımcısı aklanır ancak mahkeme kararı temyiz eder ve yeniden dava açılır. Yapılan ikinci yargılamada esas hakkındaki görüşü sorulan Cumhuriyet Savcısı Bilgin Uysal, sanıklar hakkında, *Elma* adlı romanın kapak ve iç sayfalarındaki resimlerin müstehcen olduğu gerekçesiyle "halkın ar ve haya duygularını incitmek" suçunu düzenleyen Türk Ceza Kanunu'nun 426. maddesi uyarınca cezalandırılmaları istemiyle dava açıldığını anımsatır.

Ancak söz konusu resimlerin, eski tarihlerde değişik ressam- lar tarafından yapılan tablo ve freskler olduğunun anlaşıldığını belirten Savcı Uysal, günümüzden yüzlerce yıl önce yapılmış bu tabloların müstehcen olarak nitelendirilemeyeceğini ifade ederek, kitabın metninin de müstehcenlik içermediğini ekler ve suçun unsurları oluşmadığı için sanıkların beraatine karar verilmesini ister. Bu gerekçeyle sanıkların beraatını kararlaştıran mahkeme heyeti, kitap hakkında verilen 22 Ocak 2002 tarihli toplatma kararını da kaldırır ve *Elma* böylece "buzhaneden çıkarak yeniden ısırmaya hazır hale gelir".

## MADAME BOVARY

Gustave Flaubert



19. yüzyıl yazınının en başarılı örneklerinden biri olan *Madame Bovary* hem ele aldığı konu hem de Flaubert'in kendine has üslubu ile çok çarpıcı bir metindir. Anlatılan Emma Bovary'nin trajik hayat hikâyesi ve karşılıksız aşkları gibi görünse de, Flaubert, Emına karakteri ile 19. yüzyıl Fransız kadınının bastırılmış, kısıtılmış hayatını, evlilik kurumunun insan doğasına aykırılığını, toplumsal değer yargılarının ve ahlak ölçütlerinin ikiyüzlülüğünü ele alır kitapta. Roman Madame Bovary karakteriyle bir küçük burjuva kadının çöküşünü, manevî acı-

larını ve bu kadının arkasında yatan sıradan, önemsiz ve küçük dünyayı anlatır.

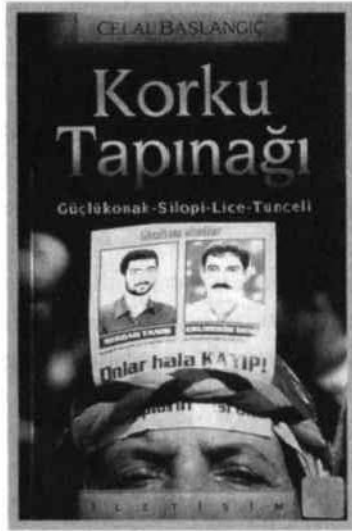
Romantizmin idealist yaklaşımına bir tepki olarak ortaya çıkan roman, gerçekçilik akımının ilk ve en önemli örneklerindendir. Konusunu gerçek yaşamdan alan bu roman, bir dramdır; kentsoylu yaşamın batağında, romantik düşlerin peşinde koşan bir kadının dramı. Doyumsuz tutkuların ağında mutluluk hayalleri kuran Emma Bovary, gördüğü bayağılık ve ihanetle yıkılır. Asla yaşayamayacağı bir aşk için, şöhretini ve gururunu ayaklar altına alır, hayatını feda eder. Var olduğunu sandığı büyük insanî duygular ve değerler, küçük çıkarlar ve para karşısında tuz-buz olur. Sonunda aşk acılarıyla kıvranarak romantik düşlerini yitiren Emma, her şeyden duyduğu korku ve pişmanlık içinde hayatına son verir.

İlk modern realist anlatı kabul edilmesinin dışında, romanın önemi taşra hayatından bunalan, isteklerine gem vuran ve kentsoylu insanları yeren bir kitap olması değildir sadece. Roman okur üzerinde öyle etkili olmuştur ki bu romandan sonra “Bovarizm” akımı doğmuş, psikolojide tatminsizlik ve memnuniyetsizlik durumunu karşılayan bir hastalığın ismi olmuş, hatâ, edebiyat literatürüne geçerek, bir terime dönüşmüştür.

Madam Bovary romanı ilk kez 1857 yılında basılır. Yapıt döneminde büyük yankılar uyandırır, ancak Flaubert o dönemde bile oldukça şaşırtıcı görünen bir gerekçeyle, ahlak ve dine aykırılık nedeniyle yargıç önüne çıkartılıp yargılanır, en sert biçimde cezalandırılması istenir. Bu gülünç dava yüzünden adı bugünlere kadar gelen savcı Pinard, bu kitabın gerçek amacının, “evlilikte eş aldatmayı yüceltmek, cinsel duyuları abartıp kışkırtmak, bu yolda dinsel öğeler de kullanarak inanç konusunda kuşkular yaratmak” olduğunu öne sürer. Yargılama sonunda yazar ve kitap, güç bela da olsa aklanır.

## KORKU TAPINAĞI

Celal Başlangıç



*Korku Tapınağı* gazeteci-yazar Celal Başlangıç'ın *Radikal Gazetesi*'nde yayımlanan yazalarından oluşturulmuş bir derleme. Kitap Güneydoğu diye adlandırılan coğrafyanın, "Kürt meselesi" diye tanımlanmış ve ülke gündemini belirleyen ağırlığıyla zihinlerde, vicdanlarda ve reel politikada kapladığı yeri kendi terazisiyle tarttığı bir çalışmanın ürünü.

Kitapta belgeler ve konunun muhataplarıyla doğrudan yapılmış görüşme tutanakları var. Başlangıç aslında yalnızca aracılık yapar çalışmasında. Mağdurla müsebbibin, hayatta ölümün, vicdan-

la vicdansızlığın aracılığıını. Ancak devlet birçok yerde ve durumda gösterdiği refleksi burada da gösterip, olayların dinamiğini es geçip Celal Başlangıç'a ve onun gazeteci kimliğiyle ortaya koyduğu çalışmaya odaklanır. Zira söz konusu devletin ne yaptığı, neye yol açtığı değil, ne yapmış olursa olsun hikmetinden sual olunmaz varlığına ve haysiyetine karşı gösterilen cürettir. Celal Başlangıç'ın kitabı da böyle bir cürettir ve devlet de geleneksel refleksini göstererek kitap hakkında dava açar ve toplatma kararı çıkartır.

İletişim Yayınları tarafından okura sunulan *Korku Tapınağı*'nın toplatma kararı şöyledir:

"Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü'nün 15 Ağustos 2001 tarih ve 28185 sayılı yazısı ekinde gönderilen Celal Başlangıç'ın *Korku Tapınağı* adlı kitabında 'Katliama Yolculuk Güçlükönak' adlı bölümde 14 Ocak 1996 tarihinde Güçlükönak'ta 11 kişinin minibüste taranarak öldürülmesi olayını askerlerin gerçekleştirdiği; 'Silopi'de Kayıplar ve Şırmak Cumhuriyeti' adlı bölümde Hadeş Silopi İlçe Başkanı'nın İlçe Jandarma Komutanlığı'na gittiği andan itibaren hakkında haber alınamadığı, bölgede korkunun giderek yayıldığına ilişkin yaygın bir inanç olduğu; 'Lice'nin Çılgılığı' adlı bölümde Lice'nin birkaç kez yakılıp yıkıldığı ve 22 Ekim 1993 tarihinde askerler tarafından toplan, helikopterler ve otomatik silahlarla tarandığı; 'Tunceli Yarı Açık Cezaevi' adlı bölümde ilde askerler tarafından yargısız infazlar, gözaltında kayıplar, eşi benzeri görülmemiş gıda ambargosu uygulandığı şeklindeki görüşlere yer verilerek Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde meydana gelen terör olaylarından haksız ve asılsız ifadelerde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin sorumlu tutulduğu ve TCK'nın 159/1 maddesine aykırı davranıldığı bildirildiğinden TCK'nın 5680 sayılı kanununa göre *Korku Tapınağı* isimli kitabın toplatılmasına karar verildi."

Alışlageldiği üzere kitaba hukuki yasaklama getiremeyeceğini bilen devlet durumu pratik yoldan çözerek toplatma kararı

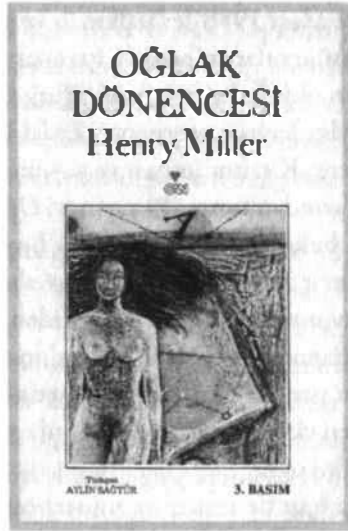
verir ve bir dahaki duruşmaya kadar kitap pratik olarak okuruyla buluşmamak üzere cebren mahkûm edilir. İlerleyen süreçte duruşması gerçekleştirilen yazar, yayımcı ve kitap hakkında iddia makamı esas hakkında mütalaasını sunar. Mütalaada, “Bir Katliama Yolculuk”, “Silopi’de Kayıplar ve Şırnak Cumhuriyeti”, “Lice’nin Çılgılığı” ile “Tunceli Yarı Açık Cezaevi” adlı 4 ayrı başlık altında ele alınan konuların yöresel mahiyette olduğu ve meydana gelen olaylara özgü, olay sonrası yazarın kendi kişisel gayretleri ile yapmış olduğu çalışmaların, eleştiri mahiyetinde dile getirildiği belirtilir. İddia makamı, kitabın eleştiri sınırları içerisinde ele alınarak yazıldığının anlaşıldığını ve atılı suçun oluşmadığını ifade ederek Başlangıç ve Tuna’nın ayrı ayrı beraatlerini ister.

### “Pişman değilim”

Mahkeme heyeti tarafından son sözü sorulan Celal Başlangıç da, 27 yıllık meslek hayatı boyunca yazdığı hiçbir şeyden pişman olmadığını, *Korku Tapınağı* adlı kitabında da gerçekleri anlatıldığını dile getirir. Başlangıç mahkemeye yazılı olarak sunduğu savunmasında ise, gazeteci olarak yaşadığı çağa tanıklık etmenin sorumluluğu ile hareket ettiğini belirtir ve bu kitabı yayımlarken de halkın bilgi alma hakkına küçük de olsa katkıda bulunmayı amaçladığını söyler. Başlangıç, *Korku Tapınağı*’nda da tanıklarıyla, belgeleriyle aktardığı gibi, insan haklarını ihlal eden, köyleri boşaltan, yerleşim birimlerini yakıp yıkan, faili meçhul cinayetleri işleyen, yasaları çiğneyen ve görevini kötüye kullananların yargılanması gerektiğini ifade eder. Mahkeme heyeti oybirliği ile kitapta Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde meydana gelen olayların anlatıldığını, askerî kuvvetlerin tümüne yönelik herhangi bir tahkir ve tezyifin olmadığını ve eleştiri hudutlarının aşılmadığını belirterek, Başlangıç ve kitabın yayıncısı Tuna’nın beraatlerine ve kitabın toplatma kararının kaldırılmasına karar verir.

## OĞLAK DÖNENCESİ

Henry Miller



*Oğlak Dönencesi* ilk kez 1938'de Paris'te yayımlanır. ABD Adalet Bakanlığı'nca müstehcen olduğu gerekçesiyle yasaklanır ve ülke sınırları içine sokulması dahi engellenir. Yasak 1961'e kadar sürer. 1961'de Grove Yayınları yasağa rağmen romanı ABD'de basar ve kitabın yasağı kerhen de olsa kalkmış olur. 1964'te ABD Yüksek Mahkemesi *Oğlak Dönencesi*'nin edebî bir eser olduğuna karar verir.

*Oğlak Dönencesi*'ni yasaklayan iki ülkeden biri de Türkiye'dir.

*Oğlak Dönencesi*'nin Türkiye'deki öyküsü de simgesel bir yayımlama özgürlüğü mücadelesine neden olur. İlk baskısından 47, ABD'de yasağının kalkmasından 24 yıl sonra Can Yayınları 1985'te Aylin Sağtür çevirisi ile *Oğlak Dönencesi*'ni yayımlar. "Başbakanlık Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kurulu"nun verdiği bir raporla kitabın, muzır ve müstehcen olduğu kanısına varılır ve kitap hakkında toplatma kararı çıkarılır. Mahkeme 22 Mart 1988'de "halkın ar ve haya duygularını rencide eden, cinsi arzuları tahrik ve istismar edici mahiyette genel ahlaka aykırı olduğu" gerekçesiyle Türk Ceza Kanunu'na göre çevirmen Aylin Sağtür ve yayımcı Erdal Öz'ün cezalandırılmasına karar verir. Kitabın imhası ve yayımcısı ile çevirmeni ne para cezası kararından sonra, 39 yayınevi *Oğlak Dönencesi*'ni kitapta sakıncalı bulunan yerleri çıkartıp boş bırakarak ama kitabın başına Muzır Kurulu raporunu, savcılık iddianamesini ve Erdal Öz'ün savunmasını ekleyerek yeniden yayımlar. Kurul raporunda ve iddianamede müstehcen bulunan cümleler açıkça belirtildiği için isteyen okuyucu ana metinde boş bırakılan yerlere bu cümleleri ekleyerek yasaklanıp imhasına karar verilen kitabın tam metnini okur.

Bu 39 yayımcı için de muzır ve müstehcen yayın yapmaktan dava açılır ama kitaba eklenen bilirkişi raporu ve iddianame müstehcen sayılamayacağı için, dava beraatle sonuçlanır ve kitap hakkındaki toplatma kararı da kalkar.

Can Yayınları 1991 yılında bu kez kitabın başına mahkeme kararını koyup mahkemenin müstehcen bulduğu cümleleri siyah bantla kapatarak romanı bir kez daha yayımlar, bu sefer kitap hakkında herhangi bir dava açılmaz.

*Oğlak Dönencesi* otobiyografik izler taşıyan bir romandır. Olaylar 1920'lerin başında New York'ta yaşayan bir kahramanın ağzından anlatılır. Anlatıcı kendini "Henry V. Miller" olarak tanıtır. Evlidir, bir çocuğu vardır ve çalışmak zorunda-

dır. *"Dünyada yapılacak en son işi yapmaya karar verdim: telgraf ulaklığı. Gün bitimine doğru kararlı bir biçimde telgraf şirketinin -Kuzey Amerika Kozmodemonik Telgraf Şirketi- personel bürosuna girdim,"* diye anlatır. İş o kadar ısrarla ister ki 30 yıllık personel müdürü görevden çıkartılıp yerine Henry alınır.

Anlatı kronolojik bir biçimde ilerlemez. Henry bir yandan işte yaşadıklarını, iş arkadaşlarını, iş için başvuranları, karısıyla ilişkilerini, komşularını ve arkadaşlarını anlatırken; diğer yandan çocukluk yıllarına, hattâ -aşırı bir yorum olsa bile- ana rahmine döner zaman zaman. Otuz yaşına kadarki hayatından parçaları, annesini, babasını, kız kardeşini, akrabalarını, çocukluğundan beri tanıdığı insanları, eski arkadaşlarını da anlatır.

Ama esas anlattığı ve romanda büyük yer tutan kendi düşünsel gelişimidir. Varoluşu, insanlar, hayat, evren, dünya, kültür, sanat, felsefe ve siyaset ... işte hayatta ne varsa uzun uzun anlatır. Üstelik bunlar kendi içlerinde tutarlı, tek bir konuya odaklanan tiradlar da değildir. Henry Miller kusmaya bir başladı mı, sözcüklerinin sıçramadığı yer kalmaz. Sıradışı, genel kanıları sarsan görüşlerini ilginç ayrıntılarla destekleyerek anlatır. Roman boyunca; evliliğinden, iş hayatından, ilişkilerinden bunalan Henry'nin, kendine bir çıkış yolu ararken içine girdiği ruhsal durumlar ve bu ruh durumlarının dışavurumlarıyla da karşılaşılır sık sık. İçki, gece hayatı, çeşitli kadınlarla girdiği cinsellik odaklı gecelik ilişkiler... Bütün bunlar da kesmez onu ama. Her fani gibi yaşadığı durumdan fena halde bunalmakta, ancak bazı faniler gibi boyun eğmeyerek bu durumdan kurtulmak istemektedir.

Henry'nin hayatını bir arkadaşıyla gittiği dans salonunda gördüğü bir dansçı değiştirir. Mara'yı gördüğü anda yıllardır kafasında kurduğu, ancak bir türlü yazmaya başlayamadığı kitabı bu kadınla birlikte olursa yazabileceğine inanır. Karısını, çocu-

ğunu ve işini terk eder ve Mara ile yeni bir hayata başlar. Mara 21, Henry 31 yaşındadır.

Anlatımındaki gerçeküstü havaya bakılırsa, Miller romanı önceden tasarlamadan, sanki bir oturuşta “otomatik yazı” tekniği ile yazmış gibidir. Gerçeküstücülüğün tüm ahlakî ve etik kısıtlamalarını göz ardı eden anlayışına da denk düşer bu durum. Özellikle anlatının akışını bozma pahasına sık sık araya girerek görüşlerini anlattığı bölümlerde, bilinç akışı tekniğini kullandığı düşünülebilir. Başka bir bakış açısıyla *Oğlak Dönencesi* çok uzun bir iç monolog da sayılabilir. Romanın yazıldığı yıllarda Paris’te gerçeküstücülüğün, bilinç akışı, otomatik yazı gibi tekniklerin gözde olduğu düşünülürse, bu durum yazarın en sıradan yanıdır dahi denilebilir.

★ 93 ★

## YÜRÜMEK

Sevgi Soysal



*Yürümek* romanı, Cumhuriyet Türkiye'sinin simge kenti olan Ankara'da, kentleşme olgusuyla birlikte gündeme gelen her türlü zihniyet değişiminin bir panoramasını sunar okura.

Ankara'da Samanpazarı'nın yerini Yenışehir ve Kavaklıdere alır. 1925'lerden sonra gelişmeye başlayan Yenışehir, Ankara'nın modern yüzü olur. Burası daha çok memurların, profesörlerin ve subayların oturduğu yeni bir orta sınıf semtidir. Bu dönemde, kırsal kesimden Ankara'ya göç başlar. Altındağ bir gecekondu mahallesi olur. Ankara'ya köyden gelen aileler her

anlamda uyum sorunu yaşarlar. 1950'lerden sonra yavaş yavaş Amerikan kültürü Türk kültürü içinde yer edinmeye başlar. Amerikan tarzı giyim ve yaşam biçimine rağbet artar. Kentli ve köylü ayırımı başlar. Köylülük cazibesini yitirir; sosyal tabakalaşma yeniden şekillenir.

Kitabın iki ana karakteri olan Elâ ile Mehmet'in çocukluk ve gelişim çağlarındaki cinsel sorunlarını sosyokültürel boyutlarıyla sunar Sevgi Soysal. *Yürümek* romanının kahramanı Elâ, Reşat Nuri Güntekin'in kızı Elâ Güntekin'dir. O, Soysal'ın TRT'den çalışma arkadaşıdır. Elâ'nın o dönemde evleneceği bir tiyatro sanatçısı sevgilisi vardır. Mehmet Keskinoglu. Soysal, Mehmet'i de yakından tanımaktadır. O dönemde Soysal'ın yakın arkadaşı Adalet Ağaoğlu, *Yürümek* romanındaki isimlerin sembolik olduğu düşüncesindedir. Ona göre aslında Elâ, Sevgi'dir: "Sevgi'nin TRT yarışmasına gönderdiği *Yürümek* romanını çok sevdim. İlk romanı. Yazarı tanımak bazen çok iyi, bazen çok kötü. Tanıyınca, kitabı okurken 'Aa, bence burada Başar'ı yazmış!' diyebiliyorsun. Başkişisinin adı Elâ. İşimiz dolayısıyla yakın arkadaşımız Elâ Güntekin'in adını kullanmış, ama ben durmadan, 'Hadi canım Sevgi, bu adın arkasına ne kadar saklansan nafile kendini anlatıyorsun işte,' deyip durdum."

Gülten Akın ise Sevgi Soysal'ın *Yürümek* romanı için "Tam bir patlamaydı," yorumunda bulunur.

"Konusu cinsellikti. O güne dek ucundan kıyısından pek çok romanda izleri vardı cinselliğin. Bir edim ya da üstüne konuşma olarak. Türk romanında sanırım ilk kez bu denli gözü peklikle işlendi bu konu. Gözü peklik bilimsel bir tavırla besleniyordu. İçtenlikli ve dürüsttü yazar. Çeşitli çevrelerin, kişilerin cinsel anlayışını, tavırlarını sergiliyordu."

Kitap yayımlandığında hakkında, roman kişilerinden birinin ağzından eşekle cinsel ilişkinin anlatıldığı birkaç pasaj dolayısıyla müstehcenlik iddiaları gündeme gelir ve konu yargıya in-

tikel eder. Durum kamoyunda tam bir sansasyona yol açar. Kitap toplatılır. Tarih Aralık 1970'tir. Bunun üzerine TBMM'de bir komisyon kurularak konu burada da uzun süre tartışılır.

Mahkeme bilirkişi heyetine Ord. Prof. Dr. Sulhi Dönmezer, Prof. Dr. Cahit Tanyol ve Öğretim Üyesi M. Aslıer'i tayin eder. Bilirkişi heyeti yaptığı inceleme ve değerlendirme sonucu olarak mahkemeye şu raporu sunar.

"...incelenen kitabın tümüyle bir edebî eser niteliğinde bulunduğu hususunda şüphe yoktur. Eserin gerek konusu, gerek yazı tarzı değindiği meseleler yönünden edebî değeri haiz olduğunu tespit etmek gerekir. Yazarın kendisine göre bir tür üslubu olduğu ve bu üslubun toplumda yer alan bazı grupların hoşuna gitmeyeceği açıktır. Yazar kişiliği belirtmek için ona 89. ve 91. sayfalarda yer alan hikâyeyi anlattırmaktadır. Bu nevi kişiler arasında dost sohbetlerinde, içki âlemlerinde anlatılması da mümkündür... Yukarıda verilen izahattan anlaşılacağı üzere inceleme konusu eserde geçen belirli kısmın TCK 426. ve 427. maddeleri ihlal eder şekilde müstehcenlik taşımadığı hususunda mütalaayı ihtiva eden iş bu rapor saygıyla sunulur."

Sevgi Soysal'ın, Sevgi Sabuncu adıyla yayımladığı *Yürümek* romanı ve kendisi bu bilirkişi raporunun ardından aklanır. Roman yeniden yayımlanarak, toplumda ve edebiyat çevrelerinde Türkiye romanına kazandırdığı sayısız yenilikleriyle konuşulmaya ve tartışılmaya devam eder.

## BOYALI KUŞ

Jerzy Kosinski



*"Bugün Boyalı Kuş'un yaratılmasından yıllar sonra varlığı hakkında kararsız duygular hissetmekteyim. Geçen son on yıl, benim de romana eleştirel bir gözle bakmama olanak verdi. Ama kitabın etrafında kopartılan fırtına, benim ve bana yakın olanların hayatında yaptığı etkiler bu kitabı yazmış olmamı sorgulattı bana.*

*Ben kitabı yazdığımda onun bir tarzı ve edebî bir başarısı olacağını düşünüyordum. Ama yakınımdaki insanlara bir zararının olabileceğini hiç düşünmemiştim. Anavatomdaki yöneticiler için*

*bu kitap, tıpkı romandaki kuşa olduğu gibi, boyanıp topluluktan atılan, uzaklaştırılan bir duruma düştü. Ben kuşu yakaladım, tüylerini boyayıp onu serbest bıraktım ama tek yapabildiğim öylece durup onun felaketini seyretmek oldu. Eğer olacakları önceden görebilseydim Boyalı Kuş'u asla yazmazdım. Ama kitap da tıpkı kahramanı küçük çocuk gibi bütün saldırılara göğüs gerdi. Hayatta kalma güdüsü bütün zincirleri kırdı. İnsanların hayal güçleri de çocuğunkinden daha fazla tutsak kalabilir mi?..”*

Kosinski'nin *The Painted Bird-Boyalı Kuş* adlı romanı 1967 yılında yayımlanır. Romanın kahramanı altı yaşında bir Yahudi çocuktur. Ailesi onu Polonya'yı işgal eden Nazilerden kurtarabilmek için uzak bir köye yollar. Çocuk, evine sığındığı yaşlı kadının öldükten sonra artık kendi başının çaresine bakmak zorunda kalacak, oradan oraya sürüklenerek kimselere benzememesi yüzünden sürekli reddedilip dışlanacaktır.

*Boyalı Kuş* savaşın vahşetini adını roman boyunca asla öğrenemediğimiz bu küçük çocuğun gözünden anlatır okura. Kosinski tüm yaşamı boyunca bu kitabın otobiyografik özellikler taşıdığını iddia etmiş olsa da, biyografisini kaleme alan James Park Sloan, yazarın aslında 2. Dünya Savaşı'nı ailesi ile birlikte, Yahudi olduğu gerçeğini çevresinden saklayıp sürekli korku içinde ama korunaklı bir ortamda geçirdiğini vurgular.

Biz gelelim asıl meseleye... Aydın Emeç, Kosinski'nin bu ilk kitabını Türkçeye çevirip E Yayınları'nın ilk kitabı olarak basar. Yıl 1968'dir. Kitap Türkiye'de de dünyada gördüğü gibi büyük bir ilgiyle karşılanır. Devlet de ilgisini esirgemez kitaptan. “Bizimkiler” de kimilerince komünizm propagandası yaptığı, kimilerince ise Amerikalılar tarafından para verilerek yazdırılmış olduğu yolundaki suçlamalara maruz kalan kitaba “müstehcen nitelikte yayın yapmak suretiyle basın kanununa muhalefet”ten kamu davası açar. Ancak yapılan yargılama sonucu kitap ve Aydın Emeç aklanır.

Mahkeme kararı şöyledir:

“Her ne kadar maznun Aydın Emeç tarafından tercüme ile neşredilen *Boyalı Kuş* adlı kitabın yazılarının müstehcen olduğu iddia edilmişse de suç mevzuu *Boyalı Kuş* kitabında 2. Dünya Savaşı kurbanı küçük bir çocuğun savaş süresindeki hatıralarını ihtiva ettiği ve savaşın kişi üzerindeki tesirlerini göstermek maksadıyla cinsi münasebet hallerine temas edildiği... Cinsi münasebet hallerinde kişi üzerinde cinsel arzuları tahrik edecek bir mahiyet bulunmayıp harp halinde tesadüf edilen bu kabil halleri göstermek maksadı ile bu sahnelerin kitapta yer aldığı, savaşın fena hallerinin bu suretle gösterildiği anlaşılmıştır... Maznunun isnat edilen fiilden beraatına karar verildi.”

Bu karar, kitabın 1972'den sonraki baskılarına ayrı bir kağıt olarak; isteyenin okuması, isteyenin kitap ayracı olarak kullanması için konur ve öyle satışa sunulur.

★ 95 ★

## FELSEFENİN TEMEL İLKELERİ

Georges Politzer



Bu kitabı okumamış olsa dahi, sanırım bu kitaptan habersiz birine rastlamak oldukça zordur Türkiye’de... Adera Marksist düşüncenin Türkiye’deki el kitabı haline gelmiş olan bu eser, aynı zamanda 12 Eylül rejiminin yasakladığı ilk kitap olması sebebiyle de ayrı bir yere sahip hayatımızda...

Türkiye’de ilk kez 1969 yılında Sol Yayınları tarafından yayımlanan *Felsefenin Temel İlkeleri*, Georges Politzer’in Paris İşçi Üniversitesi’nde 1935-36 yıllarında verdiği derslerin öğrencileri tarafından tutulmuş notlarından oluşan bir çalışma.

*Felsefenin Temel İlkeleri* kitabı, işçileri, emekçileri, lümpenleri, özellikle de “felsefe” dendiğinde hayat galesiyle işi olmayan birkaç seçkinin ya da burjuva ve küçük burjuva aydının kendi aralarında eğlenmek için yapageldikleri karmaşık ve anlamsız bir etkinlik, bir laf salatası olduğunu düşünen “sıradan insanı” felsefeye davet eden bir kitaptır. Dili basit, anlaşılır ve açıktır. İçindekilerin ne kadar felsefe olduğu hâlâ felsefeciler arasında tartışma konusu olsa da, sessiz yığınların, düşünmekle öyle pek işi gücü olmayan kitlelerin, özellikle de Türkiye’de, felsefe ile aralarında kan davası bulunan kesimlerin hayatına onun kadar katkı yapmış bir kitap daha yoktur.

İlk etkisini SSCB’de gösteren bu kitabın, aynı etkiyi, hattâ daha fazlasını Türkiye’de de göstermiş olması, Politzer’in ve öğrencilerinin toplum mühendisliği konusundaki dehalarına da işaret eder aynı zamanda.

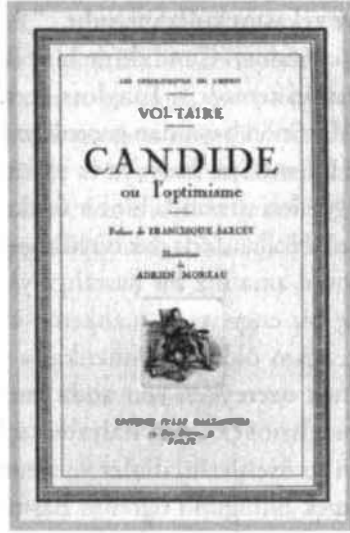
Kitabın Marksist sempatizanlar tarafından beğenilmesinin ve örgütçü “âgabeyler” tarafından tavsiye edilmesinin arkasında kitabın kapağının kırmızı olmasından daha çok, Politzer’in sarsılmaz sol görüşünün ve faşizme karşı şanlı direnişinin sonunda kurşuna dizilerek öldürülmesinin de payı büyüktür. Politzer her şeyden önce güvenilir bir solcu ve şanlı bir teorisyendir. Ünlü bir polemikçi ve oldukça etkileyici bir retorik ustasıdır.

Politzer ve kitabı sol cenahı olduğu kadar, 12 Eylül cunta yönetimini de oldukça etkilemiş olacak ki yönetime gelir gelmez ilk basımı 1969 yılında Sol Yayınları tarafından yapılan eseri yasaklar ve toplatır. Kitabın 12 Eylül’den sonraki ilk baskısı Ancak 1990 yılında yapılabilir.

★ 96 ★

## CANDIDE

Voltaire



Asıl adı François Marie Arrouet olan ancak, Voltaire mahlasıyla tanınan Fransız düşünür, aydınlanma felsefesi ile özdeşleşmiş bir isimdir. Din ve ifade özgürlüğü ile insan hakları konusunda büyük katkılarda bulunan filozofun belki felsefesi eskimiş, düşünsel argümanları modern söylemlerle çoktan aşılmıştır. Ancak onun 1759 yılında yazdığı *Candide* adlı eseri hâlâ tazeliliğini korumaktadır ve dünyanın gidişatına bakılırsa korumaya da devam edecektir.

Pikaresk bir romandır *Candide*. 16. yüzyılda şövalye romanlarına ve kır yaşamını konu alan romanlara tepki olarak ortaya

çıkan; toplumun aşağı tabakalarındaki düzenbaz, dalavereci ancak becerikli ve kurnaz kahramanların maceralarını işleyen bir türdür bu. *Pikareskin* kelime anlamı, İspanyolcadaki “pikaro” sözcüğüne dayanır; “pikaro” maceracı, serseri ve vasıfsız gibi anlamlara gelir. Pikaresk romanın başlıca özelliği roman başkışisi olan pikaronun, gücü elinde bulunduran “üsttekilerin” düşünce ve davranışlarını gözleyip kavrayarak onları yenmek için bu gözlemlerini ve zekasını kullanmasıdır.

Voltaire’in başkahraman Candide de bir pikarodur. Roman, Leibniz’in felsefesinin temsilcisi Pangloss ile sağduyunun simgesi olan filozof Martin’in başından geçenlerin öyküsüdür.

Almanya’dan Hollanda’ya, İtalya’ya ve sonunda İstanbul’a giden Candide, bu gezileri sırasında binbir felaketle karşılaşır. Almanya’da asker olur. Hollanda’da çok büyük aşağılamalara uğrar, öğretmenini Pangloss’u amansız bir hastalığa yakalanmış olarak bulur; Portekiz’de bir engizisyon mahkemesinde acımasız bir cezaya çarptırılır, adam öldürür; Amerika’da yamyam yerliler tarafından yenilmek üzereyken son anda kurtulur; Fransa’da tuzığa düşer ve paralarını çaldırır; İtalya’da taçlarını, tahtlarını yitirmiş altı kralın serüvenlerini dinler ve sonunda İstanbul’da, yaşamının ne demek olduğunu öğrenir. Başından geçen onca olaya rağmen filozof Pangloss’un dediklerine uyarak her şeyin “iyi” olduğuna inanır ve bu düşüncesinden ancak İstanbul’da vazgeçer. Ona yaşamın amacını, anlamını İstanbul’da tanıdığı bir dervişin “Bahçemizi yetiştirelim,” sözü öğretir. O zaman Candide, bunca zamanını boşuna geçirdiğini anlar. Binbir felaketten sonra bir araya toplanan hikâyenin kahramanlarına birer iş verir, hepsini bir uğraşa kavuşturur ve bahçesini yetiştirir.

Filozof Pangloss’a göre olabilecek dünyaların en iyisinde yaşamaktadırlar. Yeryüzünde olanların asla başka bir biçimde olamayacağını savunur. Öyleyse olan her şey başka bir iyiye yol açacaktır. Candide öylesine absürd olaylarla karşılaşır ki

gene de bu iyimserliğinden taviz vermez. Yaygın görüşe göre Pangloss karakteri ile Voltaire, ünlü Alman filozof Leibniz'i simgeler, Pangloss aslında simgeden de öte birebir Leibniz'dir. Voltaire, Candide ve Pangloss'un başına felaketler getirerek bir yandan da isim vermeden Leibniz'i ve onun "mümkün dünyaların en iyisi" felsefesini eleştirir düpedüz. Dünyada aslında o kadar çok kötülük vardır ki bu kadar iyimser olmak ahmaklıktır Voltaire'e göre.

ABD'ye, ünlü Özgürlük Anıtı'nı hediye eden Fransa'nın simgesi olmuş yazarın bu ünlü eseri de yasaklardan nasibini alır ve müstehcenlik gerekçe gösterilerek, 1930 yılında kitaba ABD gümrüklerinde el konur ve kitabın ülkeye girmesi engellenir. Voltaire'in ifade özgürlüğü ve insan hakları mücadelesine yaptığı katkı düşünüldüğünde, oldukça trajik bir durumdur bu aslında.

★ 97 ★

## GAZAP ÜZÜMLERİ

John Steinbeck



John Steinbeck'in ABD'de 1939 yılında yayınlanan romanı, Türkiye'de ilk kez Remzi Kitabevi tarafından Rasim Gürhan'ın çevirisiyle ve *Gazap Üzümleri* adıyla yayımlanmıştı. "Dünya Muharrirlerinden Tercüme Serisi"nin 96. kitabı olarak yayımlanan roman iki cilt halinde basılmıştı.

Kitap, küçük toprak sahiplerinin bankalar ve tüccarlar tarafından aldatıldığı, insanların kuraklık, yoksulluk, zorbalık veya sadece açlık yüzünden evlerini terk etmek zorunda kaldığı ve 1929 ekonomik krizi dolayısıyla 3 milyon insanın Kaliforni-

ya'ya yeni bir yaşama başlamak için göç ettiği zor yıllarda, bir ailenin parçalanışını ve göçün trajedisini anlatır.

Kendisi de çiftçi bir ailenin çocuğu olan Steinbeck roman-daki kahramanları oldukça gerçek ve inandırıcı bir biçimde ortaya koymuş; romanın bu inandırıcılığı kimi çevreleri rahatsız ederek kitaba karşı harekete geçmeye zorlamıştı. Tarım şirket-leri ve bazı bankaların kitaba karşı takındığı olumsuz tutum ve yönetime yaptıkları baskılar yüzünden kitap yasaklanmıştı.

Yasaklanma gerekçesi olarak da, kitapta dile getirilen yoksul-luk temasının insanları aşağıladığı yönünde ilginç bir bahane üretilmişti.

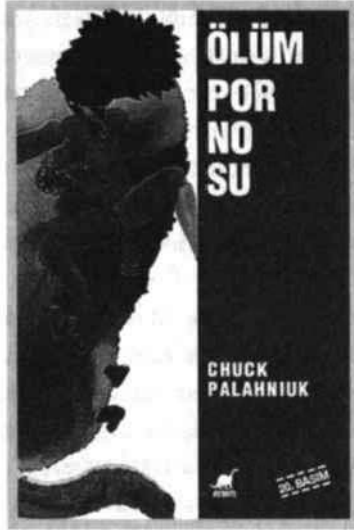
İnsanlar, ırmaktan akan patatesleri toplamak istiyor, muha-fızlar onları engelliyorlar. Külüstürleriyle yere atılan portakal-ları almaya geliyor ama meyvelerin üzerine gaz dökülüyor. Ve çekilip bir kıyıda duruyor, çukurda öldürülen domuzların çığ-lıklarını dinliyor, sonra çukurların dolduruluşunu, portakal yı-ğınlarının kül oluşunu izliyorlar. Ve insanların gözlerinden ba-şarısızlık okunuyor. Aç insanların bakışlarına giderek bir öfke yerleşiyor. Gazap üzümleri insanların ruhlarında olgunlaşıyor, bağbozumu yaklaşıyor...

*Gazap Üzümleri* her şeyden önce politik bir romandır. Ye-nilgiler, iftiralar, açlık ve kötü muamele; bunların hepsi politik bir suçlama, bu adaletsizliği yaratacak güce sahip olanlara yö-nelik bir itham, vahşi kapitalizmin sessiz öfkesine ve soğukkanlı duruşuna dair de bir onaylama barındırır. Bu süreç, Oklaho-ma'daki çiftliklerini bankaya olan borçları yüzünden kaybeden ve Kaliforniya'da daha iyi bir yaşam sürmek üzere batıya giden Joad ailesi merkezinde anlatılır. Yol ilerledikçe onlar ve daha binlerce Oklahomalı, batıya doğru giderken 66 numaralı kara-yolunda birleşirler ve birbirlerine, karşılaştıkları haksızlıkların öykülerini ve ileride yaşamayı umdukları refahı anlatarak iler-lerler. Kaliforniya'da buldukları ise; sömürü, açgözlülük, düşük

ücretler, açlık ve sonunda ölüm olur. Para sahibi olanların diğerlerini sömürerek daha fazla para kazanmak anlayışı içinde sergiledikleri zalim ayrımcılığı çarpıcı bir biçimde betimleyen Steinbeck; şiddet, açlık ve ölüm tehdidinin bezdirdiği Joad ailesinin çaresizliğini gözler önüne serer. Onurlarını korumalarına ancak duydukları gazap, dış dünyaya meydan okuyan bir dayanışma ruhu ve sürekli olarak özveride bulunmaları olanak tanır.

## ÖLÜM PORNOSU

Chuck Palahniuk



*"...Marilyn Monroe yürürken kalçası daha güzel sallansın diye ayakkabısından birinin topuğunu biraz kısaltırmış. Ömür boyu zatürre ve bronşitten çekmesinin sebebi ise halkın huzuruna çıkmadan önce buzla dolu bir küvete girmesiymiş. Buzun içinde saatlerce yatarak memelerinin ve poposunun dik olmasını sağlar, ama acıya katlanmak için de uyuşturucu kullanırmış..."*

Porno endüstrisinin çağdaş hayatın içine sinen devasa varlığını edebiyata taşır Chuck Palahniuk bu kitabında. Türkiyeli okurların daha çok *Dövüş Kulübü* ile tanıdığı Palahniuk kimile-

rince tabularla savaşan bir zamane şövalyesi, kimilerince anlam-sızlığın ve hiçliğin girdabında kaybolmuş bir meczup... Cesareti konusunda hemen herkes hemfikir ama.

Odağına bir porno kraliçesi olan Cassie Wright'ı yerleştirdiği roman, onun kameralar önünde 600 erkekle seks yaparak ulaşılması hayli güç ve kimsenin kolay kolay göze alamayacağı bir rekor denemesi sebebiyle, yalnızca numaradan ibaret "damızlık" erkeklerin hayatlarından sunduğu keşitlerle şekillenir. Hayatın her alanına sirayet etmiş pornografiyi şaşırtıcı efektlerle okuyucuya sunan yazar, içten içe modern hayatın başka bir gözle ve kavramlarla bezenmiş eleştirisini yapar.

Kitap 2011 yılında Ayrıntı Yayınları'nın yeraltı edebiyatı dizisinden basıldığında kitap için yeni bir macera başlar ama Türkiye'de. Devlet kitaba, çevirmeni Funda Uncu'ya ve kitabın yayımcısına dava açar.

Muzır Neşriyattan Koruma Kurulu'nun sekiz sayfalık bilirkişi raporuna göre, kitapta yer alan yazılar "halkın ar ve duyularını incitecek, cinsi arzuları istismar edecek" niteliktedir. "Argo ve amiyane tabirlerle kopuk anlatım tarzının benimsenmesi" bile suç kapsamına girer kurula göre. En çok tartışılan ise ifade vermek üzere İstanbul Basın Savcılığı'na götürölen çevirmen Funda Uncu'ya sorgu sırasında yöneltilen "Sen manken misin? Böyle bir kitabı neden yazdın? Buraya neden düştün?" gibi akla hayale gelmeyecek sorulardır. İstanbul 2. Asliye Ceza Mahkemesi'nde görölen duruşmada Hasan Basri Çıplak mahkemede, iddia edildiği gibi kitabın porno yayını olmadığını savunur. Kitabın büyüklere yönelik olduğunu belirten Çıplak, kitaba + 18 gibi bir uyarı konulmasının mümkün olmadığını, gerekli açıklamanın ise kitabın arkasında yapıldığını söyleyerek bilirkişi talep eder. Dava ileri bir tarihe ertelenir.

18 Ocak 2002 tarihinde yeniden görölmeye başlayan davanın ilginç bir yanı daha vardır ama. Dava aılan bir başka

kitap olan ve Sel Yayınları'ndan çıkan William Borroughs'un *Yumuşak Makina* adlı eseri de aynı mahkemede birbiri peşi sıra yargılanır. *Ölüm Pornosu* ile *Yumuşak Makina*'yı aynı salonda buluşturan savcılık *Yumuşak Makina* adlı yapıtın incelenmesi için bilirkişi bulamamıştır ama.

Kitabın yayımcısı İrfan Sancı, bir eserin edebî olup olmadığına herhangi bir kurulun verdiği raporla karar verilemeyeceğini ifade eder. Kitabın bilirkişiye hâlâ gönderilmemesi yüzünden yargı sürecinin boşu boşuna uzadığını belirterek "Tüm dünyada edebî eser olarak yayımlanan ve serbestçe okunan bu kitabın, edebî olup olmadığını soruşturmak bir tek Türklerin mi aklına geldi?" diye sorunca, Hâkim "Çevirinin tam olarak yapıp yapılmadığını da soruşturmamız gerekiyor," diye karşılık verir. Diyaloglar hayli ilginç bir biçimde devam eder.

Hâkim: "Başka ülkelerde de oluyor böyle davalar, AİHM'de bir Fransız yazarın davası var."

İrfan Sancı: "O dava da Türkiye'den, Guillaume Apollinaire'in kitabı ile ilgili."

Hâkim: "Hayır değil, başka bir ülke o."

İrfan Sancı: "Peki bir kitabın edebî olup olmadığına dair rapor alınması size garip gelmiyor mu?"

Hâkim: "Edebî olup olmadığına ben de karar veririm aslında, ben çok kitap okurum, bu kitabı da okudum. Ama sorun çeviri olmasında."

İrfan Sancı: "Çeviri için Çevbir'e başvurulabilir, onlar da meslek örgütü olarak düzgün yapıp yapılmadığına karar verebilirler."

Hâkim: "Düzgün yapıp yapılmadığı bizi ilgilendirmez, o vatandaş ilgilendirir."

İrfan Sancı: "Evet aslında, bütün bu konular, edebî olup olmadığı da dahil vatandaş ilgilendiriyor ama davayı siz açıyorsunuz."

★ 99 ★

## FİKRİMİN İNCE GÜLÜ

Adalet Ağaoğlu



Kitap, adını romanın başkahramanı Bayram'a, sevgilisi Kezban'ın hediye ettiği plakta da yer alan "Fikrimin İnce Gülü" adlı şarkıdan alır.

*"Fikrimin ince gülü / Kalbimin şen bülbülü  
Fikrimin ince gülü / Kalbimin şen bülbülü  
O gün ki gördüm seni / Yaktın ah yaktın beni..."*

Kezban'ın "fikrinin ince gülü" Bayram'dır, ama Bayram'ınki bir otomobildir.

*Fikrimin İnce Gülü* kitabını yalnızca yerlerini yurtlarını terk ederek yoksulluktan Almanya'ya giden işçilerin dramı, Doğu-Batı arasında sıkışmış bireyin kendine yabancılaşması ya da salt bir yol romanı diye tanımlamak biraz eksik olur. Evet Türkiye edebiyatındaki ilk yol romanıdır *Fikrimin İnce Gülü*. Bireyin kendine yabancılaşmasını da işler. Ama bunlardan daha çok Türkiye'nin 70'li yıllardaki sosyal ve politik panoramasını sunması bakımından önemlidir.

Adalet Ağaoğlu romanda satır aralarına ustaca yerleştirdiği çağrışımlar ve anıştırmalarla; 68 kuşağını, 71 Muhtırası'nı, Kıbrıs Barış Harekâtı'nı, Kürt sorununun oluşmasında belki de en büyük etken olan sıkıyönetim komutanlıklarını, apolitik bir kahraman olan Bayram üzerinden anlatır ki bu oldukça ustaca düşünülmüş ve kurgulanmış bir durumdur.

*Fikrimin İnce Gülü* 1975 yılının bir yaz günü, yedi saatlik bir zaman diliminde geçer. Bayram Almanya'da BMW fabrikasında işçidir. Montaj hattında çalışır. Üç yılını verip, dışından tırnağından artırdıklarıyla aldığı Mercedes'i ile -kendi deyimi ile Balkız'la- memlekete dönmektedir. Bir günün sabahından akşamına süren yolculuğunda, geriye dönüşlerle geçmişini anımsamaktadır. Roman boyunca, bir metaya sahip olmak üzere harcanan bir hayatın hüznü tükenişine tanık oluruz.

Bayram Bulgaristan-Türkiye sınırından girmek üzereyken Franz Lehar yazılı gömleği, yeşil şapkasıyla müthiş bir özgüvene sahiptir. O bir Mercedes sahibidir ve çevresinden bu nedenle bir saygı bekler. Ama gümrük görevlileri için o her gün binlercesi geçen gurbetçilerden biridir, sıradandır. Bunu kanıksayamaz, kanıksamak istemez. Bu arada Münih'ten arkadaşı Veli ve ailesi de eski Ford Taunus'ları ile ülkeye girmek üzeredirler. Arabaları abartılı yükün altında ezilmektedir. Bir televizyonu Bayram'dan arabasına almasını rica etmişlerdir, ama o bunu reddetmiştir. Balkız'ını gereksiz yüklerle yıpratmak istemez.

Hattâ Almanya'dayken yakınlaştığı Solmaz adlı kadını dahi Türkiye'ye gelirken arabasına almak istemez. Hiçbir yakınına, yük olmasın diye armağan dahi götürmemektedir.

Veli ve ailesi, gümrükte yaşadıkları sorunu küçük miktarda bir rüşvetle çözer. Genç ve idealist bir memur dışında herkes, değişik boyutlarda rüşvet batağına saplanmıştır. Bayram yol boyunca, üzerinde Güldenhouse yazılı bir kamyonetle uğraşıp durur. Kamyonet sürekli üzerine gelir, onu sıkıştırır ya da ona yol vermez. Sınırı geçince Bayram kamyoneti polislere şikâyet eder. Geçerli bir suçlama yapamayınca ceza ödemek zorunda kalır. Bu onu çok rahatsız eder. Almanya'da bir yabancı olarak nasıl bir uygulamaya maruz kalıyorsa, burada da bir benzerini kamyonet sürücüsüne yaşatmak ister ama başaramaz. Bir de Mercedes'inin yıldızının çalınması ve stop lambasının camının düşmesi iyice sinirlerini bozar.

Gençliğinde, askerlik günlerinde vicdanını yitirmiştir Bayram; yolculuğuna devam ederken geçmişin anıları da onunla gelir. Diyarbakır-Siirt Sıkıyönetim Komutanlığı'nda Jeep şoförlüğü yaptığı yıllarda siyasîlere yapılan baskılara tanıklık edişi; kendisinin de üstleri emir vermediği halde keyfi olarak kimilerine vuruşu gelir sık sık aklına... Vicdanını yitirişi gelir.

Kitabın yasaklanmasına gerekçe gösterilen kısımlar da daha çok buralardadır zaten.

"Türk Silahlı Kuvvetlerini tahkir ve tezyif" suçlamasıyla 1981 yılında toplatılır kitap ve yazarı hakkında dava açılır. 2 yıl süren yargılamalar sonunda yazar ve kitabı aklanır.

Kitap, çekimleri 1987 yılından 1992 yılına dek süren, yönetmenliğini ve senaristliğini Tunç Okan'ın yaptığı ve İlyas Salman'ın başrolde oynadığı *Sarı Mercedes* adıyla da sinemaya uyarlanmıştır.

★ 100 ★

## MEDRR-I MAİŞET MOTORU

Sait Faik Abasıyanık



\*\*\*

Onun esmer yüzü kıpkırmızıdır. O güldüğü zaman insanın yüzüne bütün saffeti, kadınlığıyla bakar. Onun kendisine güldüğünü gören her erkek aldanabilir. 'Nihayet... Oh! Nihayet, bana güldü. Benim için güldü. Benimle beraber olmanın hazzıyla güldü,' dememeye imkân yoktur. O kadar sına bakarak senin için güler ki... Halbuki onun sevinme, gülme tarzı böyledir. Kadınlara da, kız arkadaşlarına da, hocalarına da belki de anasına, babasına da böyle güler. Nihayet bu canlı, bu sana gibi gülüşün

*sırrı keşfedildi mi insanın kendine bir sual sormamasına imkân yoktur. - Acaba sevdiği erkeğe bu kız nasıl güler?*

...

1930'larda başladığı yazı hayatı boyunca "sorumlu avare", "gözlemci balıkçı", "çakırkeyf sirozlu", "küfürbaz şair", "müflis tacir", "züğürt yazar", "hamdolsun diyemeyen rantıye", "anadan doğma çevreci" gibi lakaplarla anılan Sait Faik'in, bildik anlamda neredeyse hiçbir siyasî yönelimi olmamasına rağmen, kahramanlarından birine yazınsal gardırobundan çıkardığı eski bir asker kaputu giydirmesinin, kimine göre kısa roman, kimine göre uzun öykü olan yapıtının kaderini de belirleyeceğini hiçbir edebiyat eleştirmeni öngöremez o dönemde.

Roman ilk olarak *Yeni Mecmua* dergisinde yalnızca gündüzleri kitap ve gazete okunabilen karartma gecelerinin başladığı, 4 Ekim 1940 ile 21 Şubat 1941 tarihleri arasında, 19 bölüm olarak tefrika edildiğinde, ne okurların ne de Sait Faik'in eserin başına geleceklerden haberi vardır.

Sait Faik eserini 1944 yılında kitap olarak bastırmaya karar verdiğinde hiçbir yayınevi kitabı yayımlamayı istemez. Yazar, annesinden aldığı parayla bastırabilir kitabını ancak. Bu süreçte ona, Yokuş Kitabevi'nin sahipleri Agop Arad ve Burhan Arpad yardımcı olur.

*Medar-ı Maişet Motoru*, yayımlandıktan kısa bir süre sonra Bakanlar Kurulu kararı ile toplatılır. Sait Faik'in kahramanlarından birine eski bir asker kaputu giydirerek orduyu ve devleti zor durumda bırakması gibi, hiçbir eleştirmenin aklına hayali-ne gelemeyecek bir neden gösterilir gerekçe olarak. Birinin eski bir asker kaputu giymesi orduyu aşağılamak demektir işte düpedüz. Kimse eski bir şey giymez zira orduda. Orduda eski bir şey olamaz. Her zaman olduğu gibi en yaratıcı ve uç yorum yine iktidar çevresinden gelir. Ne de olsa savaş yıllarıdır ve orduya fazlasıyla hassasiyet göstermek gerekir.

Sait Faik, *Medar-ı Maişet* ismini ilk kez *Vakit* gazetesinde yayımlanan *Bir Balık Avı* Hikâyesi'nde kullanır. Hakkı Süha Gezgin'in söylediğine göre yazar bu sözcüğü çok sever. Kitap, 1952 yılında, Varlık Yayınları tarafından yeniden basılırken, Abasıyanık, kitabın ismini *Birtakım İnsanlar*, *Medar-ı Maişet Motoru*'nun ismini ise *Ceylan-ı Bahri* olarak değiştirir. *Medar-ı Maişet Motoru*'nun ilk baskısından sadece 99 adet satılır.

Yazar, ilk romanının toplatılmasının ardından 11 Kasım 1949'da yaptığı bir konuşmada, "*Medar-ı Maişet* isminde bir hikâye kitabı çıkarmıştım. Hayatı tozpembe görmüyorum diye mahkeme parası ödedim, üzüntüsü de caba. Kahramanlarım rahat etmek için hapse giriyorlardı. Bütün sebep bu!" der. Fethi Naci, Abasıyanık'ın eserden roman değil de hikâye kitabı olarak bahsetmesine dikkat çekip, bu sözün rastgele mi yoksa bilinçli olarak mı kullanıldığını sorgular. Çünkü bu ilk roman denemesinde Sait Faik'in başarısı tartışmalıdır. "Hikâyeye göre daha uzun soluklu bir tür olan, büyük bir 'inşa kabiliyeti' gerektiren, uzun süreli ve sürekli bir çalışma sonucunda ortaya çıkan roman türü için, Sait Faik'in mizacı uygun değildi. Yazar, bir konu üzerine uzun süre odaklanamıyordu."

Dört bölüm olarak tasarlanmış *Medar-ı Maişet Motoru*'nda bölümler birbirinden bağımsızdır ve romanın yapısı tesadüfi ilişkiler üzerine düzenlenmiştir. Yazarın, dikkat problemine bir diğer örnek de iki bölüm boyunca Fahri olarak geçen roman kahramanının adını üçüncü bölümde Necmi olarak anmasıdır. Bu hata ikinci baskıdan sonra fark edilir ve düzeltilir. Abasıyanık, eserde şekle bağlı kalamayıp olayları yer yer keserek okuyucuyu duyguya çektiği için olay örgüsünde bütünlüğü sağlayamaz. Bu çalışma için Tahir Alangu "Aynı çevreye bağlı, zaman zaman karşılaşan kişilerin kopuk hikâyelerinin bir roman bütünlüğünü vermeyecek kadar zayıf bağlantılarla bir araya getirilmesinden meydana gelmiş bir taslak," yorumunu yapar. Vedat

Günyol ise “Sait Faik’in *Medar-ı Maişet Motoru* isimli romanı, yüzünü fazlasıyla ağartacak bir deneme sayılmaz. Roman birbirini ancak tutan sahnelerden kurulu. Roman kişilerinden Fahri’nin hayatı gibi birtakım kopuk yarım şeritlerden meydana gelmiş” yorumunda bulunur.

Ancak kitabın yasaklanması bütün bu yorumların ötesine geçer ve *Medar-ı Maişet Motoru*, edebî içeriğinden ziyade bu yasaklanma öyküsüyle yer eder insanların kafasında...

## KAYNAKÇA

- <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>  
<http://kitap.radikal.com.tr/makaleler/>  
<http://bianet.org/bianet/bukuk/140898-yasak-yayinlar-ve-kararlari>  
<http://www.cumhuriyetarsivi.com/monitor/index2.xhtml>  
[http://members.tripod.com/pia\\_pia/\\_private/sudaki1.htm](http://members.tripod.com/pia_pia/_private/sudaki1.htm)  
<http://t24.com.tr/haber/>  
<http://www.hurriyet.com.tr/index/>  
[http://www.sabah.com.tr/yazarlar/cumartesi/durbas/2009/06/13/mahkeme\\_duarinda\\_edebiyas](http://www.sabah.com.tr/yazarlar/cumartesi/durbas/2009/06/13/mahkeme_duarinda_edebiyas)  
<http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt1/sayi3/sayi3>  
<http://vantipdergisi.gyu.edu.tr/2001-4/1>  
<http://www.nesinvakfi.org/>  
<http://www.birgun.net/haber-detay/markopasa-ve-recepkrasimiz-91963.html>  
<http://www.milliyet.com.tr/1999/11/27/haber/hab06.html>  
<http://www.kongar.org/medyanotu/079%20Elestiriler,%20Basin%20Savasi%20ve%20Türkc%20Yanlislari.php>  
<http://www.nevarneyok.com/sanat/kitap.aspx?Id=143>  
<https://cansufirinci.wordpress.com/2010/01/10/hasan-kiyafet-ile-yasakli-kitaplar-uzerine-roportaj-cansu-firinci/>  
<http://www.edebiyathaber.net/jerzy-kosinski-dahi-bir-romanci-mi-sohret-avcisi-bir-sahstekar-mi/>  
<http://seyajincilik.blogspot.com.tr/2012/07/bir-kararmz-bile-yok-ama-iki-raporumuz>

- Ağaoğlu, Adalet, *Damla Damla Günler*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2004  
Akın, Gülsen, "Sevgi'yle", Türk Dili, Ankara, Ocak 1977, Yıl 27, Cilt 35 s.304, 13  
Gündüz, Aydan, *Mavi Dergisi*, İstanbul, Kasım 1996, s.7  
Karaca, Emin, *Vaaay Kitabın Başına Gelenler*, Belge Yayınları, İstanbul, 2013  
Öymen, Altan, *Sevgi Soysal*, Cumhuriyet. (6 Aralık 1976). 1-9  
Sönmez, Sevgül, "Sait Faik Dosyası", *Kitap-lık*, Yapı Kredi Yayınları, Ocak 2003, s.57.  
Uyguner, Muzaffer (1991), *Sait Faik*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1991

"Bağzı" kitaplar risklidir, korkutur.  
Korkutan şey yasaklanır.



Bu da bize ilginç bir okuma listesi çıkarır.

Birol Aktaş bu (şimdilik) yasaksız  
kitapta Tommiks'ten Cesur  
Yeni Dünya'ya, 100 tane  
(bir tarihte)  
yasaklanmış kitap



ve hikayesini anlatıyor.

